

શ્રીમતી મારેના ટ્રેનિંગ કોલેજના
૧૯૨૮ ના નવા અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે તૈયાર કરેલ

કન્યા-ગણિત

ભાગ બીજનો વધારો

~~અનુબંધ~~
અનુબંધ અને ભાગબંધ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક. ૧૪૪૯-૯ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ કુચ્ચા-ગણિત-૨નો બધારો

તિાપ મે ૨૨ : ૯૬૯ : ૩૩૪

શ્રીમ્મા માટેની ટ્રેનિંગ કોલેજોના
૧૯૨૮ ના નવા અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે તૈયાર કરેલ

કન્યાગણિત ભાગ બીજનો

વધારો

લેખક અને પ્રકાશક
ડાહ્યાભાઈ તુળસીદાસ લોબણી
માથ હેડમાસ્તર વ્યાધી. પી. ટ્રેનિંગ કોલેજ ફોર મેન; અમદાવાદ
અને
રતનશી પુરુષોત્તમ અનંડ
હેડમાસ્તર મેરિટ્રાક્ટિન મેમોરિઅલ ટ્રેનિંગ કોલેજ; બારસદ

સને ૧૯૨૮]

[પ્રત ૫૦૦

[સર્વ હક લેખકોને પોતાને સ્વાધીન]

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

કન્યાશાળાના
બાળવર્ગથી છઠ્ઠા ધોરણને માટે
જુઓ

મુંબઈ ઇલાકાના સરકારી કેળવણીખાતાએ રેકર્ડ-બુક તરીકે મંજૂર કરેલાં

કન્યા-ગણિતો

ભાગ પહેલો (આવૃત્તિ ત્રીજી) રૂ. ૦—૮-૦

ભાગ બીજો (આવૃત્તિ બીજી) રૂ. ૦-૧૮-૦

પ્રસ્તાવના

અમારા તરફથી અહાર પડેલાં કન્યા-ગણિતોને મુંબઈ ઇન્સ્ટીટ્યુટ નામદાર ડિરેક્ટર સાહેબે ટેકસ્ટ-બુક તરીકે મંજૂર કર્યા અને શિક્ષકોને તે ગમ્યાં; તેથી ઘણી કન્યાશાળાઓમાં ટેકસ્ટ-બુક તરીકે વપરાવા લાગ્યા છે. ટ્રેનિંગ કોલેજો પણ તેને ટેકસ્ટ-બુક તરીકે ચલાવે છે. અમારા કામની કદર કરનારાં આ સૌનો અમે ઉપકાર માનીએ છીએ.

આ વરસે સ્ત્રીઓ માટેની ટ્રેનિંગ કોલેજોના ગણિતના અભ્યાસક્રમમાં કેટલોક વધારો થયો છે. એ વધારેલો ભાગ કન્યા-ગણિત ભાગ ખીજના વધારા તરીકે શિક્ષકોની સેવામાં રજુ કરીએ છીએ.

આ ભાગને છુટ્ટો રાખવામાં આવ્યો છે, પણ કન્યા-ગણિત ભાગ ખીજની ત્રીજી આવૃત્તિ થોડા સમયમાં અહાર પડશે ત્યારે તેની સાથે જોડી દેવામાં આવશે.

આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં રા. રા. ભોગીલાલ કેશવલાલ પટવાળી. એ.; એસ. ડી. સી. ડી. એ કેટલીક કોમ્પતી સૂચનાઓ આપી છે તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવાની તક અમે વીસરી શકતા નથી.

આ પુસ્તકને સુંદર બનાવવાને અમે બનતો પ્રયત્ન કર્યો છે. તેમ છતાં કોઈને તેમાં વધારોઘટાડો કરવાની જરૂર લાગે તો જણાવવા વિનંતિ છે.

તા. ૧-૧૦-૨૮
અમદાવાદ }

લેખકો

અનુક્રમણિકા

પહેલું વર્ષ-બુનિયત. પૃષ્ઠ ૧ થી ૨૦

પ્રકરણ	વિષય	પૃષ્ઠ
પહેલું-સરાસરી	...	૧
બીજું-ટકા (શતમાન)	...	૪
ત્રીજું-ખુણા માપવા ને દોરવા.	...	૮
ચાથું-સીધી લીટીઓનાં માપ	...	૧૨
પરચુરણ-(પહેલું વર્ષ-બુનિયત)	...	૧૫

પહેલું વર્ષ-સાનિયત. પૃષ્ઠ ૨૦ થી ૪૬

પાંચમું-ત્રિરાશિ અને પંચરાશિના વિશેષ દિસાઓ	...	૨૦
છઠ્ઠું-નકસોટાના સહેલા દિસાઓ	...	૨૮
૭ મું-કાટખુણાઓનું ક્ષેત્રફળ	...	૩૨
૮ મું-વનમાપ	...	૩૭
પરચુરણ-(પહેલું વર્ષ-સાનિયત)	...	૪૦
વાર્ષિક પરીક્ષાના પ્રશ્નો-(પહેલું વર્ષ-સાનિયત)	...	૪૫

બીજું વર્ષ. પૃષ્ઠ ૪૬ થી ૯૨

૯ મું-વ્યાજ વિષે વિશેષ વિચાર અ	...	૪૭
૧૦ મું-વ્યાજ વિષે વિશેષ વિચાર બ	...	૫૩
૧૧ મું-નકસોટા જ	...	૫૮
૧૨ મું-પંત્યાળું (ભાગીદારી)	...	૬૨
૧૩ મું-શેર	...	૬૫
૧૪ મું-લેન	...	૬૯
૧૫ મું-પોરટા કેશ સ્ટ્રિક્ટેટ	...	૭૪
૧૬ મું-વીમો	...	૭૭
૧૭ મું-સહકારી મંડળો (કોઓપરેટિવ સોસાયટી)	...	૮૦
પરચુરણ-(બીજું વર્ષ)	...	૮૪
વાર્ષિક પરીક્ષાના પ્રશ્નો-(બીજું વર્ષ)	...	૯૦

જવાબ-પૃષ્ઠ ૯૨ થી ૯૬

કન્યાગણિત ભાગ બીજનો

વધારો

સીઓ માટેની

ટ્રેનિંગ કોલેજનો નવો અભ્યાસક્રમ

૧૯૨૮

પહેલું વર્ષ—જુનિઅર

કન્યાશાળાના ૧ થી ૬ ધોરણમાં ચાલતા ગણિતનું પુનરાવર્તન.
સરાસરી ને ટકાના સાદા હિસાબો.

ખુણા માપવા ને ખુણા દોરવા.

કાટખુણાની, પહોળા ખુણાની ને સાંકડા ખુણાની સમજ.

લીટીઓ, ઓરડાની લંબાઈપહોળાઈ, ને બારીબારણાંની ઉંચાઈ માપવી.

પ્રકરણ પહેલું—સરાસરી

ધારો કે એક માણસે જુદી જુદી જાતની ૩ શેર આ લીધી.
પહેલીના ૧ શેરના ૧૦ આના, બીજાના ૧૧ આના અને ત્રીજાના
૧૫ આના આપ્યા. પછી બધી ભેગી કરી તો ૩ શેર મિશ્રણ થયું.
તેના એકંદરે ૩૬ આના થયા. એટલે આ મિશ્રણનો દર શેરનો
ભાવ ૧૨ આના થયો. આ ૧૨ આના, એ સરાસરી કીંમત થઈ.

વળી ધારો કે એક કન્યાશાળામાં પહેલા વર્ગમાં ૨૩, બીજામાં
૨૫, ત્રીજામાં ૧૮ ને ચોથામાં ૧૪ બાળા છે. આમાં એકંદરે ૪ વર્ગ
ને ૮૦ બાળા છે. એટલે સાધારણ રીતે એક વર્ગમાં ૨૦ બાળા
થાય. આ ૨૦ એ એક વર્ગની સરાસરી સંખ્યા કહેવાય.

પગથીઉં પહેલું—(માત્ર ભાગાકાર કરવો પડે.)

ઉં મુક્તાએ ૧૧ ખુરસી લીધી. તેમાં ૪ ના ૧૭ ૩, ૫ ના
૨૭ ૩. અને ૨ ના ૧૫ ૩. આપ્યા; તો ૧ ખુરસીની સરાસરી કીંમત શી ?

૪ ખુરસીના ૧૭ રૂપીઆ	માટે ૧ ખુરસીના ૫૬૬ રૂ. એટલે
૫ " ૨૭ "	જવાબ ૫ રૂ. ૫ આ. ૯૬૬ પા.
૨ " ૧૫ "	
૧૧ " ૫૯ "	

- (૧) એક કુટુંબને પહેલે મહીને ૪૫ રૂ., બીજે મહીને ૪૮ રૂ. ને ત્રીજે મહીને ૩૯ રૂ. ખર્ચ થયો, તો સરાસરી માસિક ખર્ચ શો થયો ?
- (૨) એક ગામમાં છેલ્લાં ૫ વરસમાં અનુક્રમે દર વરસે ૫૨, ૪૮, ૬૭, ૫૩ ને ૬૦ ઇંચ વરસાદ પડ્યો; તો સરાસરી વાર્ષિક વરસાદ કેટલો પડ્યો ?
- (૩) એક નિશાળમાં સોમવારે ૫૨, મંગળવારે ૮૦, બુધવારે ૭૬, ગુરુવારે ૬૮, શુક્રવારે ૫૬ ને શનિવારે ૫૦ બાળા હાજર હતી; તો દર રોજની સરાસરી હાજરી શી ?
- (૪) એક શહેરની વસ્તી ૧૯૧૧ માં ૨૪૫૧૮ માણસની હતી, તે ૧૯૨૧ માં ૨૮૭૪૨ માણસની થઈ; તો દર વરસે સરાસરી કેટલાં માણસ વધ્યાં ?
- (૫) કમળાએ ૯ મણુ થઈ ૨૩ રૂ. ના, ૭ મણુ ૨૪ રૂ. ના, ને ૮ મણુ ૨૫ રૂ. ના લીધા; તો સરાસરી શા ભાવે મણુ પડ્યા ?

પગથીઉં બીજું—(ગુણાકાર કર્યા પછી થાય.)

ઉં એક વેપારીએ ૫ રૂ. ના ભાવના ૩ મણુ, ૩ રૂ. ના ભાવના ૨ મણુ ને ૬ રૂ. ના ભાવના ૫ મણુ ચોખા લીધા; તો સરાસરી શા ભાવે મણુ પડ્યા ?

૩ મણુના ૧૫ રૂ.	૫ × ૩ = ૧૫	૫૬૬ રૂ. = ૫ રૂ.
૨ " ૬ રૂ.	૩ × ૨ = ૬	૧ આ. ૭૬૬ પા.
૫ " ૩૦ રૂ.	૬ × ૫ = ૩૦	જવાબ
૧૦ " ૫૧ રૂ.	૫૧ ÷ ૧૦ = ૫૬૬	
માટે ૧ " ૫૬૬ રૂ.		

ટીપ—જો ઉપરના ઘઉં ઘેર લાવતાં ૩. ૦૧૧ ૦૧૧ મળુરી બેઠી હોય અને ઘેર લાવ્યા પછી તેમાંની કાંકરી ને કચરો કાઢ્યા પછી ૦૧ મળુ ઘટ્યા હોય, તો ૯૧૧૧ મળુના ૩. ૫૧૧૧ ૦૧૧ બેઠા. એટલે સાફ કરેલા ૧ મળુનો સરાસરી ભાવ ૩. ૫૧ થયો.

(૬) સુકતાએ ૩ ૩. ના ભાવની ૪ મળુ, ૨૧૧ ૩. ના ભાવની ૬ મળુ અને ૨૧ ૩. ના ભાવની ૨ મળુ બાજરી લીધી; તો સરાસરી શા ભાવે મળુ પડી ?

(૭) લગ્નિતાએ પહેલા ૧૨ દિવસ સુધી રોજનો ખર્ચ ૮ આના કર્યો અને પછીના ૧૮ દિવસ સુધી રોજનો ખર્ચ ૧૧ આના કર્યો; તો તે માસમાં તેને રોજનો સરાસરી ખર્ચ શા થયો ?

(૮) કમળાએ ૭ આને વારના ભાવનું ૧૧ વાર, ૯ આને વારના ભાવનું ૮ વાર અને ૫ આને વારના ભાવનું ૬ વાર કપડું લીધું; તો સરાસરી કેમ વાર પડ્યું ?

(૯) એક અડવાડીઆમાં પહેલા ૩ દિવસ રોજનું ઉણુતામાન ૮૪૦, પછીના ૨ દિવસ ૯૦૦ ને છેલ્લા ૨ દિવસ ૯૨૦ હતું; * તો તે અડવાડીઆનું રોજનું સરાસરી ઉણુતામાન કેટલું ?

(૧૦) એક વેપારી ૯ ૩. નાં ૧૪ લેખે, ૭ ૩. નાં ૧૭ લેખે ને ૮ ૩. નાં ૨૦ લેખે દાડમ લાવ્યો. પછી તે બધાં ભેગાં કરી તેમાંથી ૨૫ બગડેલાં ફૂંકી દીધાં; તો બાકી વધેલાં દાડમ ૧ ૩. નાં સરાસરી કેટલાં પડ્યાં ?

પગથીઉં ત્રીજું—(ઉલટા)

ઉં એક વેપારી પાસે સરાસરી ૪ ૩. ના ભાવના ૨૫ મળુ ઘઉં છે. તેમાંના ૧૫ મળુ ૪૧૧ ૩. ના ભાવના અને ૪ મળુ ૫ ૩. ના ભાવના છે; તો બાકીના ૬ મળુ શા ભાવના હશે ?

* ૮૪૦ એટલે ૮૪ અંશ

૨૫ × ૪ = ૧૦૦ રૂ. ૨૫ મણની કીંમત	૧૫ × ૪ = ૬૦ રૂ. ૧૫ મણની કીં.
—————	—————
૮૭૧ રૂ. ૧૯ „	૪૫ = ૨૦ રૂ. ૪ „
૧૨૧ રૂ. ૬ „	૮૭૧ રૂ. ૧૯ „

- માટે ૧ મણના ૨૬ રૂ. = ૨ રૂ. ૧ આ. ૪ પા. જવાબ
- (૧૧) લવિન્યા પાસે સરાસરી ૬ રૂ. ના ભાવના ૧૨ મણ ચોખા છે. તેમાંના ૫ મણ ૭ રૂ. ના ભાવના અને ૩ મણ ૪ રૂ. ના ભાવના છે; તો બાકીના ૪ મણ શા ભાવના હશે ?
- (૧૨) મેં પાંચ થાળી લીધી. તે સરાસરી ૧૩ આને પડી. હવે જો તે પૈકીની ૮ ની કીંમત અનુક્રમે ૧૦, ૮, ૧૩ ને ૧૫ આના હોય; તો પાંચમી થાળીની કીંમત શી હશે ?
- (૧૩) ત્રણ સુતરાઉ સાડીની સરાસરી કીંમત ૨ રૂ. ૮ આ. થાય છે, પણ જો તેની સાથે એક રેશમી સાડી ઉમેરવામાં આવે, તો ચારેની સરાસરી કીંમત ૫ રૂ. ૪ આ. થાય છે; ત્યારે રેશમી સાડીની કીંમત શી હશે ?
- (૧૪) એક કુટુંબમાં ૪ માણસો છે. તેમનો માસિક સરાસરી ખર્ચ દર માણસે ૧૩ રૂ. આવે છે. હવે જો તેમાંથી એક માણસ પરગામ જતું રહે, તો બાકીનાનો માસિક ખર્ચ ૧૧ રૂ. આવે છે; તો જો પરગામ ગયું તેનો માસિક ખર્ચ કેટલો હશે ?
- (૧૫) એક નિશાળમાં ૧૦૦ બાળા છે. તેમાંની અર્ધને ૮ આનાવાળા અને ૪૦ ને ૧૨ આનાવાળા ચોપડીઓ આપીએ; તો બાકી રહે તેમને દરેકને કેટલી કીંમતની ચોપડીઓ આપીએ કે એકંદરે દર બાળાએ સરાસરી રૂ. ૦.૧૧ નો ખર્ચ આવે ?

પ્રકરણ બીજું-ટકા-(શતમાન)

કોઈ વસ્તુના ૧૦૦ સરખા ભાગ કરી તેમાંથી ૩ લઘુએ તો તે ૩ સોમા ભાગ કહેવાય. “ ૩ સોમા ભાગ ” એમ કહેવાને બદલે

“ ૩ ટકા ” પણ બોલાય. આ પરથી સમજશે કે સોમા ભાગને “ ટકા ” કહેવામાં આવે છે.

એક ગામમાં ૭ ટકા માણસો ભણેલાં છે. તેનો અર્થ એવો છે કે જે માણસો છે તેના ૧૦૦ ભાગ કરીએ તો તેમાંના ૭ ભાગનાં માણસો ભણેલાં છે.

પગથીઉં પહેલું—(ટકા શોધવા.)

ઉં એક શાળામાં ૩૫૦ બાળા હતી. તેમાંથી ૨૮૦ પાસ થઈ, તો કેટલા ટકા પરિણામ આવ્યું ?

૩૫૦ બા. : ૧૦૦ બા. :: ૨૮૦ બા. પાસ : (૮૦ બા. પાસ)
જવાબ ૮૦ ટકા

(૧) એક શાળામાં ૨૪૦ બાળા હતી. તેમાંથી ૨૨૫ પાસ થઈ, તો કેટલા ટકા પરિણામ આવ્યું ?

(૨) એક ગામમાં ૫૦૦ ઝાડ હતાં. તેમાંથી ૩૦ પડી ગયાં, તો કેટલા ટકા ઝાડનો નાશ થયો ?

(૩) એક કોઠારમાં ૨૫ મણુ ઘઉં હતા. તેમાંથી ૯ મણુ ૧૫ શેર સળી ગયા, તો કેટલા ટકા અગાડ થયો ?

(૪) એક બાળાએ ૫૦૦ માર્કમાંથી ૨૬૮ માર્ક મેળવ્યા, તો સેંકડે કેટલા ટકા મેળવ્યા ?

પગથીઉં બીજું—(ટકા પરથી વસ્તુ શોધવી.)

ઉં એક વેપારી પાસે ૩૫૦ ઘોડા હતા. તેમાંથી ૮ ટકા મરી ગયા, તો કેટલા ઘોડા મરી ગયા ને કેટલા બાકી રહ્યા ?

૧૦૦ ઘો. : ૩૫૦ ઘો. :: ૮ ઘો. મરી ગયા. : (૨૮ ઘો.)
મરી ગયા જ. (૧) ૩૫૦ - ૨૮ = ૩૨૨ બાકી રહ્યા. જ. (૨)
(૫) એક શાળામાં ૪૦૦ બાળા હતી. તેમાંથી ૨૨ ટકા નાપાસ થઈ, તો નાપાસની સંખ્યા શી ?

- (૬) એક ઘર ૪૫૦૦ રૂ. તું ખરીલું. તેના ૧૨૧૧ ટકા પ્રમાણેના પૈસા તરત ભરવાના છે, તો કેટલા પૈસા તરત ભરવા પડે ?
- (૭) એક કોઠારમાં ૩૨૦ મણ બાજરી હતી. તેમાંથી ૭ ટકા સળા ગઈ, તો કેટલા મણ બાકી રહી હશે ?
- (૮) એક કુટુંબને વાર્ષિક ૮૦૦ રૂ. ખર્ચ થાય છે. તેમાં ૧૧૨ રૂ. કપડાના ખર્ચના હોય, તો કપડાનો ખર્ચ કેટલા ટકા ગણાય ?

પગથીઉં ત્રીજું—(પરિમાણોના ટકા)

ઉં ૧ આનો તે ૨ રૂ. ના કેટલા ટકા છે ?

૧ આનો = $\frac{૧}{૨}$ રૂ. | $\frac{૧}{૨}$ રૂ. \div ૨ રૂ. = $\frac{૧}{૪}$ \times $\frac{૩૦૦}{૧} = ૭૫$
ટકા જવાબ

(૯) ૯ શેર, તે ૧ મણના કેટલા ટકા છે ?

(૧૦) એક સોનીએ ૨ તોલા ૧૧ વાલ સોનામાં ૩ વાલ તાંબું મેળવી ઘાટ બનાવ્યો, તો કેટલા ટકા તાંબું મેળવ્યું ?

ઉં કઈ રકમ ૧ રૂ. ના ૧૦ ટકા થાય ?

૧૦૦ રૂ. : ૧ રૂ. :: ૧૦ રૂ. : ($\frac{૧૦૦}{૧}$ રૂ.) જ. ૧૦ હોકડ

(૧૧) કયું વજન ૭ મણના ૫ ટકા થાય ?

(૧૨) ૫ ખાંડી ૩ હતું. તેમાંથી ૧૨ ટકા જેટલું વપરાઈ ગયું, તે કેટલું વપરાયું હશે ?

પગથીઉં ચોથું—(ટકા પરથી મૂળ વસ્તુ શોધવી.)

ઉં એક શાળામાંથી ૬ છોકરી બીડી ગઈ. તે નિશાળની કુલ સંખ્યાના ૧૦ ટકા હતી, તો કુલ સંખ્યા કેટલી હશે ?

૧૦ છા. બિ. : ૬ છા. બિ. :: ૧૦૦ છા. હોય : ($\frac{૬૦૦}{૧૦}$ છા. હોય)
જવાબ ૬૦ છોકરી

(૧૩) એક શાળાના બાળવર્ગમાં ૫૦ બાળા છે. તે સંખ્યા, નિશાળની કુલ સંખ્યાના ૨૦ ટકા છે, તો કુલ સંખ્યા શી હશે ?

(૧૪) એક ઘરમાંનાં દામમાં ૨૫ ટકાનો વધારો થવાથી તેની સંખ્યા ૧૫૦ ની થઈ, તો મૂળ દામ કેટલાં હશે ?

- (૧૫) એક માણસની પેદાશમાં ૨૦ ટકાનો ઘટાડો થયા પછી તેની પેદાશ ૫૦૦ રૂ. થાય છે, ત્યારે પ્રથમ કેટલી પેદાશ થતી હશે ?
- (૧૬) એક કુટુંબમાં ચાલુ વરસે ૨ મણ અનાજ ઓછું વપરાયું, તે ગયા વરસના અનાજના ૫ ટકા હતું; તો ગઈ સાલ ને આ સાલ કેટકેટલું અનાજ વપરાયું હશે ?

પગથીઉં પાંચમું—(વધારે ત્રિરાશિ કરવી પડે.)

ઉં એક શહેરની વસ્તી દર દસ વરસે ૨ ટકા વધે છે. હવે જો તેની વસ્તી ૨૫૦૦૦૦ માણસની હોય, તો ૩૦ વરસે તેની વસ્તી કેટલી થશે ?

૧૦૦ : ૨૫૦૦૦૦ :: ૧૦૨ : (૨૫૫૦૦૦) પહેલા દસ વરસે.
૧૦૦ : ૨૫૫૦૦૦ :: ૧૦૨ : (૨૬૦૧૦૦) બીજા દસ વરસે.
૧૦૦ : ૨૬૦૧૦૦ :: ૧૦૨ : (૨૬૫૩૦૨) ત્રીજા દસ વરસે. જ.

(૧૭) એક શહેરમાં ૧૯૧૧ ની સાલમાં ૫૦૦૦ માણસની વસ્તી હતી. હવે જો તેની વસ્તી દર દસ વરસે ૪ ટકા વધે, તો ૧૯૩૧ ની સાલમાં તે શહેરની વસ્તી કેટલી થશે ?

(૧૮) એક ઘરમાં પહેલે વરસે ૫૦ રૂ. નું કપડું વપરાયું. પછી દર વરસે ૧૦ ટકા જેટલું વધારે વપરાતું ગયું, તો ત્રીજે વરસે કેટલા રૂ. નું વપરાયું હશે ?

(૧૯) એક શાળાની સંખ્યા દર વરસે ૫ ટકા વધતી ગઈ. હવે જો તેમાં ૪૦૦ બાળા હોય, તો બે વરસે કેટલી થશે ?

(૨૦) એક માણસની પેદાશ દર વરસે ૨૫ ટકા વધતી ગઈ. તેથી તેની ત્રીજા વર્ષની આવક રૂ. ૩૧૨૫ થઈ, તો પહેલા વર્ષની આવક કેટલી હશે ?

પ્રકરણ ત્રીજું-પુણા માપવા ને દેરવા.

અ

બ

વ

ક

અ

ક

ઉપરના દેખાવોમાં બે સીધી લીટીઓ જુદી જુદી દિશામાંથી આવી એક બિન્દુમાં મળે છે. એ બિન્દુએ એ લીટીઓથી જે વાંક થાય છે તે પુણા કહેવાય છે. પુણા કોઈ વાર એક અક્ષરથી ને કોઈ વાર ત્રણ અક્ષરથી બતાવવામાં આવે છે. આ રીતે પહેલા દેખાવનો પુણા **વ** કે **અવક** ને બીજા દેખાવનો પુણા **અ** કે **વઅક** કહેવાય છે.

જ્યારે પુણાને ત્રણ અક્ષરથી બતાવવો હોય ત્યારે બંને લીટીઓ જે બિન્દુએ મળે છે તે અક્ષર વચ્ચે આવે તેમ ત્રણ અક્ષરો બોલવા જોઈએ. કોઈ વાર અંદરની બાજુએ એક અક્ષર મૂકીને પણ પુણા બતાવાય છે.

પુણા કરનારી બે લીટીઓ જે જગાએ મળે છે તેને પુણાનું બિન્દુ કહે છે અને જે બે બાજુઓથી પુણા થાય છે તેને પુણાના હાથા કહે છે.

અ

ક

વ

ક

ઈ

ફ

ઉપરના દેખાવના બંને પુણા અવક ને **કઈફ** બરાબર છે; કેમકે અવકને ઉપાડી **કઈફ** ઉપર એવી રીતે મૂકીએ કે **વ** બિન્દુ **ઈ** બિન્દુ ઉપર પડે ને **વક** હાથા **ઈફ** હાથા ઉપર પડે, તો **વઅ** હાથા **ઈક** હાથા ઉપર પડી રહેશે. આમાં એક પુણા બીજા પુણા ઉપર બરાબર પડી રહે છે, માટે તે બરાબર છે. હવે તેના હાથા તરફ ધ્યાન દેશો તો માલમ પડશે કે **વઅ** ને **ઈક** હાથા બરાબર છે, પણ **વક** ને **ઈફ** હાથા બરાબર નથી.

આમ હોવાથી ખુણા ખરાબર હોય ત્યારે હાથા ખરાબર હોવાની ખાસ આવશ્યકતા નથી.

એક કામળનો દુકડો લો. તેને વાળો. પછી ફરીને એવી રીતે વાળો કે વાળેલી કાર મળતી આવે. હવે તેને ઉકેલશો તો સળ પડેલા દેખાશે ને વચ્ચે— આવા ચાર ખુણા દેખાશે. આ ખુણાને કાટખુણા કહે છે. આ એક કાટખુણો છે. તમારા કન્યાગણિતના પૃષ્ઠ પર જોશો તો એવા ખુણા દેખાશે. તમારા ઓરડામાં તેમ જ બીજી ઘણી વસ્તુઓમાં પણ આવા ખુણા માલમ પડશે.

સુધાર, કડિઆ, વગેરે કારીગરો આવા ઘાટનું એક ઓખર રાખે છે. તેને કાટખુણો કહે છે. તમારાં વર્ગશિક્ષક આવું સાહિત્ય વાપરે છે. તે ટીસ્કવેર કહેવાય છે. (T અંગ્રેજી અક્ષર ટી) તે બે કાટખુણાને જોડવાથી બનેલું છે.

 આ ખુણો કાટખુણાથી નાનો છે. તેને સાંકડો ખુણો કહે છે.

 આ ખુણો કાટખુણાથી મોટો છે. તેને પહોળો ખુણો કહે છે.

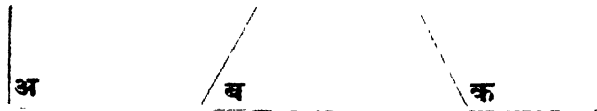
આ બાબતુપર બનાવેલાં ચિત્રો જ્યાં બે સાધનો તમારી પાસે હશે. તે સેટસ્કવેર કહેવાય છે. બંનેમાં એકેક કાટખુણો છે ને બીજા બે સાંકડા ખુણા છે. પહેલાના બંને સાંકડા ખુણા ખરાબર છે પણ બીજાના બંને સાંકડા ખુણા નાનામોટા છે.

કાટખુણાના ૯૦ સરખા ભાગ કરીએ, તો તે દરેક ભાગ ૧ અંશ કહેવાય છે ને તે ટુંકામાં ૧° આમ દર્શાવાય છે. ૯૦° નો અર્થ ૯૦ અંશ છે. ખુણા માપવાનું એક સાહિત્ય આવે છે તે પ્રોટ્રેક્ટર કહેવાય છે. તે અર્ધગોળના આકારનું હોય છે. ને તેના

૧૮૦ ભાગ કરી તે પર બંને તરફથી શરૂ કરીને ૦ થી ૧૮૦ સુધીના આંકડા મૂકવા હોય છે.

૫મીઉં પહેલું—(ખુણાનું માપ લેવું.)

ઉ૦ નીચેના ખુણાને માપો.

ઉપરના ખુણાને પ્રોટ્રેક્ટરથી માપીશું તો અનુક્રમે ૯૦°, ૬૫° ને ૧૧૪° થશે. તેને માપવાની રીત એવી છે કે જે ખુણાને માપવો હોય તેના પર પ્રોટ્રેક્ટર એવી રીતે મૂકવું કે પ્રોટ્રેક્ટરના કાટખુણાનું બિંદુ, માપવાના ખુણાના બિંદુ પર આવે ને પ્રોટ્રેક્ટરના કાટખુણાના હાથો માપવાના ખુણાના એક હાથા પર આવે. પછી માપવાના ખુણાનો બીજો હાથો પ્રોટ્રેક્ટરના જે ભાગ પર હોય ત્યાંસુધીના અંશ ગણતાં જેટલા થાય તેટલા અંશ તે ખુણાનું માપ થયું ગણાય.

ટીપ—કાટખુણાનો જે હાથો, માપવાના ખુણાના હાથા પર પ્રથમ મેળવ્યો હોય તે તરફથી આંકડા ગણવા જોઈએ.

(૧) નીચેના ખુણા માપો ને તે કઈ જાનના છે તે લખો.

(૨) ઉપરના ખુણામાં **બ** ખુણો **ક** ખુણા કરતાં કેટલો મોટો છે ? તેમ જ **અ** ખુણો **ક** ખુણા કરતાં કેટલો નાનો છે ?

(૩) તમારા કાગળ પર જુદા જુદા દસ ખુણા દોરો ને તેમને માપો.

(૪) નીચેના ખુણાનાં માપ પ્રથમ કાગળ પર અટકળે મૂકો, પછી માપીને મૂકો અને બૂજના ટકા શોધી કાઢો.

અ	કલ્પેલું માપ	ખરું માપ	ભૂલના ટકા ટીપ-ભૂલના ટકા ખરા માપ પર શોધાય એટલે જો અટકળનું માપ ૩૭° ને ખરું માપ ૪૦° થાય, તો ૪૦° માં ૩° ની ભૂલ તો ૧૦૦° માં ?
બ			
ક			

(૫) નીચેના પુણા માપો ને પછી તેમનો સરવાળો કરો.

	અ	બ
અ		
બ		

(૬) નીચેના દેખાવમાં અઘક પુણો ૧૨૮° નો હોય તો અઘઢ પુણો કેટલા અંશનો થશે ?

	અ	
અ		
ક		ક

પગથીઉં બીજું-(માપ પ્રમાણે પુણા તૈયાર કરવા.)

ઉં એક એવો પુણો બનાવો કે જેનું માપ ૧૦૦° થાય.

ક	પ્રથમ એક અઘ લીટી દોરવી. પછી તેના અ છેડાએ પુણો બનાવવો છે, માટે પ્રોટેક્ટરના કાટપુણાનું બિંદુ તે છેડા પર મૂકવું એવી રીતે કે પ્રોટેક્ટરના કાટપુણાનો અ
અ	ઢાથો અઘ લીટી ઉપર રહે.

પછી ૧૦૦° નો ખુણો બનાવવો છે, માટે ૧૦૦° ગણી કાગળ પર એક ક બિન્દુ ચૂકવું. પછી તે બિન્દુને અ છેડા સાથે સાંધી દેવું એટલે કઅબ ખુણો ૧૦૦° નો થશે.

(૭) નીચેના માપના ખુણા બનાવો.

૪૫°, ૬૦°, ૮૦°, ૧૨૦°, ૧૪૦°, ૧૧૦°, ૭૦°
૧૮°, ૯૪°, ૧૦૮°, ૧૨૭°, ૩૯°, ૫૮°, ૧૩૪°

(૮) અથ લીટીના બ બિન્દુએ અથક ખુણો ૧૦૮°નો બનાવો.

(૯) અથ લીટીમાંના ક બિન્દુએ હકઅ ખુણો ૮૦°નો બનાવો.

(૧૦) ઉપર રચના કરશે તેમાં હકઅ કેટલા અંશનો થશે ?

(૧૧) એક ૭૦°નો ખુણો દોરો. પછી તેમાંથી ૪૦° જેવડો ખુણો કાપો.

(૧૨) નીચેના માપના ખુણા પ્રથમ અટકળે દોરો ને પછી માપો.

૫૦°, ૭૫°, ૯૦°, ૧૩૦°, ૧૭૦°, ૧૨૦°, ૬૦°
૨૮°, ૧૨૫°, ૮૨°, ૧૧૫°, ૧૪૭°, ૪૨°, ૧૦૯°

પ્રકરણ ચોથું-સીધી લીટીઓનાં માપ

પગથીઉં પહેલું-(લીટીઓને માપવી.)

તમારી ફૂટપટ્ટી ઉપર જોશો તો બે જાતના આંકા માલમ પડશે. એક જાતના તે ઇંચના છે. તેમાં દરેક ઇંચના પાછા દસ ભાગ કરેલા હોય છે. બીજી જાતના નાના આંકા સેન્ટીમિટરના છે. દરેક સેન્ટીમિટરના પણ દસ ભાગ કરેલા હોય છે.

ઉં

આ એક સીધી લીટી છે તેને માપો.

જો આને ઇંચથી માપીશું તો ૧.૧ ઇંચ થશે, પણ સેન્ટીમિટરથી માપીશું તો ૨.૭ સેન્ટીમિટર થશે.

(૧) નીચેની લીટીઓને ઇંચથી માપો.

અ	_____	બ
ક	_____	ફ
ગ	_____	હ

ઉપરની લીટીઓને સેન્ટીમિટરથી માપો.

- (૨) અથ લીટી કહ લીટી કરતાં કેટલા ઇંચ મોટી છે ? અને જો અથ ને કહ નો સરવાળો કરીએ તો કેટલો થાય ?
- (૩) તમારી નોટમાં પાંચ જુદા જુદા માપની લીટીઓ દોરો ને તેમને ઇંચથી તેમજ સેન્ટીમિટરથી માપો.
- (૪) તમારા કન્યાગણિત ભાગ બીજાની લંબાઈ, પહોળાઈ ને ગતઠાઈ ઇંચથી તેમ જ સેન્ટીમિટરથી માપો.
- (૫) નીચેની લીટીઓનાં માપ પ્રથમ ચટકાને ઇંચમાં લખો. પછી માપીને ખાતરી કરો ને ભૂલના ટકા શોધી કાઢો.

અ	_____	બ	_____	કલ્પેલું માપ	ખરું માપ	ભૂલના ટકા
ક	_____	ડ	_____			
ઈ	_____	ફ	_____			

પગથીઉં બીજી—(માપ પ્રમાણે લીટીઓ દોરવી.)

ઉં એક એવી લીટી દોરો કે જે ૨ ઇંચ થાય.

અ _____ બ ૨ ઇંચ છે.

ઉં એક એવી લીટી દોરો કે જે ૪.૯ સેન્ટીમિટર થાય.

ક _____ ડ ૪.૯ સે. મિ. છે.

(૬) નીચેના ઇંચ જેવડી લીટીઓ દોરો.

૪, ૨.૭, ૫.૩, ૬.૧, ૮.૫, ૧૦.૩, ૮.૨, ૩.૮, ૧.૪

(૭) નીચેના સેન્ટીમિટર જેવડી લીટીઓ દોરો.

૫, ૭, ૮.૩, ૩.૯, ૫.૩, ૧૧.૮, ૬.૪, ૭.૧, ૧૦.૨

(૮) નીચેના ઇંચ જેવડી લીટીઓ દોરો ને તેને સેન્ટીમિટરથી માપો.
૩, ૪.૨, ૭.૩, ૬.૮, ૯.૫, ૫.૮, ૮.૨, ૪.૯, ૩.૭

(૯) નીચેના સેન્ટીમિટર જેવડી લીટીઓ દોરો ને તેને ઇંચથી માપો.
૩.૭, ૫.૯, ૬.૪, ૮.૧, ૧૨, ૧૪.૬, ૨.૮, ૯.૩

(૧૦) ૮.૩ ઇંચની એક લીટી દોરો ને પછી તેમાંથી ૯.૫ સેન્ટીમિટર જેવડો ભાગ કાપી કાઢો.

(૧૧) નીચેના માપની લીટીઓ અટકળે દોરો. પછી માપીને ખાતરી કરો અને ભૂલના ટકા શોધી કાઢો.

૪ ઇંચ, ૩.૨ સે. મિ., ૭.૫ ઇંચ, ૨.૫ સે.મિ., ૯.૬ ઇંચ

પગથીઉં ત્રીજું—(બારણાં વગેરેનાં માપ)

કોઈ ઝોરડાની લંબાઇપહોળાઈ કે બારીબારણાંની ઉંચાઈ માપવી હોય તો તેને ફૂટપટ્ટીથી માપવાં ને જવાબમાં આટલા ફૂટ ને આટલા ઇંચ એમ નોંધવું. મોટી લંબાઈ માપવાને મેજરફીટ હોય તો વધારે અનુકૂળના થઈ પડે છે.

(૧૨) તમારા ઝોરડાની લંબાઇપહોળાઈ માપો.

તમારા વર્ગના કોઈ એક બારણાંની ઉંચાઈ ને પહોળાઈ માપો.

(૧૩) તમારા વર્ગની કોઇએક બારીની ઉંચાઇની અટકળ કરો. પછી માપીને ખાતરી કરો.

(૧૪) તમારી આગળ મૂકેલા કપડાના કડકડાની લંબાઇપહોળાઈ વિષે અટકળ કરો ને પછી માપીને ખાતરી કરો.

(૧૫) તમારી પોતાની ઉંચાઈ માપો.

પગથીઉં ચોથું—(સ્કેલમાપ)

કેટલાંક માપ એવાં મોટાં હોય છે કે તે બરાબર એવડાં જ કાગળ પર દોરી શકાય નહિ; એટલે અમુક નક્કી કરેલ પ્રમાણથી દોરાય છે, તે સ્કેલમાપ કહેવાય છે. જેમકે ૧૦ ફૂટ લંબાઈ માટે ૧ ઇંચની લીટી દોરીએ, તો તે ૧૦ ફૂટે ૧ ઇંચનું સ્કેલ કહેવાય છે. તેમ જ ૨૦ માઇલને માટે એક ઇંચની લીટી દોરીએ, તો તે ૨૦ માઇલે ૧ ઇંચનું સ્કેલ કહેવાય.

ઉં ૫ ફૂટે ૧ ઇંચના સ્કેલથી ૧૮ ફૂટને માટે કેટલી લંબાઇની લીટી દોરશો ?

૫ ફૂ. : ૧૮ ફૂ. :: ૧ ઇ. : (૩૦.૬ ઇ.) જ. ૩૦.૬ ઇંચની

(૧૬) ૧૦ ફૂટે ૧ ઇંચના સ્કેલથી ૫૨ ફૂટને માટે કેટલી લંબાઇની લીટી દોરશો ?

(૧૭) ૨૦ માઇલે ૧ ઇંચના સ્કેલથી ૧૧૮ માઇલ માટે કેટલી લીટી દોરશો ?

(૧૮) એક નકશામાં અમદાવાદ ને મુંબઈ વચ્ચે ૬૦૨ ઇંચનું અંતર છે. હવે તે નકશાનું સ્કેલ ૫૦ માઇલે ૧ ઇંચ હોય, તો એ બે શહેર વચ્ચેનું અંતર કેટલું ?

(૧૯) તમારા ઓરડાને માપો અને પછી ૫ ફૂટે ૧ ઇંચના સ્કેલ પ્રમાણે ગણીને તેનો આકાર દોરો.

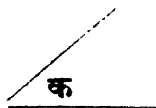
(૨૦) ૧૦૦ વારે ૧ ઇંચના સ્કેલથી નીચેના માપની લંબચોરસ આકૃતિ દોરો. લંબાઈ ૪૫૦ વાર અને પહોળાઈ ૨૭૦ વાર

પરચુરણ-(પહેલું વર્ષ-જુનિઅર)

(૧) એક કુટુંબનો માસિક ખર્ચ, પહેલા ચાર માસ સુધી દરમાસે રૂ. ૩૦, પછીના ૬ માસ સુધી દરમાસે રૂ. ૨૦ રૂ. અને છેલ્લા ૨ માસ દર માસે રૂ. ૩૦ રૂ. હતો; તો સરાસરી માસિક ખર્ચ શો ?

(૨) એક શાળામાં ૮૦ ટકા હિંદુ, ૧૦ ટકા મુસલમાન, ૫ ટકા પારસી ને ૫ ટકા ખ્રિસ્તી બાળાઓ છે. હવે જો તે શાળામાં કુલ ૧૪૦ બાળા હોય તો દરેક ધર્મની કેટલી હશે ?

(૩) નીચેના ખુણાઓ માપો અને અ ખુણો બ ખુણા કરતાં કેટલો મોટો છે તે કહો.

$$(૪) \left\{ \frac{૨\frac{૩}{૪}}{\frac{૫}{૬}} + \frac{૩}{૧૫\frac{૩}{૪}} - \frac{૪}{૬} \text{ ના } \frac{૬}{૬} \right\} \times ૧\frac{૧}{૨} \text{ ને સાદું રૂપ આપો.}$$

(૫) ૧૨૫, ૪૫૦ અને ૬૦૦ નો ગુ. સા. અવયવ અને લ. સા. અવયવ શોધો. (અવયવ પાડીને)

(૬) દર માસે દર સેકડે ૮ આનાની તેરીએ ૨ વ. ૧૦૫ દિવસમાં ૨૬૬ રૂ. ૧૦ આ. ૮ પા. નું સાદું વ્યાજ શું થશે ?

(૭) માણસ દીઠ ૩ શેર અનાજ આપીએ તો ૮ માણસોને ૭૦ દિવસ ચાલે તેટલું અનાજ છે, ત્યારે જો માણસ દીઠ ૫ શેર આપીએ તો તે અનાજ ૧૦ માણસોને કેટલા દિવસ ચાલશે ?

(૮) $૦.૦૨ \times ૬.૨૫ + ૧.૦૩ \div .૪ - ૧.૬૨૫$ ના $.૩૨$ ના $૨ + .૬૫૭૦૯$ ને સાદું રૂપ આપો.

(૯) કાન્તિ, શાન્તિ ને ભક્તિ પાસે કેટલાક પૈસા છે. હવે જો તે ત્રણે ભેગા કરીને સરખે ભાગે વહેંચી લે તો દરેકને ૭ પૈસા મળે છે. પણ જો તેમની સાથે મુક્તિ પોતાના પૈસા મેળવીને સામેલ થાય તો દરેકને ૧૧ પૈસા આવે છે; તો મુક્તિ પાસે કેટલા પૈસા હશે ?

(૧૦) એક માણસની પેદાશમાં ૫ ટકાનો ઘટાડો થવાથી તેને આગલા વરસ કરતાં ૨૦ રૂ. ઓછા ઉપજ્યા, તો આગલે વરસે તેની આવક શી હશે ?

(૧૧) નીચેના માપના ખુણા બનાવો.

૫૦° , ૮૦° , ૧૩૦° , ૧૬૫° , ૫૭° , ૧૨૪° , ૧૪૨°

(૧૨) $૩\frac{૩}{૪} + ૧\frac{૧}{૨}$ ના $\left\{ ૩\frac{૩}{૪} - \frac{૩\frac{૧}{૨}}{૨} \text{ ના } ૬ + ૨\frac{૩}{૪} \right\} \div ૫\frac{૧}{૨}$ ને સાદું રૂપ આપો.

(૧૩) બે સંખ્યાનો ગુણાકાર ૧૯૬૦ અને તે જ બે સંખ્યાનો ગુ. સા. અવયવ ૭ છે, તો તે બે સંખ્યાનો લ. સા. અવયવ શો હશે ?

- (૧૪) એક માણસે ૫ ટકાના દરે સાદે વ્યાજે તા. ૭-૫-૨૬ના રોજ ૧૪૬૦ રૂ. વ્યાજે મૂક્યા, તો તા. ૧૦-૬-૨૮ ના રોજ તેને વ્યાજ સહિત શી રકમ મળે ?
- (૧૫) ૪ ખુરસી કે ૨ ખાટલાની કોમત ૩૩ રૂ. પડતી હોય, ત્યારે એક માણસ ૩ ખુરસી ને ૫ ખાટલા ખરીદ કરે; તો તેને કેટલા રૂપિયા આપવા પડે ?
- (૧૬) $\frac{3}{4}$ રૂ. + ૫૩ રૂ. - ૨૪૦૮ રૂ. + ૪૦૮ આ. - ૩૭૫ રૂ. + ૨૫૩૫ રૂ. - ૧૦૩ રૂ. ની કોમત દશાંશમાં કાઢો.
- (૧૭) સવિતા ચાર આને વારના ભાવનું ૧૦ વાર, ૮૧૧ આને વારના ભાવનું ૬ વાર અને ૫ આને વારના ભાવનું ૬ વાર કપડું લાવી; તો સરાસરી કેટલે આને વાર પડ્યું ?
- (૧૮) એક ગામમાં ૪૦૦ છોકરા અને ૩૫૦ છોકરીઓ ભણે છે. હવે જો છોકરાની સંખ્યા ૫ ટકા ઘટે અને છોકરીઓની સંખ્યા ૧૦ ટકા વધે; તો ભણનારાંની એકંદર સંખ્યા કેટલા ટકા વધી ?
- (૧૯) નીચેની લીટીઓને ઇચ્છથી અને સેન્ટીમિટરથી માપો. પછી ત્રણેના માપનો સરવાળો કરો.

અ		ક
ક	ક ર ર	ફ

- (૨૦) એક બાળા પાસે કેટલાક રૂપિયા હતા. તેમાંથી તેણે $\frac{1}{4}$ ભાગનાં કપડાં ખરીદ્યાં. પછી જો રહ્યું તેના $\frac{1}{4}$ ભાગનાં પુસ્તકો લીધાં. પછી બાકી રહેલ રકમનો $\frac{1}{4}$ ભાગ બેંકમાં મૂક્યો. એટલે તેની પાસે ૧૦ રૂ. રહ્યા; તો પ્રથમ કેટલા રૂપિયા હશે ?
- (૨૧) કાપડના ત્રણ તાકા છે. તે અનુક્રમે ૨૦, ૨૨ ને ૩૮ વાર લાંબા છે. હવે જો તે દરેકમાંથી એક સરખી લંબાઇના મોટામાં મોટા કકડા કાપવા હોય તો દરેકમાંથી કેટકેટલા કાપી શકાશે ?

(૨૨) એક માણસે ૪૦૦૦ રૂ. ૭ ટકા લેખે ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજે લીધા અને દોકડાની તેરીએ સાદે વ્યાજે ધીર્યા; તો ૨૩ વરસે તેને કેટલો ફાયદો થશે ?

(૨૩) ૪ માણસો રોજ ૭ કલાક પ્રમાણે કામ કરીને એક કામ ૧૫ દિવસમાં પુરું કરે છે, તો તે કામ ૫ દિવસમાં પુરું કરવાને ૧૪ માણસોએ રોજ કેટલા કલાક કામ કરવું જોઈએ ?

(૨૪) કઈ સંખ્યાને $2.25 \div 4.5$ ના ૧.૬ થી ભાગીએ તો ભાગાકાર ૦.૩૨ આવે ?

(૨૫) મુક્તાએ ૨૦ રૂપીએ તોલાના ભાવનું ૧૨ તોલા અને ૧૭ રૂપીએ તોલાના ભાવનું ૫ તોલા સોનું લીધું. પછી ભેગું કરીને શોધાવ્યું, તો ૧ તોલો ઓછું થયું; ત્યારે શોધાવેલું સોનું તેને શા ભાવે પડ્યું ?

(૨૬) એક દિવસે અમદાવાદ શહેરમાંથી ૨૫૦૦૦ કાગળો ટપાલમાં નાખવામાં આવ્યા, તેમાં ૩૦ ટકા મુંબઈ શહેરના હતા. આ કાગળો મુંબઈમાં વહેંચતાં ૧૫૦ માણસે એક લેખે આવ્યા, તો મુંબઈની કુલ વસ્તી કેટલી હશે ?

(૨૭) નીચેના માપની લીટીઓ દોરો.

અ. ૪, ૫.૫, ૭.૩ અને ૪.૭ ઇંચની.

બ. ૫, ૮.૫, ૩.૮ અને ૧૧.૬ સેન્ટીમિટરની.

(૨૮) એક રકમને ૨૬ વડે ભાગતા ભાગાકાર ૧૪૬ આવે છે, તો તે રકમના ૩ ભાગની કોમત શી થાય ?

(૨૯) મુક્તા પાસે ૮૦૦ ને ૧૦૦૦ વચ્ચેની કોઈએક સંખ્યા જેટલા રૂપીઆ છે. તેમાંથી જો પંદરપંદરની, વીસવીસની કે ચોવીસ-ચોવીસની થોકડીઓ કરે, તો દરેક વખતે કંઈ વધતું નથી. ત્યારે કેટલા રૂપીઆ હશે ?

(૩૦) અ એ બ ને ૩૦૦ રૂ. ૪ માસ સુધી, ૫૦૦ રૂ. ૭ માસ સુધી અને ૨૦૦ રૂ. ૬ માસ સુધી વ્યાજે આપ્યા; તો પૈસાની તેરીએ કેટલું વ્યાજ મળશે ?

- (૩૧) એક માણસે રૂ. ૧-૧૪-૦ ના ૧ મણ લેખે ૫૦ મણ ચણા લીધા અને મણે રૂ. ૦-૪-૦ આપીને ભરડાવ્યા, તો દાળ શા ભાવે મણ પડી ? ચણામાંથી કે ભાગની દાળ નીકળે છે.
- (૩૨) એક માણસે એક ખેતરનો ૦૩ ભાગ વેચ્યો. પછી બાકીનાનો ૦૦૪ મકાન બાંધવામાં વાપર્યો; તો કેટલો ભાગ બાકી રહ્યો ?
- (૩૩) એક બાળાએ ભાષામાં ૪૨, ગણિતમાં ૫૬, ઇતિહાસમાં ૭૭, ચિત્રકામમાં ૪૨ અને ઇતિહાસભૂગોળમાં કેટલા માર્ક મેળવ્યા હોય કે એકંદરે સરાસરી ૫૦ માર્ક થાય ?
- (૩૪) નીચેના કોષ્ટકમાં ખાલી જગા પૂરો. જવાબમાં ૧ દશાંશ-સ્થળ લાવવું.

બાળા.	ઠરાવેલા માર્ક.	મેળવેલા માર્ક.	સંકેત મેળેલા માર્ક.
મેનાં	૧૧૦૦	૭૫૦	
કમુ	૮૦૦	૫૨૩	
ઉજમ	૫૫૦	૩૩૦	

- (૩૫) ૧૫ ફેટ ૧ ઇંચના સ્કેલથી નીચેના માપની લીટીઓ કેટકેટલા ઇંચની દોરશો ?

૪૫ ફેટ, ૩૩ ફેટ, ૪૨ ફેટ, ૮૮ ફેટ, ૧૦ વાર, ૧૨ વાર.

(૩૬) $\frac{2}{3 + \frac{2}{5}} \times \frac{5 - \frac{1}{2}}{49}$ ને સાદું રૂપ આપો.

- (૩૭) ઓઝામાં ઓછું કેટલા મણ રૂ. હોય કે તેમાંથી ખાંડી, ભાર કે બેડીઆં બનાવીએ તો પૂર્ણાંક સંખ્યા આવે ?

- (૩૮) એક માણસે ૫૦૦ રૂ. દોડગાની તેરીખે કરજે લીધા. ૪ માસે ૧૦૦ ભર્યા, પછીના ૩ માસે ૩૦૦ રૂ. ભર્યા, તો વરસ આખરે હિસાબ કરતાં તેને વ્યાજસાદત કેટલું દેવું રહેશે ?

- (૩૯) જો પેંડાનો ભાવ ૧૨ રૂપીએ મળુ હોય તો ૪૦૦ આળાઓને દરેકને ૨ પેંડા આપતાં, પેંડા વહેંચવાનો ખર્ચ ૩૦ રૂ. થાય છે. ત્યારે પેંડાનો ભાવ ૧૪ રૂ. હોય તો દરેકને ૩ પેંડા આપતાં ૩૨૦ આળાઓને પેંડા વહેંચતાં શો ખર્ચ થશે ?
- (૪૦) ૪૨૫ પૌં. + ૭૫ શિ. ના ૨૪ - ૩ પૌં. ૧૫ શિ. ÷ ૭૫ ને સાદું રૂપ આપો.

પહેલું વર્ષ-સીનિઅર

અભ્યાસક્રમ

પાઠશાળાનું પુનરાવર્તન.

ગુણોત્તર ને પ્રમાણ. નફાતોટાના સહેલા દાખલા.

કાટખુણુચોખુણું. ઓરડાના ભોંયતપ્પીઆનું ને દિવાલોનું અને શેતરંજીનું ક્ષેત્રફળ શોધી કાઢવું.

પેટીનું અને ઓરડાની અંદરની હવાનું ઘનમાપ શોધવું.

ગુણોત્તર ને પ્રમાણ

જુઓ કન્યા-ગણિત ભાગ બીજો.

પ્રકરણ પાંચમું-ત્રિરાશિ ને પંચરાશિના વિશેષ હિસાબો

પગથીઉં પહેલું- (કરને લગતા)

સરકાર પ્રજાનું રક્ષણ કરે છે તે બદલ પ્રજા પાસેથી જુદી જુદી જાતના કર લે છે. જમીન પર લેવાતો કર તે મહેસુલ, માલ પર લેવાતો કર તે જકાત અને પેદાશ પર લેવાતો કર તે ઇન્કમ-ટેક્સ (ઉપજવેરો) કહેવાય છે.* જમીન મહેસુલનો દર જમીનની

* હમણાં જેની પેદાશ ૨૦૦૦ રૂ. કરતાં વધારે હોય તેની પાસેથી સરકાર ઇન્કમટેક્સ લે છે.

જાત અને વિસ્તાર પર, ઉપજ વેરો દર રૂપીઆ પર અને જકાત ધણું-કરીને સેંકડા પર દેર છે.

ઉં દર રૂપીએ ૫ પાઈ પ્રમાણે ૪૦૦૦ રૂ. ની પેદાશ પર કેટલો કર આપવો પડે અને કેટલી ચોકખી પેદાશ રહે ?

૧ રૂ. પે. : ૪૦૦૦ રૂ. પે. :: ૧૯૬૫ રૂ. કર : (૧૦૪૬ રૂ. ૬૫
જ. ૧૦૪ રૂ. ૨ આ. ૮ પા. કર

$૪૦૦૦ - ૧૦૪૬ = ૩૯૫૪$ રૂ. ૧૩ આ. ૪ પા. ચોકખી પેદા
(૧) દર રૂપીએ ૪ પાઈ પ્રમાણે ૮૦૦૦ રૂ. ની પેદાશ પર કેટલો કર આપવો પડે ?

(૨) દર સેંકડે ૧૦ ટકા પ્રમાણે ૫૪૭૦ રૂ. ના માલ પર કેટલી જકાત આપવી પડે ?

(૩) દર રૂપીએ ૫ પાઈ પ્રમાણે એક માણસે ૭૫ રૂ. ઉપજ વેરો ભર્યો, તો તેની મૂળ પેદાશ કેટલી હશે ?

(૪) દર રૂપીએ ૬ પાઈ પ્રમાણે કર આપ્યા પછી એક માણસ પાસે ૯૩૦૦ રૂ. રહ્યા, તો તેની મૂળ પેદાશ કેટલી હશે ?

(૫) એક માણસના ઘરનો રોજનો ખર્ચ રૂ. ૩-૨-૦ છે અને તેની વાર્ષિક આવક રૂ. ૨૫૦૦ રૂ. છે; તો દર રૂપીએ ૫ પાઈ પ્રમાણે ઇન્કમેટેક્સ આપ્યા પછી ધરખર્ચે જતાં ૧૯૨૭ ની સાલમાં તે શું બચાવી શકે ?

પગથીઉં બીજું- (દેવાળિઆને લગતા)

વેપારીઓને માલની લેવડદેવડમાં ઘણું નાણું રોકવું પડે છે. તેથી ઘણી વાર તેમને બીજા પાસેથી અમુક મુદતે પાછા આપવાની શરતે પૈસા લાવવા પડે છે. કોઈ વાર એવું બને છે કે તેના માલમાં ભારે ખોટ જાય છે ત્યારે પૈસા પાછા આપવાને તે અશક્ત બને છે. આવો માણસ દેવાળિઓ કહેવાય છે અને તેણે દેવાળું કાઢ્યું એમ

કહેવાય છે. દેવાળિઆ પોતાના માગનારાંને પુરા પૈસા આપી શકતો નથી, એવે વખતે તેની પાસે જે કંઈ હોય તે માગનારાંને લેણાના પ્રમાણમાં વહેંચવામાં આવે છે; એટલે કે જો તેને ૪૦૦૦ રૂ. નું દેવું હોય ને તેની પાસે ફક્ત ૧૦૦૦ રૂ. નો માલ હોય, તો ૪૦૦૦ રૂ. નાં માગનારાંને ૧૦૦૦ રૂ. મળે. દેવાળિઆ પાસેના પૈસા તે તેની પુંજ કહેવાય.

ઉં એક દેવાળિઆને ૩૫૦૦ રૂ. નું દેવું છે અને તેની પુંજ ૧૭૫૦ રૂ. છે, તો તે પોતાનાં માગનારાંને દર રૂપીએ શા પ્રમાણે ચુકવશે ?

૩૫૦૦ રૂ. દેવું : ૧ રૂ. દેવું :: ૧૭૫૦ રૂ. ચુકવે : (૧ રૂ. ચુકવે)
જ. દર રૂપીએ ૮ આના પ્રમાણે.

(૬) એક દેવાળિઆને ૮૦૦૦ રૂ. નું દેવું છે અને તેની પુંજ ૩૦૦૦ રૂ. છે, તો તે પોતાનાં માગનારાંને દર રૂપીએ શા પ્રમાણે ચુકવશે ?

(૭) એક દેવાળિઆ પાસે ૪૦૦ રૂ. રોકડા અને ૫ રૂ. ના ભાવની ૨૦૦ મણ ખાંડ છે. હવે જો તેને ૪૮૦૦ રૂ. નું દેવું હોય, તો તેનાં માગનારાંને દર રૂપીએ કેટલી ખોટ જાય ? (ઓછું મળે તે ખોટ.)

(૮) એક દેવાળિઆને ૬૦૦૦ રૂ. નું દેવું છે. તે પોતાનાં માગનારાંને દર રૂપીએ ૫ આ. ૪ પા. પ્રમાણે ચુકવે છે; તો તેની પુંજ કેટલી હશે ?

(૯) એક દેવાળિઆ પોતાનાં માગનારાંને દર રૂપીએ દસ આના પ્રમાણે પૈસા ચુકવ્યા તો તેને ૧૪૩૫ રૂ. આપવા પડ્યા, ત્યારે તેનું દેવું કેટલું હોવું જોઈએ ?

(૧૦) એક દુકાનદારને ૪૦૦૦ રૂ. નું દેવું હતું. પ્રથમ તેણે પોતાનાં માગનારાંને ૭ આના પ્રમાણે ચુકવ્યું. પછી જે બાકી રહ્યું તેના પર પાછું ૪ આના પ્રમાણે ચુકવ્યું; તો ફૂલ કેટલા રૂપીઆ ચુકવ્યા હશે ?

પ્રથમીઠાં ત્રીણું—(કુદતની વચ્ચે થતો ફેરફાર)

હિં એક ધરમાંનું અનાજ ૪ માણસોને ૧૫૦ દિવસ ચાલે તેમ છે, પણ ૬૦ દિવસ પછી તેમાંનું એક માણસ જતું રહ્યું, તો બાકીનાં માણસોને બાકીનું અનાજ કેટલા દિવસ ચાલી શકે ?

આમાં ૪ માણસોએ ૬૦ દિવસ ખાધું એટલે હવે તેને $૧૫૦ - ૬૦ = ૯૦$ દિવસ ચાલવાનું રહ્યું. તે $૪ - ૧ = ૩$ માણસોને ખાવાનું છે. તેથી હિસાબનું સ્વરૂપ એવું થાય છે કે જે અનાજ ૪ માણસોને ૯૦ દિવસ ચાલી શકે તે ૩ માણસોને કેટલા દિવસ ચાલે ?

૪ મા. ૯૦ દિ. | ૩ મા. : ૪ મા. :: ૯૦ દિ. : (૧૨૦ દિ.) જઃ
૩ મા. ? દિ.

(૧૧) એક ધરમાંનું અનાજ ૨૫ માણસોને ૧૮ દિવસ ચાલી શકે તેમ છે. તેમણે ૧૨ દિવસ ખાધા પછી તેમાંનાં ૧૦ માણસો ચાલ્યાં ગયાં, તો બાકીનું અનાજ બાકીનાં માણસોને કેટલા દિવસ ચાલી શકે ?

(૧૨) એક કેરીનો જથ્થો ૧૪ બાળાઓ ૨૦ દિવસમાં ખાઈ શકે તેમ છે. તેમણે ૫ દિવસ ખાધા પછી ૭ બાળાઓ બીજી આવી, તો બાકીની કેરી કેટલે દિવસે પુરી થશે ?

(૧૩) એક કુટુંબનાં ૫ માણસોને ૩૦૦ દિવસ ચાલે એટલું અનાજ હતું, પણ ૧૦૦ દિવસ પછી કેટલાંક માણસો વધ્યાં તેથી તે ખોરાક ત્યારપછી ફક્ત ૧૨૫ દિવસ ચાલ્યો, ત્યારે કેટલાં માણસો વધેલાં હશે ?

(૧૪) એક દિવાલ ૪ માણસ ૨૭ દિવસમાં ચણી શકે છે, પણ ૧૨ દિવસ પછી ૧ માણસ જતું રહ્યું; તો તે દિવાલ એકંદરે કેટલે દિવસે પુરી થશે ?

(૧૫) એક કિલ્લામાં ૫૦૦ માણસોને ૧૦૦ દિવસ ચાલે એટલું અનાજ હતું, પણ ૮૦ દિવસ પછી તેમાં ૩૦૦ માણસોનો વધારો થયો, તો તે અનાજ ત્યારપછી કેટલા દિવસ ચાલ્યું હશે ?

પગથીઉં ચોથું— (એક વ્યક્તિ પરથી બીજી વ્યક્તિ)

ઉં જે કામ ૨૪ પુરુષો ૧૦ દિવસમાં કરી શકે તે ૨૦ ઐરી કેટલા દિવસમાં કરી શકે? ૩ ઐરી ૨ પુરુષ જેટલું કામ કરી શકે છે.

પ્રમાણમાં સન્નતીય પદો જોઈએ, માટે બંને રથજો ઐરી અગર પુરુષ જોઈએ. તેથી ૨૦ ઐરી બરાબર કેટલા પુરુષો થાય તે પ્રથમ શોધવું.

૩ ઐ. : ૨૦ ઐ :: ૨ પુ. : (૧૩ $\frac{૧}{૩}$ પુ.)

૨૪ પુ. ૧૦ દિ. | ૧૩ $\frac{૧}{૩}$ પુ. : ૨૪ પુ. :: ૧૦ દિ. : (૧૮ દિ.) જ.

(૧૬) જે કામ ૪ પુરુષો ૧૫ દિવસમાં કરે તે કામ ૯ સ્ત્રીઓ કેટલા દિવસમાં કરી શકે? ૨ પુ. = ૩ સ્ત્રી.

(૧૭) જે કામ ૧૨ પુ. ૨૦ દિ. માં કરે તે કામ ૪ પુ., ૬ સ્ત્રી અને ૧૪ છોકરાં કેટલા દિવસમાં કરી શકે? ૨ પુ. = ૩ સ્ત્રી = ૪ છો.

(૧૮) ૩ ઘોડા અથવા ૫ ગાય જે ઘાસ ૩૨ દિવસમાં ખાઈ શકે તે ઘાસ ૭ ઘોડા અને ૧૫ ગાય કેટલા દિવસમાં ખાઈ શકે?

(૧૯) એક અનાજનો જથ્થો ૩ મજુરને ૨૮ દિવસ ચાલે તેમ છે. ત્યારે તે જ જથ્થો ૩ કારકુન અને ૫ મજુરને કેટલા દિવસ ચાલશે? ૨ મજુરને ૩ કારકુન જેટલો ખોરાક જોઈએ છે.

(૨૦) ૧૫ બળદ અથવા ૨૭ ગાય એક ગંજીનું ઘાસ ૨૦ દિવસમાં ખાઈ શકે તેમ છે, તો તે ઘાસ ૧૫ દિવસમાં પુરું કરાવવા ૨૭ ગાય સાથે કેટલા બળદ મૂકવા જોઈએ?*

પગથીઉં પાંચમું— (બીજા)

ઉં એક ખાઈ પાસે ૫૦ રૂ. હતા, તેમાંથી તેણે એક રૂપીઆની ૧૨૥ શેર લેખે ૫ મણ બાજરી લીધી, પછી જે વધ્યું તેના ૪ રૂ. ૪ આને મણના ભાવના કેટલા ઘઉં આવ્યા હશે?

* પ્રથમ કેટલી ગાય જોઈએ તે શોધી કાઢી તેમાંથી ૨૭ ગાય બાદ કરી જે ગાય વધે તેના બળદ બનાવવા.

૧૨૩ શે. : ૨૦૦ શે. : : ૧ રૂ. : (૧૬ રૂ.) ની બાજરી લીધી.
૫૦ - ૧૬ = ૩૪ રૂ. વધ્યા. ૪૩ રૂ. : ૩૪ રૂ. :: ૧ મ. : (૮ મ.)
થઈ લીધા. જ.

(૨૧) એક બાઈ પાસે ૨૫ રૂ. હતા. તેમાંથી તેણે રૂપિયાના ૧૦ લેખે
૫ ડઝન સાબુગોળા લીધા. પછી જે રહ્યું તેની ૪ રૂ. ૧૨ આને
મણના ભાવની કેટલી બાજરી આવે ?

(૨૨) એક માણસે ૨ રૂ. ૧૨ આને મણના ભાવની ૨૧ મણ
ડાંગર લીધી. તેને મણે રૂ. ૦-૪-૦ આપીને ખંડાવી. ખંડાવતાં
રૂ. ભાગના ચોખા નીકળ્યા, તો ચોખા શા ભાવે મણ પડ્યા ?

(૨૩) એક બાઈએ ૨૧ રૂ. ૪ આને તોલાના ભાવનું ૫ તો. ૮ વા. સોનું
લીધું અને તેને દર તોલે રૂ. ૧-૮-૦ ઘડાઈ આપીને ઘડાવ્યું;
તો કૂલ કેટલો ખર્ચ થયો ?

(૨૪) સવિતાએ ૫૦૦ રૂ. આપીને એક ખેતર વેચાણ લીધું. પછી
તેનો રૂ. ભાગ રૂ. ૧૯૦ માં કમુને વેચ્યો; તો તે વેચાણમાં
તેને ખેડેલા કરતાં શું વધારે ઉપજ્યું ?

(૨૫) એક માણસ પાસે જે પૈસા હતા તેના રૂ. ભાગનું અનાજ
લીધું. બાકી રહ્યા તેના રૂ. નાં કપડાં લીધાં. પછી તેની પાસે
૨૪ રૂ. રહ્યા, તો મૂળ રકમ કેટલી હશે ?

(પંચરાશિ અને બહુરાશિ)

પગથીઉં છું—(સાદા)

(૨૬) ૩ સ્ત્રીઓ એક સાડી રોજ ૫ કલાક પ્રમાણે ભરે તો ૮
દિવસમાં ભરી શકે છે, પણ જો ૪ સ્ત્રીઓને બેસાડીએ ને
રોજ ૬ કલાક પ્રમાણે ભરાવીએ; તો કેટલે દિવસે ભરી શકે ?

(૨૭) ૫ માણસના એક કુટુંબને ૪ રૂ. ભાવ હોય ત્યારે ૨૦ દિવસના
અનાજનો ખર્ચ ૧૦ રૂ. થાય છે; તો એ લેખે જો કુટુંબમાં

૧ માણસ વધે ને ભાવમાં ૧ રૂ. ઘટે, તો ૩૦ દિવસનો અનાજનો ખર્ચ શો થશે ?

(૨૮) ૪ સ્ત્રીઓ અથવા ૫ બાળાઓ એક કામ રોજ ૭ કલાક પ્રમાણે કરે તો ૧૫ દિવસમાં કરી શકે છે. હવે તે કામ કરવા જો ૪ સ્ત્રીની સાથે ૧૦ બાળાઓને બેસાડીએ ને ૬ દિવસમાં પુરું કરાવવું હોય; તો રોજ કેટલા કલાક પ્રમાણે કરાવવું ?

(૨૯) ૧૧૧ વાર પનાના ૧૫ વાર કાપડના ૩. ૪-૧૧-૦ બેસે છે. તો એ લેખે તે જ જાતના ૧ વાર પનાના ૨૦ વાર કાપડના કેટલા રૂપિયા બેસે ?

(૩૦) ૫ માણસોનો ૩ માસની મુસાફરીનો ખર્ચ ૬૦૦ રૂ. થાય છે. તો એ લેખે ૨ વધારે માણસોને તેથી ૩ મુદતની મુસાફરીનો ખર્ચ કેટલો આવે ?

પગથીઉં ૭ મું- (શરત પ્રમાણેના)

ઉં ૨૪ માણસે એક કામ ૩૦ દિવસમાં પુરું કરવાનો કરાર કર્યો. ૧૨ દિવસે તેમને માલમ પડ્યું કે માત્ર $\frac{૧}{૨}$ કામ થયું છે, તો શરત પ્રમાણે કામ પુરું કરવા કેટલાં માણસોની મદદ લેવી જોઈએ ?

શરત પ્રમાણે પુરું કરવું એટલે ૩૦ દિવસે એક કામ કરવું. પણ ૨૪ માણસોથી ૧૨ દિવસે $\frac{૧}{૨}$ કામ થયું છે; તેથી હવે ૩૦ - ૧૨ = ૧૮ દિવસમાં ૧ - $\frac{૧}{૨}$ = $\frac{૧}{૨}$ કામ કરવાનું રહ્યું છે.

કા.	દિ.	મા.	$\left. \begin{array}{l} \frac{૧}{૨} \text{ કા.} : \frac{૧}{૨} \text{ કા.} \\ ૧૮ \text{ દિ.} : ૧૨ \text{ દિ.} \end{array} \right\} :: ૨૪ \text{ મા.} : (૮૦ \text{ મા.})$
$\frac{૧}{૨}$	૧૨	૨૪	
$\frac{૧}{૨}$	૧૮	?	

પછીના દિવસોમાં ૮૦ માણસો જોઈએ, પણ ૨૪ માણસો છે. માટે ૮૦ - ૨૪ = ૫૬ માણસો મદદમાં લેવાં. જ. ૫૬ મા.

- (૩૧) ૫૦ માણસોએ એક કામ ૮૦ દિવસમાં કરવાનો કરાર કર્યો, પણ ૩૦ દિવસે તેમને માલમ પડ્યું કે માત્ર ૩ કામ થયું છે; તો શરત પ્રમાણે કામ પુરું કરી આપવાને કેટલાં માણસોની મદદ લેવી પડે ?
- (૩૨) એક બાઇએ ૩૦ સ્ત્રીઓને કામે લગાડીને ૨૦ દિવસમાં એક ખેતરની કાપણી કરી આપવાનું માથે લીધું, પણ ૧૦ દિવસે ૩ કામ થયેલું જણાયું, તો કરાર પ્રમાણે પુરું કરવા કેટલી સ્ત્રીઓને રજા આપવી જોઈએ ?
- (૩૩) એક માણસે ૮ માઇલની સડક ૬ માસમાં બાંધી આપવાનું માથે લઈ ૧૫૦ માણસો કામે લગાડ્યાં. ૨ માસ પછી તેને માલમ પડ્યું કે માત્ર ૧૧ માઇલ સડક બંધાઈ છે; તો વખતસર કામ પુરું કરી આપવા કેટલાં વધારે માણસો કામે લગાડવાં પડે ?
- (૩૪) ૫૦ માણસોને દરેકને રોજ ૧૧ શેર ખોરાક આપીને એક કોઠારનો ખોરાક ૬૦ દિવસ ચલાવવો ધાર્યો, પણ ૪૦ દિવસે માલમ પડ્યું કે ૬ લાગનો ખોરાક વપરાઈ ગયો છે, તો ઠરાવેલી મુદત સુધી ચલાવવા માટે દરેકને આપવાના ખોરાકનું વજન કેટલું ઘટાડવું જોઈએ ?
- (૩૫) એક ટાંકીનું પાણી ૧૫ કુટુંબને દરેકને ૬ બેડાં આપીને ૫ દિવસ પહોંચાડવાનું ધાર્યું, પણ ૨ દિવસે માલમ પડ્યું કે ટાંકીનો ૩ લાગ વપરાઈ ગયો છે ને પાણી લેનારાં કુટુંબમાં ૫ નો વધારો થયો છે; ત્યારે ઠરાવેલી મુદત સુધી ચલાવવા માટે દરેક કુટુંબને રોજ કેટલાં બેડાં પાણી આપવું ?

મકરણ છઠ્ઠું-નફતોટાના સહેલા હિસાબો

કેઈ ચીજ આપણે ૨૫ રૂપીએ લઈ ૩૦ રૂપીએ વેચીએ તો તે વેપારમાં આપણને ૫ રૂ. નફો કે ફાયદો થયો કહેવાય. પણ તે જ ચીજ ૨૦ રૂપીએ વેચીએ તો ૫ રૂ. તોટો, ખોટ કે નુકસાન થયું ગણાય.

માલ લેતાં જે કોમત બેસે તેને મૂળકોમત કહે છે અને વેચતાં જે ઉપજે તેને વેચાણકોમત કહે છે.

પગથીઉં પહેલું- (મૂળકોમત વગેરે શોધવાં.)

ઉં એક ચીજની મૂળકોમત રૂ. ૨૭૦૦ છે. તે કેટલે વેચીએ તો રૂ. ૪૦૦૦ નફો થાય ?

રૂ. ૨૭૦૦	રીત:-મૂળ કો. + નફો=વેચાણ કો.	વે. કો. - મૂ. કો.=	
+ ૪૦૦૦		" - ખોટ=	નફો
રૂ. ૩૨૦૦		વેચાણ કો. - નફો=મૂળ કોમત	મૂ. કો. - વે. કો.=
	" + ખોટ=	ખોટ	

(૧) એક ખુરસી ૩ રૂ. ૫ આ. ૬ પા. ની લીધી ને ૪ રૂ. ૮ આ. ૯ પા. ની વેચી તો નફો કેટલો થયો ?

(૨) એક ઘોડો ૫૧ રૂપીએ લઈને ૪૩૦૦ રૂપીએ વેચ્યો તો કેટલી ખોટ ગઈ ?

(૩) એક કપાટ ૧૯ રૂપીએ વેચવાથી રૂ. ૪-૭-૯ નફો થયો તો મૂળકોમત કેટલી હશે ?

(૪) એક ઘર ૨૫૧૩ રૂપીએ વેચવાથી ૩૦૯ રૂ. ખોટ ગઈ, તો કેટલા રૂપીઆનું લીધું હશે ?

(૫) એક ખેતરની મૂળકોમત ૯૦૦ રૂ. છે. તેને વેચતાં ૧૫૭ રૂ. ખોટ જાય છે; તો વેચાણકોમત શી હશે ?

પગથીઉં બીજું- (નફો કે તોટો શોધવો.)

ઉં એક માણસે એક આનાનાં ૩ લેખે ૯૦ કેળાં લીધાં ને પછી બધાં એક આનાનાં બે લેખે વેચ્યાં; તો તેને નફો થયો કે તોટો ને તે કેટલો ?

૩ કે. : ૯૦ કે. : : ૧ આ. : (૩૦ આ.) મૂળકોમત
૨ કે. : ૯૦ કે. : : ૧ આ. : (૪૫ આ.) વેચાણકોમત

૪૫ - ૩૦ = ૧૫ આના નફો. જ.

- (૬) એક વેપારીએ ૩૪ રૂપીએ ૩૪નના ભાવે ૪ ૩૪ન સાડીઓ લીધી. પછી તે બધી છુટક ૩ રૂપીઆની એકના ભાવે વેચી નાખી; તો કેટલા રૂપીઆનો નફો થયો ?
- (૭) એક ફળવેચનારીએ ૩ આનાનાં એક શેર લેખે ૯ શેર ખોર લીધાં અને પછી ૫ આનાનાં બેશેર લેખે વેચી નાખ્યાં તો તેને કેટલા આનાની ખોટ ગઈ હશે ?
- (૮) એક ખૂંસેલરે ૧૩ રૂપીઆની એક ઓસ નોટો લીધી અને પછી છુટક ખેઆનાની એક લેખે વેચી નાખી; તો તેને કેટલો નફો થયો હશે ?

દીપ—કેટલીક વાર માલની મૂળકોમત ઉપરાંત મંગાવવા વગેરેનો ખર્ચ થાય છે. તે ખર્ચ ને મૂળકોમત એ બંને મળાને જે રકમ થાય તે પડત કોમત કહેવાય. આવે વખતે નફોતોટો, પડત કોમતની રકમ પર ગણાય છે.

- (૯) એક કણીએ ૩ રૂપીએ મણના ભાવની ૨૫ મણ બાજરી આણી. તે લાવતાં ૨ રૂ. ગાડાભાડું બેઠું અને દુકાનમાં ભરાવતાં ૨ આના મળુરી બેડી. પછી તે બાજરી ૪ રૂપીએ મણના ભાવે વેચી. ફલ વેચાણ ૨૪૧ મણનું થયું. બાકીની ઉધર ખાઈ ગયા; તો તેને નફો થયો કે તોટો ને તે કેટલો ?
- (૧૦) તમારી નિશાળ માટે તમે મુંબઈના ખૂંસેલર પાસેથી ૭૦ રૂ. ની ચોપડીઓ મંગાવી. તેણે ૧૦ ટકા વળતર કાપી આપીને મોકલી. તે આવતાં ૧૧૧ રૂ. પેકિંગ ખર્ચ, રૂ. ૨-૩-૦ રેલવે ખર્ચ, રૂ. ૦-૧૩-૦ સ્ટેશનથી મંગાવતાં ગાડાભાડું અને રૂ. ૧-૩-૦

વી. પી. ને પોસ્ટખર્ચ થયો. હવે તમે તે પુસ્તકો આળાઓને છાપેલી કોમતે આપો; તો તેમાં નિશાળને કેટલો ફાયદો રહે ?

ટીપ—માલ વેચનાં દલાલી, ભાડું, વગેરે ખેસે તે ઉપજેલ કોમતમાંથી બાદ કરવું જોઈએ.

(૧૧) એક વેપારીએ બાર આને મણના ભાવના ૩૫ મણ ફોલસા લઈને અમદાવાદ મોકલ્યા. ત્યાં રૂ. ૧—૫—૦ મણના ભાવે વેચાયા. દલાલને દર મણે એક આનો આપવો પડ્યો. તેમ જ ગાડાવાળાને રૂ. ૯—૦—૦ ભાડાના આપવા પડ્યા; તો તે વેપારમાં કેટલો નફો રહ્યો ?

(૧૨) એક માણસે ૧૦૦ મણ કેરી ૧ રૂપીઆની ૧ મણના ભાવે લઈને બજારમાં વેચવા મોકલી. ત્યાં રૂ. ૧—૯—૦ ને ભાવે વેચાઈ. દલાલને દર મણે રૂ. ૦—૦—૯ આપવી પડી ને ગામમાં લઈ જવા ૨ રૂ. ગાડાભાડાના આપવા પડ્યા; તો તેને કેટલો ફાયદો થયો હશે ?

પગથીઉં ત્રીજું— (સેંકડે નફોતોટો)

ઉ૦ એક માણસે એક ચીજ ૪ રૂપીએ લાવીને ૫ રૂપીએ વેચી, તો તેને કેટલા ટકા નફો થયો ગણાય ?

આમાં ૪ રૂ. નો વેપાર કરતાં ૫ રૂ. ઉપજ્યા એટલે વાસ્તવિક રીતે ૧ રૂ. નફો થયો છે. પણ હિસાબમાં એમ કહ્યું છે કે જો ૧૦૦ રૂપીઆની એવી ચીજ હોત તો કેટલો નફો થાત ?
 $૫-૪=૧$ રૂ. નફો
 ૪ રૂ. મૂ. કો. : ૧૦૦ રૂ. મૂ. કો. :: ૧ રૂ. ન. : (૨૫ રૂ. ન.)
 જ. ૨૫ ટકા સેંકડે નફો

ટીપ—નફો તુકસાન હંમેશાં મૂળકોમત પર-પડત કોમત પર-ગણાય છે.

- (૧૩) મુક્તાએ ૪૦ રૂપીઆનો કપાટ લઈ તે ૪૫ રૂપીએ વેચ્યો, તો તેને કેટલા ટકા નફો થયો ?
- (૧૪) એક ધાંચણુ એક રૂપીઆનું ૩ શેરના ભાવે ૨૧ શેર તેલ લાવી. પછી તેટલું જ ખીન્નું ૪ શેરના ભાવનું લાવી અને બધું બેચું કરી રૂપીઆનું ૩૫ શેરના ભાવે વેચી નાખ્યું તો તેને સેંકડે કેટલો નફો કે તોટો થયો હશે ?
- (૧૫) એક ગાંધીએ ૧૪ આને રતલના ભાવે ૧૬ રતલ ચા આણી અને તેમાં ૪ આને રતલના ભાવની ૮ રતલ ઉમેરી. ત્યારપછી તે મિશ્રણ ૧૨ આને રતલના ભાવે વેચી નાખ્યું; તો તેમાં તેને કેટલા ટકા નફો કે તોટો થયો હશે ?
- (૧૬) એક વેપારીએ ૨૫ રૂપીએ મણના ભાવની ૩૦૦ મણ બાજરી લઈને વખાર ભરી. વખારનું માસિક ભાડું ૧૦ રૂ. હતું. પાંચ મહીને તે બાજરી વેચવા કાઢી ને ૩ રૂપીએ મણના ભાવથી વેચી નાખી. બાજરીમાં સળો જાગેલો તેથી વેચાણ ૨૭૫ મણનું થયું, તો તેને સેંકડે કેટલો નફો થયો ?

પગથીઉં ઓથું- (નફો કે તોટાથી વેચાણ કરવું.)

ઉં એક માણસે ૭૫ રૂપીઆનો બળદ લીધો. હવે જો તેને સેંકડે ૨૦ ટકા નફો લેવો હોય, તો તે બળદ કેટલે રૂપીએ વેચવો ? આનો અર્થ એવો છે કે ૧૦૦ના માલના ૧૨૦ ઉપગ્રવવા.

૧૦૦ રૂ. મૂ. કો. : ૭૫ રૂ. મૂ. કો. : : ૧૨૦ રૂ. વે. કો. :
(૮૦ રૂ. વે. કો.) જ.

(૧૭) મધુકાન્તાએ ૪ રૂપીઆના ભાવની ૩૦ ખુરસી લીધી અને પછી બધી ૨૦ ટકા નફો વેચી નાખી; તો તેને એકંદર કેટલા રૂપીઆ ઉપજ્યા હશે ?

(૧૮) અ એ અમદાવાદથી ચેકના ૧૦૦ તાકા દર રૂ. ૪૫ ના ભાવે મંગાવ્યા. મંગાવતાં રૂ. ૬૧ ખર્ચ થયો. હવે તે શા ભાવે વેચે કે તેને સેંકડે ૨૦ ટકા નફો થાય ?

ટીપ—જો વેચતાં અમુક ટકા ખોટ જતી હોય તો તેટલા ૧૦૦ માંથી બાદ કરતાં વેચાણ કીંમત આવે. ૨૦ ટકા ખોટથી માલ વેચ્યો હોય, તો ૧૦૦ના માલના ૮૦ ઉપજાવે.

(૧૯) ચંદુએ ૩ રૂપીએ કઝનના ભાવે ૫૦ ટોપી લીધી. તે વેચતાં સેંકડે ૧૦ ટકા ખોટ ગઈ; તો શું ઉપજ્યું હશે ?

(૨૦) હરિએ ૫૦ મણુ ઘઉં ૧૨૫ રૂપીએ લીધા ને ધરમાં ભર્યા. બે માસ પછી તે સળવાથી વેચવા કાઢ્યા. હવે જો તે ૧૦ ટકા ખોટથી વેચે તો શા ભાવે મણુ વેચવા ?

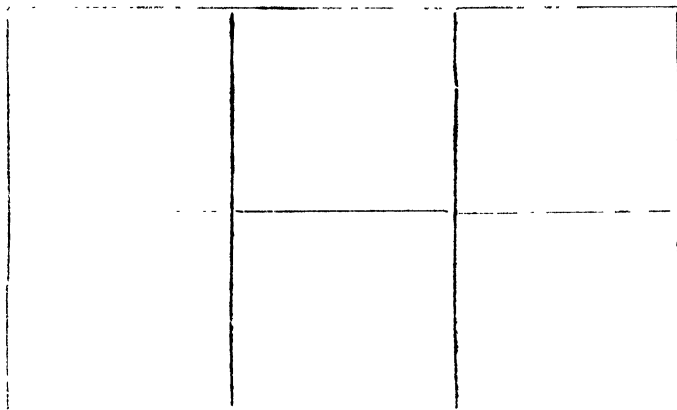
પ્રકરણ ૭ મું—કાટખુણચોખુણું ક્ષેત્રફળ

અત્યાર પહેલાં તમે માત્ર લંબાઈનાં માપ શીખ્યાં. તે દિસાએ તમે કોષપણુ ચીજની લંબાઈ માપી શકો છો. હવે તમારે કોષપણુ ચીજની સપાટીનું માપ જાણવું જોઈએ. સપાટીના માપમાં તમારે ચોરસ માપનાં કોષકો જાણવાં જોઈએ. એવાં કોષકો કન્યાગણિત ભાગ બીજામાં આપેલાં છે તે ત્યાંથી વાંચી લેવાં.

હવે તમે ઉપરની આકૃતિ તરફ નજર કરો. તેના ચારે ખુણા કાટખુણા છે માટે તેને કાટખુણચોખુણું કે લંબચોરસ કહે છે. તમારી સ્લેટ, ચોપડીનાં પૃષ્ઠો, ઓરડાનું ભોંયતળાઉં, દિવાલો, એ બધાં કાટખુણચોખુણુ આકારનાં છે.

હવે નીચેની આકૃતિ તરફ જુઓ. તે ૩ ઇંચ લાંબી ને ૨ ઇંચ પહોળા છે. તેની અંદરના માપ તરફ જોશો તો તે ૬ ચો. ઇ.

દેખાશે.* આ ૬, તે ૩ ને ૨ વડે ગુણવાથી આવી શકશે. તે ઉપરથી તમે સમજી શક્યાં હશે, કે લંબાઈ ને પહોળાઈનો ગુણાકાર કરવાથી કોઈ પણ લંબચોરસ આકૃતિની સપાટીનું માપ આવે છે. સપાટીના માપને ક્ષેત્રફળ કહે છે.

પગથીઉં પહેલું- (સાદા લંબચોરસ)

ઉં એક લંબચોરસની લંબાઈ ૭ ઇંચ અને પહોળાઈ ૪ ઇંચ છે, તો તેનું ક્ષેત્રફળ કેટલું ? $૭ \times ૪ = ૨૮$ ચો. ઇ. જવાબ

ટીપ—જવાબમાંથી ચઢતું પરિમાણ બનતું હોય તો બનાવવું. જેમકે લંબાઈ ૨૫ ઇંચ અને પહોળાઈ ૧૬ ઇંચ હોય તો ક્ષેત્રફળ ૪૦૦ ચો. ઇ. થાય. તેના ચો. ફૂટ કરતાં ૨ ચો. ફૂ. ને ૧૧૨ ચો. ઇંચ જવાબ આવે.

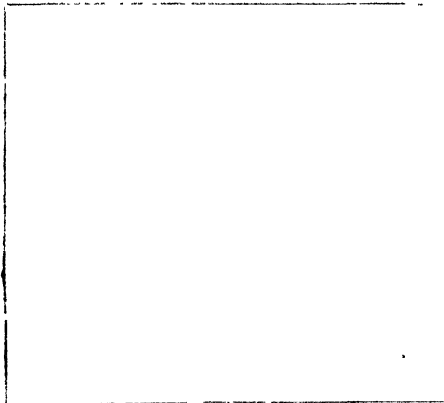
*આ બાબતનો વધારે ખ્યાલ આપવા શિક્ષકે જમીન પર મોટા લંબ-ચોરસો દોરાવી ચો. ફૂટ, ચો. વાર, વગેરેની સમજ આપવી.

નીચેના માપના લંબચોરસનાં ક્ષેત્રફળ કાઢો.

- (૧) લંબાઈ ૫ ઇંચ અને પહોળાઈ ૪ ઇંચ
 (૨) „ ૧૮ ઇંચ અને „ ૧૪^૩/_૪ ઇંચ
 (૩) „ ૪^૩/_૪ ફૂટ અને „ ૧^૭/_૪ ફૂટ
 (૪) „ ૧૪^૩/_૪ વાર અને „ ૪^૩/_૪ વાર

પગથી ઉં બીજું- (ચોરસ)

હવે નીચેના કાટખુણચોખુણુ તરફ નજર કરો. તેના ચારે ખુણા

સરખા છે ને લંબાઈ પહોળાઈ માપીશું તો બન્ને ઇંચ થશે. આ આકૃતિને બીજી રીતે પણ બોલી શકાય છે ને તે બે ઇંચ ચોરસ પણ કહેવાય છે. બે ઇંચ ચોરસનો અર્થ એવો છે કે બે ઇંચ લંબાઈ ને બે ઇંચ પહોળાઈવાળો ચોરસ. એટલે કે આ આકૃતિ બે ઇંચ ચોરસ છે, પણ તેનું

ક્ષેત્રફળ ૪ ચો. ઇ. છે. હવે તમે સમજ્યાં દર્શો કે ચો. ઇંચ એટલે આકૃતિની સપાટીનું માપ, પણ ઇંચ ચોરસ એટલે ઇંચના માપવાળો ચોરસ.

ઉ૦ એક ચોરસની એક બાજુ ૪^૩/_૪ ઇંચ છે, તો તેનું ક્ષેત્રફળ કેટલું થાય ?

ચોરસની લંબાઈ અને પહોળાઈ સરખી જ હોય. તેથી $૪ \times ૪ = ૧૬ = ૧૬$ ચો. ઇ. જવાબ

(૫) એક ચોરસની એક બાજુ ૫^૩/_૪ વાર છે, તો તેનું ક્ષેત્રફળ કેટલું ?

(૬) એક ચોરસ ચોરસની એક બાજુ ૧૪^૩/_૪ ફૂટ છે, તો તેનું ક્ષેત્રફળ કેટલું થાય ?

(૭) એક મેદાન ૨^૩/_૪ માઇલ ચોરસ છે, તો તેની સપાટીનું માપ કેટલું ?

- (૮) ૧ ચો. ઇ. જગામાં ૧ પૈસો સમાય છે. હવે એક કાગળ ૯ ઇંચ ચોરસ છે, તો તેમાં કેટલા પૈસા સમાઈ શકે ?

પગથીઉં ત્રીજું- (બે પરિમાણોવાળાં માપ)

ઉં એક ચોખુણની લંબાઈ ૩ ફૂટ ૮ ઇંચ અને પહોળાઈ ૨ ફૂટ ૪ ઇંચ છે, તો તેનું ક્ષેત્રફળ કેટલું થાય ?

૩ ફૂટ ૮ ઇંચ. = ૪૪ ઇંચ કે $\frac{11}{2}$ ફૂટ | ૨ ફૂટ ૪ ઇંચ = ૨૮ ઇંચ કે $\frac{7}{2}$ ફૂટ

તેથી એક રીતે $44 \times 28 = 1232$ ચો. ઇ. = ૮ ચો. ફૂટ ૮૦ ચો. ઇ. જ.

બીજી રીતે $\frac{11}{2} \times \frac{7}{2} = \frac{77}{4} = 19\frac{1}{4}$ ચો. ફ. $\frac{5}{8} \times \frac{15}{4} = 19\frac{1}{4}$ ચો. ઇ. તેથી જ. ૮ ચો. ફ. ૮૦ ચો. ઇ.

ટીપ—બે પરિમાણો સાથે હોય ત્યારે બંનેને એક પરિમાણનું રૂપ આપીને પછી કરાય.

(૯) એક લંબચોરસ મેજનો ઉપરનો ભાગ ૪ ફૂટ ૬ ઇંચ લાંબો અને ૨ ફૂટ ૮ ઇંચ પહોળો છે, તો તેનું ક્ષેત્રફળ કેટલું ?

(૧૦) એક પાટલો ૨ ફૂટ ૩ ઇંચ લાંબો અને ૧ ફ. ૮ ઇંચ પહોળો બનાવવો છે; તો કેટલા ચો. ફૂટ પાટીઉં જોઈશે ?

(૧૧) એક ટેબલકોથ ૫ ફૂટ લાંબું અને ૩ ફૂટ ૬ ઇંચ પહોળું બનાવવું છે, તો દર ચો. ફૂટ રૂ. ૦-૮-૦ પ્રમાણે શો ખર્ચ થશે ?

(૧૨) એક ચોરસનું ભોંયતળાઉં ૧૪ ફૂટ ૬ ઇંચ લાંબું અને તેટલું જ પહોળું છે. તો તેને માટે બરાબર માપની શેતરંજી કરાવીએ, તે કેટલા ચો. ફ. ની થાય ?

પગથીઉં ચોથું- (બારી બારણાં વગરની દિવાલો)

ઉં એક ચોરસને ૪ દિવાલો છે. તે ચારેની ઉંચાઈ સરખી છે. હવે જો તે ચોરસની લંબાઈ ૨૫ ફૂટ, પહોળાઈ ૨૦ ફૂટ અને ઉંચાઈ ૧૫ ફૂટ હોય; તો તેની દિવાલોનું ક્ષેત્રફળ કેટલું થશે ?

ચોરસમાં બેરેબરી રીતે ૪ લંબચોરસ થાય છે. જેમાંના બે લંબાઈ ને ઉંચાઈના અને બીજા બે પહોળાઈ ને ઉંચાઈના છે.

તેથી જે લંબાઈની દિવાલો છે તેનું ક્ષેત્રફળ $૨૫ \times ૧૫ \times ૨ = ૭૫૦$ ચો. ફૂટ થાય અને જે પહોળાઈની દિવાલો છે તેનું ક્ષેત્રફળ $૨૦ \times ૧૫ \times ૨ = ૬૦૦$ ચો. ફૂ. થાય. એટલે એકંદરે ૧૩૫૦ ચો. ફૂ. ક્ષેત્રફળ થાય. માટે જવાબ ૧૩૫૦ ચો. ફૂ. ક્ષેત્રફળ

- રીત**—લંબાઈને ઉંચાઈએ ગુણી તેને બે વડે ગુણવાથી લંબાઈની બે દિવાલોનું ક્ષેત્રફળ આવશે. પછી પહોળાઈને ઉંચાઈએ ગુણી તેને બે વડે ગુણવાથી પહોળાઈની બે દિવાલોનું ક્ષેત્રફળ આવશે.
- (૧૩) એક ઓરડાની લંબાઈ ૧૮ ફૂટ, પહોળાઈ ૧૩ ફૂટ અને ઉંચાઈ ૧૪ ફૂટ હોય, તો તેની બધી દિવાલોનું ક્ષેત્રફળ કેટલું થશે ?
- (૧૪) એક ઓરડાની લંબાઈ ૨૪ ફૂટ, પહોળાઈ ૧૮ ફૂટ અને ઉંચાઈ ૧૫ ફૂટ છે; તો તેની અંદરની ચારે દિવાલોનું ક્ષેત્રફળ કેટલું થશે ?
- (૧૫) એક કુવાની ઉંડાઈ ૪૦ ફૂટ અને તેના મથાળાની લંબાઈ-પહોળાઈ અનુક્રમે ૮ ને ૬ ફૂટ છે, તો તેની ચારે દિવાલોનું ક્ષેત્રફળ કેટલું થશે ?

પગથીઉં પાંચમું— (બારીબારણાંવાળાનું)

ઉં એક ઓરડાની લંબાઈ ૨૦ ફૂટ, પહોળાઈ ૧૭ ફૂટ અને ઉંચાઈ ૧૩ ફૂટ છે; તો તેની ચારે દિવાલોને રંગાવતાં કેટલા ચો. ફૂટ કામ થશે ? તે ઓરડામાં ૭ ફૂટ ઉંચાં ને ૪ ફૂટ પહોળાં એવાં ૩ બારણાં, ૫ ફૂટ ઉંચી ને ૩ ફૂટ પહોળાં એવી ૩ બારીઓ અને ૪ ફૂટ ઉંચાં ને ૩૩ ફૂટ પહોળાં એવાં બે તાકાં છે.

$૨૦ \times ૧૩ \times ૨ = ૫૨૦$ ચો. ફૂટ લંબાઈની બે દિવાલોનું ક્ષેત્રફળ
 $૧૭ \times ૧૩ \times ૨ = ૪૪૨$ „ પહોળાઈની „

૯૬૨ ચો. ફૂટ.

$૭ \times ૪ \times ૩ = ૮૪$ ચો. ફૂટ ત્રણ બારણાંનું ક્ષેત્રફળ
 $૫ \times ૩ \times ૩ = ૪૫$ „ ત્રણ બારીનું „
 $૪ \times ૩૩ \times ૨ = ૨૬૪$ „ બે તાકાંનું „

૧૫૭ ચો. ફૂટ બારી વગેરેનું ક્ષેત્રફળ
 માટે $૯૬૨ - ૧૫૭ = ૮૦૫$ ચો. ફૂટ કામ થશે. જવાબ

- (૧૬) એક ઓરડાની લંબાઈ ૨૫ ફૂટ, પહોળાઈ ૧૭ ફૂટ અને ઉંચાઈ ૧૪ ફૂટ છે. તેમાં ૬૧ ફૂટ ઉંચાં ને ૩૧ ફૂટ પહોળાં એવાં ૪ બારણાં છે અને ૩૧ ફૂટ ઉંચી ને ૩ ફૂટ પહોળી એવી ૨ બારીઓ છે; તો તે ઓરડાની બારીબારણાં સિવાયની દિવાલોનું ક્ષેત્રફળ કેટલું થશે ?
- (૧૭) એક ઓરડો ૧૪ ફૂટ ઉંચો છે. તેની પહોળાઈ ને લંબાઈ અનુક્રમે ૧૨ ને ૧૮ ફૂટ છે. તેની દિવાલોને ચુનો દેવાડાવવાનો છે; તો ૧૦૦ ચો. ફૂટે ૫ રૂપિયા પ્રમાણે શો ખર્ચ થશે ?
- તે ઓરડામાં ૬ ફૂટ ઉંચાં ને ૪ ફૂટ પહોળાં એવાં બે બારણાં, ૪ ફૂટ ઉંચી ને ૩ ફૂટ પહોળી એવી ચાર બારીઓ અને ૫ ફૂટ ઉંચાં ને ૩૧ ફૂટ પહોળાં એવાં બે તાકાં છે.
- (૧૮) તમારા પોતાના ઓરડાની દિવાલોનું અને બારીબારણાંનું માપ લો ને ક્ષેત્રફળ શોધો.

પ્રકરણ ૮ મું-ધનમાપ

દરેક પદાર્થને કદ હોય છે. કોઈનું મોટું ને કોઈનું નાનું હોય છે. એ કદનું જે માપ તે ધનમાપ કે ધનફળ કહેવાય છે.

કદ બનાવવાને ત્રણ બાબતની આવશ્યકતા છે. લંબાઈ, પહોળાઈ અને જડાઈ (કોઈમાં ઉંચાઈ કે ઊંડાઈ). આથી પદાર્થ માત્રને એ ત્રણ બાબત હોય છે. હવે તમે એક ઇંટ જોશો, તો તેમાં એ ત્રણ બાબત તમને સ્પષ્ટ માલમ પડશે એટલું જ નહિ પણ એ ઇંટની લંબાઈ, પહોળાઈ કે ઉંચાઈ ગમે ત્યાં માપશો તો પણ સરખી જ જણાશે ને તેના બધા ખુણા કાટખુણા દેખાશે. પણ જો તમે રસ્તામાં પડેલો એક પથરી ઉપાડશો તો તેની લંબાઈ, વજરે બધેથી એક સરખાં નહિ જણાય ને તેમાં બધા ખુણા કાટખુણા નહિ દેખાય.

કિન્ડર્ગાર્ટનની ત્રીજી બક્ષિસમાં આવતા ૮ ધનમાંથી ૧ ધન હાથમાં લો. તેને જોશો તો માલમ પડશે કે તેની લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઉંચાઈ એકેક ઇંચ છે. આનું કદ ૧ ધનઇંચ ગણાય છે, તેથી એને ધનઇંચ કહે છે.

હવે એ બહિસની પેટીને મેજ પર ઉંધી પાડી ઉઘાડશો. તો તેમાંથી એક મોટો ઘન નીકળશે. તેની લંબાઈ બન્ને ઇંચ જણાશે. હવે તમે તેને ભાગી નાખશો તો તેમાંથી ૮ ઘનઇંચ નીકળશે. મતલબ કે તેનું કદ ૮ ઘનઇંચ છે; એટલે તે પેટીમાં ૮ ઘનઇંચ જગા છે. આ જવાબ લંબાઈ, પહોળાઈ ને જડાઇનો ગુણાકાર કરવાથી આવે છે. ($૨ \times ૨ \times ૨ = ૮$) આ પરથી ઇંચ જેવા કેઈ પદાર્થનું ઘનમાપ કાઢવું હોય; તો તેની લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઉંચાઇનો ગુણાકાર કરવો. જે આવે તેટલા ઘનઇંચ, ઘનફૂટ કે ઘનવાર જવાબ થાય.

પગથીઉં પહેલું-(ઘનમાપ શોધવું.)

- ઉં તમારી પેટી ૩ ફૂટ લાંબી, ૨ ફૂટ પહોળી અને ૧ ફૂટ ઉંચી છે; તો તે કેટલી જગા રોકશે ? $૩ \times ૨ \times ૧ = ૬$ ઘનફૂટ જવાબ
- (૧) એક ઇંચ ૫ ઇંચ લાંબી, ૩ ઇંચ પહોળી અને ૨ ઇંચ ઉંચી છે; તેનું ઘનમાપ કેટલું થાય ?
- (૨) એક પેટી ૩ ફૂટ લાંબી, ૩ ફૂટ પહોળી અને ૩ ફૂટ ઉંચી છે; તે કેટલી જગા રોકે ?
- (૩) એક ડબો ૧ ફૂટ ૬ ઇંચ લાંબો, ૧૦ ઇંચ પહોળો અને ૧૦ ઇંચ ઉંચો છે; તે કેટલી જગા રોકે ?
- (૪) એક ઓરડો માંહેથી ૨૦ ફૂટ લાંબો, ૧૫ ફૂટ પહોળો અને ૧૦ ફૂટ ઉંચો છે; તેમાં કેટલી હવા સમાઈ શકશે ?
- (૫) એક પાણીની ટાંકી ૧૫ ફૂટ લાંબી, ૧૦ ફૂટ ૨ ઇંચ પહોળી અને ૮ ફૂટ ૪ ઇંચ ઉંચી બનાવી છે; તેમાં કેટલા ઘનફૂટ પાણી સમાઈ શકશે ?
- (૬) તમારા કન્યા-ગણિતની લંબાઈ ૭ ઇંચ, પહોળાઈ ૪૫૫ ઇંચ અને જડાઈ ૦૫૫ ઇંચ છે; તો તેનું ઘનમાપ કેટલું ? અને જે તેવાં ૧૦૦ ગણિત ઉપરાઉપર મૂક્યાં હોય, તો કેટલી જગા રોકે ?
- (૭) એક ઓરડો ૨૦ ફૂટ લાંબો, ૧૫ ફૂટ પહોળો અને ૧૨ ફૂટ ઉંચો છે. હવે જે એક છોકરાને સરાસરી ૧૨૦ ઘ. ફૂટ હવા જોઈએ, તો તેમાં કેટલાં છોકરાં બેસાડી શકાય ?

- (૮) એક સુવાનો ઓરડો ૨૫ ફૂટ લાંબો, ૧૦ ફૂટ ઉંચો અને ૧૬ ફૂટ પહોળો છે. હવે જો એક માણસને ૧૦૦૦ ધનફૂટ જગા જોઈએ, તો તેમાં કેટલાં માણસો સૂઈ શકે ?
- (૯) એક પેટી માંહેથી ૮ ઇંચ લાંબી, ૬ ઇંચ પહોળી અને ૫ ઇંચ ઉંચી છે. તેમાં ધનઇંચ ભરવા છે, તો કેટલા સમાશે ?
- (૧૦) એક લાકડાનો પાટડો ૪ વાર લાંબો, ૨ ફૂટ પહોળો અને ૧૦ ઇંચ જડો છે; તો ૧ ધનફૂટે $3\frac{1}{2}$ રૂ. પ્રમાણે તેની કીંમત કેટલી થાય ?

પગથીઉં બીજું—(વજન કાઢવું.)

- ઉં એક પત્થર ૨ ફૂટ લાંબો, ૧૧ ફૂટ પહોળો અને ૧ ફૂટ જડો છે, તો એક ધનફૂટે ૫ મણુ પ્રમાણે તેનું વજન કેટલું થાય ?
 $2 \times 11 \times 1 = 22$ ધ. ફ. માપ $3 \times 5 = 15$ મણુ વજન જવાબ
- (૧૧) એક પત્થર ૨૧ ફૂટ લાંબો, ૨ ફૂટ પહોળો અને ૧ ફૂટ જડો છે; તો એક ધનફૂટે ૫ મણુ પ્રમાણે તેનું વજન કેટલું થાય ?
- (૧૨) એક લાકડાનો કકડો ૧૦ ફૂટ લાંબો, ૦.૧૧ ફૂટ પહોળો અને ૦.૧ ફૂટ જડો છે; તો એક ધનફૂટે ૧૧ મણુ પ્રમાણે તેનું વજન કેટલું થાય ?
- (૧૩) એક પાણીની ટાંકી ૪ ફૂટ લાંબી, ૩ ફૂટ પહોળી અને ૨ ફૂટ ઉંચી છે; તો તેમાંના પાણીનું વજન દર ધનફૂટે ૧૧ મણુ લેખે કેટલું થાય ?
- (૧૪) એક લોખંડનો થાંભલો ૧૦ ફૂટ લાંબો, ૬ ઇંચ પહોળો અને ૩ ઇંચ જડો છે; તો દર ધનફૂટે ૧૨ મણુ પ્રમાણે તેનું વજન કેટલું થશે ?
- (૧૫) ૧૦૦ ફૂટ લાંબા અને ૮૦ ફૂટ પહોળા મેદાનમાં ૩ ઇંચ વરસાદ પડ્યો; તો તે મેદાનમાં પડેલા વરસાદના પાણીનું વજન કેટલું થાય ? (એક ધનફૂટે ૧૧ મણુ પ્રમાણે ગણવું.)

પરચુરણ-(પહેલું વર્ષ-સીનિઅર)

(૧) નીચેનાંનું યુજોત્તર શોધી કાઢો.

અ. ૧૧૪ : ૧૮

બ. ૧૪૩ : ૨૩

ક. ૮ મ. ૫ શે. : ૧ મ. ૨૫ શે. ઢ. ૩ વાલ ૧ રતી : ૧૮ વાલ

(૨) એક બાઈ ૪ આને ડઝન લેખે ૧૨૦ કેળાં લાવી. પછી તે બધાં ૨ પૈસાનું એક એ ભાવે વેચી નાખ્યાં, તો તેને કેટલો નફો થયો હશે ?

(૩) એક ઓરડો ૧૮ ફૂટ ૮ ઇંચ લાંબો અને ૧૫ ફૂટ ૩ ઇંચ પહોળો છે. તેમાં ભોંય પર પાથરવા માટે જાળમ કરાવવી હોય, તો કેટલા ચોરસફૂટ કપડું જોઈએ ?

(૪) એવી મોટામાં મોટી સંખ્યા શોધી કાઢો કે જે વડે ૮૨૩ અને ૧૪૯૨ ને ભાગતાં અનુક્રમે ૯ ને ૧૨ શેષ વધે.

(૫) અ. પહેલું પદ ૧૬ મ. ૮ શે., યુજોત્તર ૩; તો બીજું પદ શું ?
 બ. બીજું પદ ૧૩ પૌ. ૭ શિ. ૪ પે., યુજોત્તર ૬; તો પહેલું પદ શું ?

(૬) એક માણસ ૫ ટકા પ્રમાણે ૮૦૦ રૂ. સાહે વ્યાજે લાવીને તે જ દરે ૭૭ માસે વ્યાજ, મુદ્દલમાં ઉમેરાય એવી રીતે વ્યાજે આપે છે; તો દોઢ વરસે તેને કેટલો ફાયદો થશે ?

(૭) એક પેટી ૩ ફૂટ ૪ ઇંચ લાંબી, ૧ ફૂટ ૩ ઇંચ પહોળી અને ૨ ફૂટ ઉંચી છે; તો તે કેટલી જગા રોકે ?

$$(૮) \frac{\left(\frac{p}{q} + \frac{r}{s}\right) \times \frac{u}{v} - \frac{u}{v}}{\frac{p}{q} + \frac{r}{s} \times \left(\frac{u}{v} - \frac{u}{v}\right)} - \frac{\frac{p}{q} \text{ ના } \left(\frac{r}{s} - \frac{u}{v}\right) \times \frac{u}{v}}{\frac{p}{q} \text{ ના } \frac{r}{s} - \frac{u}{v} \times \frac{u}{v}} + \frac{u}{v}$$

(૯) નીચેનાં પ્રમાણોનાં ખાલી પદો શોધી કાઢો.

અ. ૧૫ : (?) :: ૪૨ : ૭૦

બ. (?) : ૯ મ. :: ૧૪ રૂ. : ૧૫ રૂ.

- (૧૦) એક ગામમાં ૫ વરસ સુધી અનુક્રમે દર વરસે ૬૭ ઇંચ ૧૫ ફો., ૬૨ ઇં. ૨૪ ફો., ૫૦ ઇં. ૫૮ ફો., ૮૦ ઇં. ૬૪ ફો. અને ૪૨ ઇં. ૫ ફો. વરસાદ પડ્યો; તો વાર્ષિક સરાસરી કેટલો પડ્યો ?
- (૧૧) નીચેનાં માપની લીટીઓ દોરો.
 અ. ૬, ૫, ૨-૩, ૭-૫, ૪-૯, ૮-૫ અને ૫-૧ ઇંચની.
 બ. ૭, ૯, ૬-૭, ૧૧-૪, ૭-૨ અને ૩-૪ સેન્ટીમિટરની.
- (૧૨) એક બાળાને સેંકડે ૫૭-૫ માર્ક મળ્યા. જો તેણે ૨૩૦ માર્ક મેળવ્યા હોય, તો તેની પરીક્ષામાં કૂલ માર્ક કેટલા હોવા જોઈએ ? અને જો તેણે ૩૦૦ માર્ક મેળવ્યા હોત, તો સેંકડે કેટલા થાત ?
- (૧૩) એક કામ ૧૬ માણસે ૨૦ દિવસમાં કરવાનું માથે લીધું, પણ ૧૨ દિવસે માલમ પડ્યું કે માત્ર અર્ધું કામ થયું છે, તો વખતસર કામ પુરું કરવા માટે કેટલાં વધારે માણસો કામે લગાડવાં જોઈએ ?
- (૧૪) મુક્તા એક ઘીનો ડબો ૩૦ રૂપીએ મળના ભાવે મંગાવે છે. મજુરને બે આના આપે છે. ડાનું વજન ૩૫ શેર થાય છે. તેમાંથી ૨૧૧ શેર ખારદાન જાય છે. હવે જો છુટક ૩૫ રૂ. ના ભાવથી વેચે તો તેને કેટલા ટકા નફો થાય ?
- (૧૫) એક ચોક ૧૬૩ ફૂટ ચોરસ છે. તેમાં પથ્થર જડવા હોય; તો ૧ ચોરસ ફૂટે ૩ ૦-૭-૦ પ્રમાણે શો ખર્ચ થશે ?
- (૧૬) એક માણસના પૈસાનો $\frac{1}{4}$ ભાગ ખરચાયો. પછી બાકીનાનો $\frac{1}{2}$ ભાગ ખોવાયો. પછી જે રહ્યું તેનો $\frac{1}{3}$ ભાગ બેંકમાં મૂક્યા પછી તેની પાસે ૧૦૦ રૂ. રહ્યા; તો પ્રથમ તેની પાસે શું હતું ?
- (૧૭) એક કુટુંબમાં ૮ માણસો છે. દરેક માણસને રોજ ૦.૧૧૧ શેર અનાજ જોઈતું હોય, તો અનાજનો વાર્ષિક ખર્ચ ૧૬૨ રૂ.

થાય છે; પણ જો માણસમાં ૨ નો ઉમેરો થાય અને ખોરાક રાજનો નવટાંક ઘટે તો વાર્ષિક ખર્ચ કેટલો થશે ?

(૧૮) પૈસાની તેરીએ ૮૦ રૂ. નું કારતક વદ ૪ થી આવણુ સુદ ૧૦ સુધીનું વ્યાજ શું થાય ?

(૧૯) એક લંબચોરસ ખેતર ૨૨૦ વાર લાંબું અને ૧૧૦ વાર પહોળું છે, તો તેનું માપ કેટલા એકર થાય ?

(૨૦) પૌડની એવી નાનામાં નાની રકમ શોધી કાઢો કે જે પૌડ, ગિની કે કાઉનના આખા સિક્કાથી આપી શકાય ?

(૨૧) ૩ સ્ત્રી ૨ દિવસમાં ૩૦ પોલકાં, અને ૪ છોકરી ૩ દિવસમાં ૩૬ પોલકાં સીવી શકે છે; તો ૨ સ્ત્રી અને ૩ છોકરી મળીને ૫૭ પોલકાં કેટલા દિવસમાં સીવી શકે ?

(૨૨) એક સુધારે કપાટ તૈયાર કર્યો. તેમાં ૧૧ રૂ. નું લાકડું વગરે અને ૧૩ રૂ. મજૂરીના થયા. હવે જો તેને ૨૫ ટકા નફો લેવો હોય તો કેટલે રૂપીએ તે વેચવો જોઈએ ?

(૨૩) અ. નીચેના ખુણાઓને માપો.

બ. નીચેના માપના ખુણા દોરો.

૮૦°, ૪૫°, ૧૧૫°, ૧૬૦°, ૫૮°, ૮૭°, ૧૩૦°

(૨૪) ૪૭.૦૨૫ ને ૨.૦૧ વડે ગુણી ગુણાકારને ૦.૭૫ વડે ભાગો. ભાગાકારમાંથી ૧૦૮.૦૬૭ બાદ કરો.

(૨૫) એક નિબંધ છપાવવો છે. હવે જો દરેક પૃષ્ઠમાં ૨૦ લીટી અને દર લીટીમાં ૨૫ અક્ષર રાખીએ તો તે ૧૨ પૃષ્ઠમાં સમાય છે;

પણ જો દર પૃષ્ઠમાં ૨૫ લીટી અને દર લીટીમાં ૧૫ અક્ષર રાખીએ, તો તે કેટલાં પૃષ્ઠમાં સમાય ?

- (૨૬) એક ચાવાળો ૧૪ આને રતલના ભાવની ૯૩૬ રતલ, ૧૮ આને રતલના ભાવની ૧૦૩૬ રતલ અને ૧૦ આને રતલના ભાવની ૪૧૧ રતલ ચા લાવે છે. પછી બધી ભેગી કરે છે, તો શા ભાવે રતલ પડે ? અને જો તેને ૧૨૧૧ ટકા નફો જોઈતો હોય, તો શા ભાવે રતલ વેચવી ?
- (૨૭) એક ડબો માંહેથી ૧૧૧ ફૂટ ઉંચો, ૧૦ ઇંચ લાંબો અને ૯ ઇંચ પહોળો છે, તો તેમાં કેટલા શેર અનાજ સમાય ? (૧ ઘનફૂટમાં ૩૦ શેર સમાતું હોય તો.)
- (૨૮) એક શાળાના બાળવર્ગમાં ૫૦ બાળા છે. પહેલા ધોરણમાં તેના કરતાં ૨૦ ટકા ઓછી છે. બીજામાં પહેલા ધોરણ કરતાં ૨૫ ટકા ઓછી છે અને ત્રીજામાં બીજા કરતાં ૩૩ $\frac{૧}{૩}$ ટકા ઓછી છે; તો ત્રીજા ધોરણમાં કેટલી બાળા હશે ?
- (૨૯) એક માણસની વાર્ષિક આવક ૨૫૦૦ રૂ. છે અને તેનો રોજનો ખર્ચ ૫ રૂ. છે; તો આવક પર દર રૂપીએ ૫ પાઈ પ્રમાણે કર આપ્યા પછી ૧૯૨૪ ની સાલમાં તે શું બચાવી શકશે ?
- (૩૦) ૬ ટકા લેખે ૮૦૩ પૈાડનું ૭ મી જાન્યુઆરી ૧૮૯૯ થી ૯ મી મે ૧૯૦૫ સુધીનું સાદું બ્યાજ કેટલું થાય ?
- (૩૧) એક લંબચોરસ એક ૧૩૩ ચોરસ ફૂટ છે. હવે જો તેની લંબાઈ ૧૪ ફૂટ હોય તો તેની પહોળાઈ કેટલી હોવી જોઈએ ?
- (૩૨) કઈ રકમમાં ૪૩૬ ઉમેરી, સરવાળાને ૧ $\frac{૨}{૩}$ વડે ભાગી, ભાગાકારમાંથી ૩૬ ઓછા કરી, બાદબાકીને ૬ વડે ગુણવાથી ૮૬ આવે ?
- (૩૩) એક દેવાળિએ પોતાનું કરજ દર પૈાડે ૮ શિ. પ્રમાણે પતાવ્યું. હવે જો તેની મિલકતની કીંમત ૨૦૦૦ પૈાડ વધારે ઉપજી હોત તો ૧૦ શિ. પ્રમાણે પતાવી શકે, ત્યારે તેનું કરજ કેટલું હશે ?
- (૩૪) એક બાઇએ રેશમી સાડી ૩૦ રૂ. ની લીધી; પણ ઘેર લાવ્યા

પછી પસંદ ન પડવાથી ૨૦ ટકા ખોટ ખાધને વેચી નાખી, તો કેટલા રૂપિયા ઉપજ્યા હશે ?

(૩૫) એક નિશાળમાં બે ખંડ છે. એક ખંડ ૨૦ ફૂટ લાંબો, ૧૮ ફૂટ પહોળો અને ૧૫ ફૂટ ઉંચો છે. બીજો ખંડ ૨૫ ફૂટ લાંબો, ૧૬ ફૂટ પહોળો અને ૧૫ ફૂટ ઉંચો છે. તો તે નિશાળમાં ૧૨૦ ધનફૂટે ૧ બાળા પ્રમાણે કેટલી બાળાનો સમાસ ગણાય ?

(૩૬) $૨\frac{૩}{૪}$ હં. ના $૧\frac{૩}{૪}$ — ૨ કવા. $\times \frac{૩}{૪} + ૧$ હં. ૧ કવા. ૭ પા. $\div \frac{૩}{૪}$ ની કોમત શોધી કાઢો.

(૩૭) કેટલાંક કપડાં ૪ સ્ત્રી અને ૬ છોકરી રોજ ૫ કલાક સીવે તો ૧૫ દિવસમાં સીવી શકે છે; તો તે જ કપડાં ૬ સ્ત્રી અને ૮ છોકરી રોજ $૬\frac{૩}{૪}$ કલાક લેખે સીવતાં કેટલા દિવસમાં તૈયાર કરે ? ૩ છોકરી ૨ સ્ત્રી જેટલું કામ કરે છે.

(૩૮) અ અને બ દરેક પાસે ૪૦૦૦ રૂ. હતા. અએ પોતાની રકમ ૫ ટકા પ્રમાણે ચક્રવૃદ્ધિ બ્યાજે મૂકી. બએ પોતાના પૈસાનું એક મકાન ગીરો લઈને માસિક ૨૦ રૂ. ના દરે ભાડે આપ્યું; તો ૨ વરસે કેને કેટલું વધારે ઉપજશે ?

(૩૯) જમીનનો એક લંબચોરસ ટુકડો નીચેના માપનો છે, તે કેટલા ચોરસ વાર થશે ? હવે જો ૧ ચોરસ વાર જમીનનો ભાવ ૧૧ રૂ. હોય, તો તે જમીન લેતાં કેટલા રૂ. ભરવા પડે ?

લંબાઈ ૨૭ ફૂ. ૯ ઇ. અને પહોળાઈ ૧૬ ફૂ. ૮ ઇ.

(૪૦) એક ચોરડો ૨૦ ફૂટ લાંબો, ૧૫ ફૂટ પહોળો અને ૧૨ ફૂટ ઉંચો છે. તેમાં ૬ ફૂટ ઉંચાં અને ૩૧ ફૂટ પહોળાં, એવાં બે ખોરણાં; ૪ ફૂટ ઉંચી અને ૨૧ ફૂટ પહોળી એવી છ બારીઓ છે; તો તેની દિવાલો અને છતને ઘાળાવતાં દર ૧૦૦ ચોરસ ફૂટે ૪ રૂ. પ્રમાણે શો ખર્ચ થશે ?

વાર્ષિક પરીક્ષાના પ્રશ્નો

પહેલું વર્ષ-સીનિઅર

(૧૯૨૬)

ટીપ--નીચેના સવાલોમાંના ચારના જ જવાબ આપવા. તે પૈકી પાંચમો ફરજિયાત છે.

(૧) નીચેની રકમને સાદું રૂપ આપો.

$$\frac{\frac{1}{3} + \frac{2}{5} + \frac{3}{7} - \frac{1}{2}}{1 - \frac{1}{3} \text{ ના } \frac{2}{5} - \frac{2}{5} \text{ ના } \frac{3}{7} - \frac{3}{7} \text{ ના } \frac{1}{2}}$$

(૨) એવી મોટામાં મોટી સંખ્યા કઈ છે કે જે વડે ૩૯૯, ૬૯૫ અને ૧૦૦૩ ને ભાગીએ તો શેષ અનુક્રમે ૩, ૨ ને ૪ રહે ?

(૩) દર વરસે દર સેકંડે ૫ ટકા પ્રમાણે રૂ. ૧૦૦૦ નું ૩ વર્ષનું ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ શું ?

(૪) ૧૫૦૦ મજૂરોને ૧૧ માઇલનો રસ્તો કરવાને ૬૪ દિવસ લાગે છે, તો ૨૪૦૦ મજૂરોને ૨૭ $\frac{1}{2}$ માઇલનો રસ્તો કરવાને કેટલા દિવસ લાગશે ?

(૫) બીજા ધોરણની બાળાઓને ગુણાકાર શિખવવાનો પ્રથમ પાઠ કેવી રીતે આપશો તે સમજાવો.

અથવા

૧ ૦ા ૦ા થી ૫ ૦ા ૨ા સુધી કેવી રીતે શિખવશો તે સમજાવો.

(૧૯૨૭)

ટીપ--નીચેના પાંચ પ્રશ્નોમાંથી ગમે તે ચાર ગણવા.

(૧) ત્રીજા ધોરણમાં બે આંકડા વડે ભાગાકાર કરવાની રીત સમજાવો.

અથવા

૧ ૦ા ૦ા થી ૫ ૦ા ૧ા સુધી કેવી રીતે શિખવશો તે સમજાવો.

- (૨) દર વરસે દર સેક્ટે પટકા પ્રમાણે ૧૨૦૦ રૂ. ના ૨૬ વરસના સાદા ને ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજનો તફાવત શોધી કાઢો.
- (૩) જો ૧૨૦ માણસો ૧૫ દિવસમાં ૬૦ ફૂટ ઉંચું ઘર બાંધી શકે, તો ૧૦ દિવસમાં ૫૫ ફૂટ ઉંચું ઘર બાંધવાને કેટલાં માણસો જોઈએ ?
- (૪) અવિભાજ્ય સંખ્યા એટલે શું ?
૫૨૫, ૭૨૫ અને ૮૭૦ ના અવિભાજ્ય અવયવો પાડી લઘુત્તમ સાધારણ અવયવી કાઢો.
- (૫) એક માણસે પોતાની પુંજના ૬ લાગનો ધર્માદો કર્યો.
* પછી જે બાકી રહ્યું તેનો ૬ લાગ ખાનગી ખર્ચમાં વાપર્યો.
તેમાંથી જે બાકી રહ્યું તેનો ૬ એકમાં જમા કરાવ્યો, તો છેવટે તેની પાસે રૂ. ૧૪૦૪ રહ્યા; તો તેની પાસે પહેલાં કેટલા રૂપિયા હશે ?

બીજું વર્ષ

અભ્યાસક્રમ

પહેલા વર્ષના કામનું પુનરાવર્તન.

સાદા અને ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજના વિશેષ હિસાબો.

નફાતોટો. ગુણોત્તર અને પ્રમાણ.

પંત્યાળું (જોઈન્ટ સ્ટોક કંપની), શેર, વોરસોન, પોસ્ટલ કેશ સર્ટિફિકેટ, વીમો અને સહાયકારી મંડળીઓ (કોઓપરેટિવ સોસાયટી) નો થોડો ખ્યાલ.

પ્રકરણ ૯ મું-વ્યાજ વિષે વિશેષ વિચાર (અ)

પગથીઉં પહેલું અ-(દર શોધવાના)

મુદત, મુદલ અને દર ઉપરથી વ્યાજ શોધવાના હિસાબ આગળ આવી ગયા છે. પણ કોઈ વાર મુદલ, મુદત અને વ્યાજ આપેલ હોય તે પરથી દર શોધવાનો હોય છે.

ઉં ૫૦૦ રૂ. નું ૩ વરસનું વ્યાજ ૬૦ રૂ. થાય, તો વ્યાજનો દર શો ?

વ્યાજનો દર એટલે ૧૦૦ રૂ. નું ૧ વરસનું વ્યાજ. આ દર નીચેની બે રીતે નીકળે.

પહેલી—૫૦૦ રૂ. નું ૩ વ. નું વ્યાજ ૬૦ રૂ. થાય,

તો ૫૦૦ રૂ. નું ૧ વ. નું વ્યાજ ૨૦ રૂ. થાય. જવાબ

∴ ૧૦૦ રૂ. નું ૧ વ. નું વ્યાજ ૪ રૂ. થાય. ૪ ટકા

બીજી—મુદલ ૫૦૦ રૂ. : ૧૦૦ રૂ. } વ્યા. વ્યા. જવાબ
મુદત ૩ વ. : ૧ વ. } : : ૬૦ રૂ. : (૪ રૂ.) ૪ ટકા

ટીપ:—જો વ્યાજને બદલે વ્યા. મુ. આપ્યું હોય તો તેમાંથી મુદલ બાદ કરતાં વ્યાજ છુટું પડી જશે. જેમકે ૫૦૦ રૂ. નું ૩ વરસનું વ્યા. મુ. ૫૬૦ રૂ. થાય તો વ્યાજનો દર શો ? આમા ૫૬૦ માંથી ૫૦૦ મુદલ બાદ કરતાં ૬૦ રૂ. વ્યાજ રહે. પછીની રીત ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે થાય.

(૧) ૨૦૦ રૂ. નું ૭ વ. નું વ્યા. ૮૪ રૂ. થયું, તો વ્યાજનો દર શો ?

(૨) વ્યાજનો દર શો હોય કે ૩૦૦ પૌડનું ૨ વરસનું વ્યાજ ૩૦ પૌડ થાય ?

(૩) કેટલા ટકા લેખે ૪૬ રૂ. ૮ આનાનું ૪ વ. ૨ માસનું વ્યાજ ૧૭ રૂ. ૭ આના થાય ?

(૪) ૧૨૫ પૌડનું ૨ વ. ૮ માસનું વ્યા. મુ. ૧૬૮ પૌ. ૬ શિ. ૮ પે. થાય છે, તો વ્યાજનો દર શો ?

(૫) શા દરે ૪૫૦ રૂ. ની પોષ વદ ૮ થી ભાદરવા સુદ ૩ સુધીની રાશ ૪૬૮ રૂ. ૮ આના થાય ?

પગથીઉં પહેલું જ—(દર શોધવાના આણું)

કોઈ વાર મુદ્દલ અને વ્યાજ આપવાને બદલે રકમ આટલા ગણી થઈ એમ કહેલું હોય છે, તેવે વખતે નીચે પ્રમાણે કરવું.

ઉં કેટલા ટકા લેખે કોઈ રકમ ૨૦ વરસે બમણી થાય ?

આમાં મુદ્દલ આપેલ નથી તેથી ગમે તે ધારી શકાય. ૧૦૦ ધારવાથી સહેલું પડે છે. એટલે ૧૦૦ રૂ. વ્યાજે આપ્યા હોય તો તે બમણા થયા. એટલે ૧૦૦ રૂ. $\times ૨ = ૨૦૦$ રૂ. રાશ થઈ. તેમાંથી ૧૦૦ રૂ. મુદ્દલ બાદ કર્યું તો વ્યાજ ૧૦૦ રૂ. રહ્યું.

આમાં ધારેલું મુદ્દલ ૧૦૦ રૂ. છે અને વ્યાજ શોધવાનું પણ ૧૦૦ રૂ. મુદ્દલનું છે, તેથી માત્ર મુદ્દતનું જ વ્યાજ શોધવાનું રહે છે. એટલે નીચે પ્રમાણે ત્રિરાશિથી આ હિસાબ થાય.

મુદ્દત ૨૦ વ. : ૧ વ. :: ૧૦૦ રૂ. વ્યા. : (૫ રૂ. વ્યા.) જ. ૫ ટકા

(૬) કેટલા ટકા લેખે કોઈ રકમ ૧૨ $\frac{૧}{૨}$ વરસે બમણી થાય ?

(૭) શા દરે કોઈ રકમ ૪૦ વરસે ત્રણ ગણી થાય ?

(૮) વ્યાજનો દર શો હોય કે ૩ વરસમાં વ્યાજની રકમ, મુદ્દલનો રૂ થાય ?

(૯) ૩૫૦ પૌંડ ૫ વરસે દોઢા થયા તો વ્યાજનો દર શો ?

(૧૦) એક રકમ ૭ મી માર્ચ ૧૯૨૧ ને રોજ વ્યાજે મૂકી અને ૧૮ મી મે ૧૯૨૪ ને રોજ ઉપાડી તો સવા ગણી થઈ ત્યારે વ્યાજનો દર શો હશે ?

પગથીઉં બીજું અ—(મુદ્દત શોધવાના)

ઉં કેટલા વરસમાં ૪ ટકા લેખે ૨૦૦ રૂ. નું વ્યાજ ૪૦ રૂ. થાય ?

આમાં દર, મુદ્દલ અને વ્યાજ આપેલ છે તે પરથી મુદ્દત

શોધવાની છે. મુદત શોધવાની ઘણી રીતો છે. તે પૈકીની એક અત્રે આપી છે. બાકીની ફૂટનોટમાં જણાવી છે. :

આમાં વરસ માગ્યાં છે તેથી પ્રથમ ૧ વરસનું આપેલા મુદ્દલનું આપેલા દરે કેટલું વ્યાજ થાય છે તે શોધી તેટલા વ્યાજે ૧ વરસ, તો ફૂલ થતા વ્યાજે કેટલાં વરસ, એ ત્રિરાશિથી શોધી કાઢવું.

૧૦૦ રૂ. મુ. : ૨૦૦ રૂ. મુ. : : ૪ રૂ. વ્યા. : (૮ રૂ. વ્યા.)
૧ વરસનું ૨૦૦ રૂ. મુ. નું વ્યાજ ૮ રૂ. થાય છે. માટે

૮ રૂ. વ્યા. : ૪૦ રૂ. વ્યા. : : ૧ વ. : (૫ વ.) જ. ૫ વ.

એકમરીતિથી નીચે પ્રમાણે થાય.

૧૦૦ રૂ. નું ૧ વરસનું વ્યાજ ૪ રૂ. | ૮ રૂ. વ્યાજ મળતું હોય તો ૧ વ.
તો ૨૦૦ રૂ. નું ૧ „ „ ૮ રૂ. તો ૪૦ રૂ. „ „ „ ૫ વ.

(૧૧) કેટલાં વરસમાં ૫ ટકા લેખે ૩૦૦ રૂ.નું વ્યાજ ૬૦ રૂ. થાય ?

(૧૨) ૮ ટકા લેખે ૧૨૫ પૌડનું વ્યાજ ૪૫ પૌડ થવાને કેટલી મુદત જોઈએ ?

* બીજી રીતો પ્રમાણે એ હિસાબ નીચે મુજબ થાય.

(૧) ૨૦૦ રૂ. નું વ્યાજ ૪૦ રૂ. | ૪ રૂ. વ્યાજ મળે તો ૧ વરસ
તો ૧૦૦ રૂ. નું „ ૨૦ રૂ. | તો ૨૦ રૂ. „ ૫ વરસ જવાબ

૨૦૦ રૂ. મુ. : ૧૦૦ રૂ. મુ. : : ૪૦ રૂ. વ્યા. : (૨૦ રૂ. વ્યા.) ૧૦૦ રૂ. મુદ્દલનું

રૂ. વ્યા. : ૨૦ રૂ. વ્યા. : : ૧ વ. : (૫ વ.) જવાબ ૫ વ.

(૨) મુદ્દલ મુદત વ્યાજ

૧૦૦ રૂ. ૧ વ. ૪ રૂ. | મુ. ૨૦૦ રૂ. : ૧૦૦ રૂ. } : : ૧ વ. : (૫ વ.)
વ્યા. ૪ રૂ. : ૪૦ રૂ. } જવાબ ૫ વ.

૨૦૦ રૂ. ? ૪૦ રૂ.

આમાં મુદ્દલનું પદ વ્યસ્ત પ્રમાણમાં છે. કેમકે જેમ મુદ્દલ વધે તેમ તેટલું જ વ્યાજ ઉપજાવવાને મુદત ઓછી લાગે.

ટીપ—શીખનારાંને ઘણી રીત બતાવવાથી ગરબદ થવાના સંભવ છે. માટે એક જ બતાવવી. ફૂટનોટની રીતો માત્ર જિજ્ઞાસુની જાણ માટે જ છે.

- (૧૩) ૬ ટકા લેખે કેટલે વરસે ૪૦૦ રૂ. નું વ્યાજમુદ્દલ ૪૭૨ રૂ. થાય ?
 (૧૪) કેટલાં વરસમાં ૩ $\frac{૧}{૨}$ ટકા લેખે ૨૫૬ પૌંડની રાશ ૩૦૦ પૌંડ થાય ?
 (૧૫) પૈસાની તેરીખે ૧૨૮ રૂપીઆનું વ્યાજ ૧૩ રૂપીયા થવાને કેટલા મહીના લાગે ?

પગથીઉં બીજું વ—(મુદ્દલ શોધવાના ચાલુ)

કોઈ વાર મુદ્દલ અને વ્યાજ આપવાને બદલે રકમ અમુક ગણી થઈ એવું લખાવવામાં આવે છે. જેમકે ૬ ટકા લેખે કેટલાં વરસમાં વ્યાજે મૂકેલી રકમ દોઢી થાય ?

આમાં ૧૦૦ રૂ. મુદ્દલ ધારીએ તો $૧૦૦ \times ૧૧ = ૧૫૦$ રૂ. વ્યાજ-મુદ્દલ થાય. એટલે $૧૫૦ - ૧૦૦ = ૫૦$ રૂ. વ્યાજ
 ૬ રૂ. વ્યા. : ૫૦ રૂ. વ્યા. :: ૧ વ. : (૮ $\frac{૧}{૩}$ વ.) જ. ૮ $\frac{૧}{૩}$ વરસ

ટીપ—મુદ્દલ ૧૦૦ રૂ. ધાર્યાં છે અને ૬ ટકા તે ૧૦૦ નું જ વ્યાજ છે. એટલે મુદ્દલનું વ્યાજ શોધવાની જરૂર રહેતી નથી; તેથી એક ત્રિરાશિથી થાય છે.

- (૧૬) કેટલાં વરસમાં ૬ $\frac{૧}{૨}$ ટકા લેખે કોઈ રકમ બમણી થાય ?
 (૧૭) ૧૦ ટકા લેખે કેટલી મુદ્દતે કોઈ રકમ ત્રણ ગણી થાય ?
 (૧૮) ૫ ટકા લેખે કેટલાં વરસમાં કોઈ રકમનું વ્યાજ, તે રકમનો $\frac{૧}{૨}$ લાગ થાય ?

- (૧૯) ૮ ટકા લેખે ૩૦૦ રૂપીઆ કેટલાં વરસમાં સવાયા થાય ?
 (૨૦) અંચે બને દોકડાની તેરીખે સાદે વ્યાજે કેટલાક રૂપીઆ ધીર્યા. તેનું વ્યાજ, કેટલે વરસે મુદ્દલ રકમ જેટલું થાય ?

પગથીઉં ત્રીજું અ—(મુદ્દલ શોધવાના)

- ઉં ૫ ટકા પ્રમાણે ૪ વરસમાં કઈ રકમનું વ્યાજ ૬૦ રૂ. થાય ?

આમાં પ્રથમ ૧૦૦ રૂ. મુદ્દલ ધારી તેનું ૪ વરસનું વ્યાજ શોધીને પછી તેટલા વ્યાજે ૧૦૦ રૂ. મુદ્દલ, તો કહેલા વ્યાજે કેટલું મુદ્દલ, એ એકમરીતિથી કે ત્રિરાશિથી શોધવું.*

૧૦૦ રૂ. મુદ્દલનું ૧ વરસનું વ્યાજ ૫ રૂ. થાય,
તો ૧૦૦ રૂ. ,, ૪ વરસનું ,, ૨૦ રૂ. થાય.

૨૦ રૂ. વ્યાજ થતું હોય તો ૧૦૦ રૂ. મુ. હોય,
તો ૬૦ રૂ. ,, ૩૦૦ રૂ. મુ. હોય. જવાબ
ત્રિરાશિથી

૧ વ. : ૪ વ. :: ૫ રૂ. વ્યા. : (૨૦ રૂ. વ્યા.) ૧૦૦ રૂ. નું ૪ વ. નું
૨૦ રૂ. વ્યા. : ૬૦ રૂ. વ્યા. :: ૧૦૦ રૂ. મુ. : (૩૦૦ રૂ. મુ.)
જ. ૩૦૦ રૂ. મુદ્દલ

(૨૧) ૮ ટકા લેખે ૩૬ વરસમાં કયા મુદ્દલનું વ્યાજ ૫૦ રૂ. થાય ?

(૨૨) કઈ રકમનું વ્યાજ ૬ ટકા લેખે ૫ વરસમાં ૮૧ પૌંડ થાય ?

(૨૩) ૬૬ ટકા લેખે ૨૬ વરસમાં ૫૨ રૂપીઆ વ્યાજ લેવાને કેટલા રૂપીઆ વ્યાજે મૂકવા જોઈએ ?

(૨૪) ૮૬ ટકા લેખે કઈ રકમનું, તારીખ ૯ મી નવેમ્બર ૧૮૯૯ થી તારીખ એથી માર્ચ ૧૯૦૦ સુધીનું વ્યાજ ૪૬ પૌંડ થાય ?

(૨૫) કેટલા રૂપીઆ વ્યાજે મૂકેલા હોય. તો પૈસાની તેરીખે ફાગણ સુદ ૬ થી શ્રાવણ વદ ૧૨ સુધીનું વ્યાજ ૩૪ રૂપીઆ થાય ?

* બીજી રીત

૪ વરસનું વ્યાજ ૬૦ રૂ. થાય.

તો ૧ ,, ,, ૧૫ રૂ. થાય.

૧ વરસનું વ્યાજ ૫ રૂ. થતું હોય તો ૧૦૦ રૂ. મુ. હોય.

તો ,, વ્યાજ ૧૫ રૂ. ,, ૩૦૦ રૂ. મુ. હોય. જવાબ

૪ વ. : ૧ વ. :: ૬૦ રૂ. વ્યા. : (૧૫ રૂ. વ્યા.) ૧ વ. નું

૫ રૂ. વ્યા. : ૧૫ રૂ. વ્યા. :: ૧૦૦ રૂ. મુ. : (૩૦૦ રૂ. મુ.)

જવાબ ૩૦૦ રૂ. મુ.

પગથીઉં ત્રીજું જ—(મુદ્દલ શોધવાના ચાલુ)

ઉં કઈ રકમનું ૪ ટકા પ્રમાણે ૬ વરસમાં વ્યા. મુ. ૬૨૦ રૂ. થાય ? આમાં પ્રથમ ૧૦૦ રૂ. મુદ્દલનું ૬ વરસનું વ્યા. મુ. શોધી કાઢવું. પછી તેટલા વ્યાજમુદ્દલે ૧૦૦ રૂ. મુદ્દલ, તે આપેલા વ્યાજ-મુદ્દલે કેટલું મુદ્દલ તે શોધવું.

એકમરીતિથી

૧૦૦ રૂપીઆનું ૧ વરસનું વ્યાજ ૪ રૂપીઆ થાય,
તો ૧૦૦ રૂપીઆનું ૬ વરસનું „ ૨૪ „ „
૧૦૦ રૂ. મુ. + ૨૪ રૂ. વ્યા. = ૧૨૪ રૂ. વ્યા. મુ. થાય.
૧૨૪ રૂપીઆ વ્યાજમુદ્દલે ૧૦૦ રૂપીઆ મુદ્દલ હોય,
તો ૬૨૦ રૂપીઆ „ ૫૦૦ „ „ જવાબ

ત્રિરાશિની રીતે

૧ વ. : ૬ વ. :: ૪ રૂ. વ્યા. : (૨૪ રૂ. વ્યા.) ૧૦૦ રૂ. નું
૧૦૦ + ૨૪ = ૧૨૪ રૂ. વ્યા. મુ., ૧૦૦ રૂ. મુદ્દલનું ૬ વરસનું
૧૨૪ રૂ. વ્યા. મુ. : ૬૨૦ રૂ. વ્યા. મુ. :: ૧૦૦ રૂ. મુ. : (૫૦૦ રૂ. મુ.)જ.
(૨૬) ૫ ટકા લેખે ૪ વરસમાં કયા મુદ્દલનું વ્યા. મુ. ૮૪૦ રૂ. થાય ?
(૨૭) કઈ રકમનું ૬ ટકા લેખે ૫ વરસનું વ્યા. મુ. ૯૧૦ રૂ. થાય ?
(૨૮) ૩૬ ટકા લેખે તારીખ ૭ મી માર્ચથી ૧૨ મી ઓક્ટોબર
સુધીનું કઈ રકમનું વ્યાજમુદ્દલ ૩૫૭ પૌંડ થાય ?
(૨૯) દોકડાની તેરીખે ૪ વરસ ૨ માસમાં કઈ રકમની રાશી ૩૧૮
રૂપીઆ ૬ આના થાય ?
(૩૦) ૧૦ ટકા લેખે તારીખ ૭ મી જાન્યુઆરી ૧૮૮૦ ને રોજ
અગ્રે બને કઈ રકમ ધીરી હોય, તો તારીખ ૧૯ મી માર્ચ
૧૮૮૪ ને રોજ, જ વ્યાજ સહિત ૭૧૦ રૂપીઆ આપે ?

પ્રકરણ ૧૦ મું—વ્યાજ વિષે વિશેષ વિચાર બ

પગથીઉં પહેલું—(એ અજણી આપતો શોધવાના

ઉં જે દરે ૧૫૦ રૂ. નું ૩ વરસનું વ્યાજ ૧૮ રૂ. થાય, તે જ દરે ૮૦૦ રૂ. નું વ્યાજ ૧૬૦ રૂ. કેટલાં વરસમાં થાય ?

આમાં પૂર્વપક્ષમાં જેટલો દર છે તેટલો જ દર ઉત્તરપક્ષનો છે. એટલે પ્રથમ પૂર્વપક્ષનો દર શોધી કાઢવો જોઈએ. તે અગાઉ આવી ગયા પ્રમાણે શોધતાં

૧૫૦ રૂ. મુ. : ૧૦૦ રૂ. મુ. } :: ૧૮ રૂ. વ્યા. : (૪ રૂ. વ્યા.)
૩ વ. : ૧ વ.

૪ ટકા આવે. તેટલો જ દર ઉત્તરપક્ષનો છે. તેથી ઉત્તરપક્ષનું સ્વરૂપ એવું થયું કે ૪ ટકા પ્રમાણે ૮૦૦ રૂ. નું વ્યાજ ૧૬૦ રૂ. કેટલાં વરસમાં થાય ? આવા દિસાખ પાછળ આવી ગયા છે તે રીતે કરતાં નીચે પ્રમાણે જવાબ આવે.

૧૦૦ રૂ. મુ. : ૮૦૦ રૂ. મુ. :: ૪ રૂ. વ્યા. : (૩૨ રૂ. વ્યા.) ૧ વ. નું
૩૨ રૂ. વ્યા. : ૧૬૦ રૂ. વ્યા. :: ૧ વ. : (૫ વ.) જ. ૫ વ.

રીત—પ્રથમ જે પક્ષમાં એક અજણી આપત હોય તેમાંથી નિયમ પ્રમાણે તે શોધી કાઢવી. પછી તે અજણી આપત બીજા પક્ષમાં દાખલ કરી નવું સ્વરૂપ નોંધવું અને તે પરથી માગેલી આપત શોધવી.

- (૧) જે દરે ૨૦૦ રૂપિયાનું ૪ વરસનું વ્યાજ ૪૦ રૂપિયા થાય, તે જ દરે કેટલાં વરસમાં ૫૦૦ રૂપિયાનું વ્યાજ ૭૫ રૂપિયા થાય ?
- (૨) જે દરે કોઈ રકમ ૨૫ વરસમાં બમણી થાય, તે જ દરે ૬૧ વરસમાં કઈ રકમની રાશ ૨૪૦ રૂપિયા થાય ?
- (૩) જેટલાં વરસમાં ૫૦૦ રૂપિયાનું વ્યાજ ૬ ટકા લેખે પર રૂ. ૮ આ. થાય, તેટલાં જ વરસમાં ૮ ટકા લેખે કઈ રકમનું વ્યાજ ૬૩ રૂપિયા થાય ?

- (૪) જેટલાં વરસમાં ૫ ટકા પ્રમાણે કોઈ રકમ બમણી થાય, તેટલાં જ વરસમાં કેટલા ટકા પ્રમાણે ૪૦૦ પૌંડનું વ્યાજમુદ્દલ ૭૦૦ પૌંડ થાય ?
- (૫) જે રકમનું વ્યાજ ૮ ટકા લેખે ૫ વરસમાં ૭૬ રૂપીઆ થાય, તે જ રકમનું કેટલાં વરસનું વ્યાજમુદ્દલ ૫ ટકા પ્રમાણે ૨૬૪ રૂપીઆ ૧૩ આના થાય ?
- (૬) ૫ ટકા લેખે ૨૦૦ રૂ. નું ૭ વરસનું જેટલું વ્યાજ થાય, તેટલું વ્યાજ કેટલાં વરસમાં ૭ ટકા લેખે ૩૦૦ રૂ. નું થાય ?
- (૭) જેટલા વખતમાં ૫ ટકા લેખે કોઈ રકમ બમણી થાય, તેટલા વખતમાં કેટલા ટકા લેખે કોઈ રકમ સવાખે ગણી થાય ?
- (૮) જે દરે ૮ વરસમાં કોઈ રકમ દોઢી થાય, તેથી દોઢા દરે કેટલા વરસમાં કોઈ રકમનું વ્યાજ તે રકમ જેટલું જ થાય ?
- (૯) ૫ ટકા પ્રમાણે કોઈ રકમનું વ્યાજ જેટલાં વરસમાં તેનો ૧૬ ભાગ થાય, તેથી બમણા વખતમાં કેટલા ટકા પ્રમાણે ૫૦૦ રૂપીઆનું વ્યાજ ૧૦૦ રૂપીઆ થાય ?
- (૧૦) ૫૦૦ પૌંડ ૫ ટકા લેખે ૧ વરસ વ્યાજે રહ્યા અને બીજી રકમ ૭ ટકા લેખે ૩ વરસ વ્યાજે રહી. બંનેનું એકઠું વ્યાજ ૨૩૫ પૌંડ થયું તો બીજી રકમ કઈ હશે ?

પગથીઉં બીજું—(મુદ્દત, ટકા કે મુદ્દલનો એકમ ધારીને કરવાના.)

ઉં સમાન દરે ૫૦૦ રૂ. ના ૪ વરસના અને ૮૦૦ રૂ. ના ૨ વરસના વ્યાજનો સરવાળો ૧૮૦ રૂ. થાય છે, તો વ્યાજનો દર શો ?

આમાં દર ૧ ટકો ધારી બંનેનું વ્યાજ કાઢતાં પ્રથમની રકમનું ૨૦ રૂ. અને બીજી રકમનું ૧૬ રૂ. આવે. તેનો સરવાળો ૩૬ રૂ. થાય. એટલે વ્યાજનો સરવાળો ૩૬ રૂ. થતો હોય તો ૧ ટકો દર, ત્યારે સરવાળો ૧૮૦ રૂ. થાય છે તો દર શો ? જ. ૫ ટકા

ટીપ—ટકા તથા મુદ્દતના એકમ તરીકે ૧ અને મુદ્દલના એકમ તરીકે ૧૦૦ ધારવાથી સરલ થાય છે.

- (૧૧) સમાન દરે ૩૦૦ રૂ. ના ૩ વરસના અને ૪૦૦ રૂ. ના ૪ વરસના વ્યાજનો સરવાળો ૧૫૦ રૂ. થાય છે, તો વ્યાજનો દર શો ?
- (૧૨) એક રકમનું ૫ ટકા પ્રમાણે ૪ વરસનું જોડતું વ્યાજ થાય, તે કરતાં ૬ ટકા પ્રમાણે ૭ વરસનું વ્યાજ ૪૪ રૂપિયા વધારે થાય છે; તો તે રકમ કઈ હશે ?
- (૧૩) ૫૦૦ રૂ. નું ૩ ટકા પ્રમાણે અમુક મુદતનું વ્યાજ અને ૨૦૦ રૂ. નું ૪ ટકા પ્રમાણે તે જ મુદતનું વ્યાજ, એ બેનો સરવાળો ૯૨ રૂ. થાય છે; તો મુદત શી હશે ?

પગથી ૬ ત્રીજું - (જુદી જુદી રાશ પરથી મુદત અને દર શોધવાના)

ઉ. સાદા વ્યાજે એક રકમની ૩ વરસની રાશ ૧૩૨૦ રૂ. અને ૫ વરસની રાશ ૧૪૦૦ રૂ. થાય છે, તો તે રકમ કઈ અને વ્યાજનો દર શો ?

રકમ + ૫ વરસનું વ્યાજ = ૧૪૦૦ રૂ.	પહેલીમાંથી બીજી
રકમ + ૩ વરસનું વ્યાજ = ૧૩૨૦ રૂ.	} બાદ કરી તો ૨ વ. નું માટે
૨ વરસનું વ્યાજ = ૮૦ રૂ.	

વ્યાજ ૮૦ રૂ. આવ્યું. તે પરથી ૧ વ. નું કાઢતાં ૪૦ રૂ. થાય.

હવે ૩ વરસની રાશ ૧૩૨૦ રૂપિયામાંથી ૩ વરસનું વ્યાજ $૮૦ \times ૩ = ૨૪૦$ રૂ. બાદ કરતાં ૧૨૦૦ રૂ. મુદત રહે

૧૨૦૦ રૂ. મુદતનું ૧ વરસનું વ્યાજ ૪૦ રૂ. થાય છે તેથી ૧૨૦૦ રૂ. મુ. : ૧૦૦ રૂ. મુ. : : ૪૦ રૂ. વ્યા. : (૩૬૦ રૂ. વ્યા.) જવાબ (૧) ૧૨૦૦ રૂ. મુ. (૨) ૩૬૦ ટકા દર

(૧૪) સાદા વ્યાજે અમુક રકમનું એક વરસનું વ્યા. મુ. ૮૩૨ રૂ. અને ૨ વરસનું વ્યા. મુ. ૮૬૪ રૂ. થાય છે, તો તે રકમ કઈ હશે ?

(૧૫) સાદા વ્યાજે કોઈ રકમની ૪ વરસની રાશ ૭૨૦ રૂપિયા અને ૬ વરસની રાશ ૭૮૦ રૂપિયા થાય છે, તો તે રકમ અને વ્યાજનો દર શોધી કાઢો.

પગથીઉ ચોથું—(માત્ર વધઘટના ઉપયોગથી થતા)

ઉં કોઈ રકમ ૫ ટકા લેખે રૂ૧ વરસ વ્યાજે મૂકતાં જે વ્યાજ આવે, તેના કરતાં ૨ ટકા વધારે દરથી મૂકા હોય તો ૨૦ રૂ. વધારે વ્યાજ આવે છે; તો તે રકમ કઈ હશે ?

આ હિસાબ લાંબી રીતે કરતાં પ્રથમ મુદત ધારવું પડે. મુદત ૧૦૦ રૂ. ધારીએ તો તેનું ૫ ટકા પ્રમાણે રૂ૧ વરસનું વ્યાજ ૧૨રૂ૩ થાય. પછી ૨ ટકા વધારે દર એટલે ૭ ટકાના દરે તે જ રકમનું વ્યાજ કાઢવામાં આવે તો ૧૭રૂ૩ થાય. આમ કરતાં ૫ રૂ. નો વધારો થાય. પછી ત્રિરાશિથી જવાબ શોધાય.

૫ રૂ. વધારો : ૨૦ રૂ. વધારો :: ૧૦૦ રૂ. મુ. : (૪૦૦ રૂ. મુ.) જ.

આ હિસાબ બીજી રીતે એકદમ થાય છે. વ્યાજનો વધારો તે માત્ર દરના વધારાનું જ પરિણામ છે. તેથી માત્ર વધારાના ૨ ટકાનો ઉપયોગ કરી રૂ૧ વરસનું વધારાનું વ્યાજ કાઢતાં ૫ રૂ. આવે. પછી તેટલા વધારાએ ૧૦૦ રૂ. મુદત, તો આપેલા વધારાએ કેટલું ? એમ શોધવું.

(૧૬) અમુક રકમ ૬ ટકાના દરે ૩ વરસ વ્યાજે રહેતાં જેટલું વ્યાજ થાય તે કરતાં રૂ૧ ટકા વધારે દરથી રહે તો ૪૫ રૂપીઆ વધારે વ્યાજ થાય છે, તો તે રકમ કઈ હશે ?

(૧૭) અમુક રકમનું અમુક મુદતનું ૪ ટકા લેખે જે વ્યાજ થાય તે કરતાં ૨૦૦ રૂપીઆ વધારેનું તેટલી જ મુદતનું વ્યાજ તે જ દરે ૨૪ રૂપીઆ વધારે થાય છે, તો મુદત કઈ હશે ?

(૧૮) અમુક રૂપીઆ ૫ વરસ સુધી વ્યાજે મૂક્યા. તેનું જે વ્યાજ આવ્યું, તેના કરતાં જે ૨૦૦ રૂપીઆ ઓછા મૂક્યા હોત તો ૪૫ રૂપીઆ ઓછું વ્યાજ આવત; તો વ્યાજનો દર શો હશે ?

(૧૯) ૫૦૦ રૂપીઆનું ૪૭ દિવસનું ૫ ટકા પ્રમાણે જેટલું વ્યાજ થાય, તે કરતાં ૬૪૬ રૂપીઆનું તે જ મુદતનું તે જ દરે કેટલું વધારે વ્યાજ આવે ?

(૨૦) કોઈ રકમ ૫ ટકા લેખે અમુક વરસ વ્યાજે રહી. જો તે રકમ ૧૬ વરસ વધારે વ્યાજે રહી હોત તો ૩૦ રૂપીઆ વધારે વ્યાજ આવત, તો તે રકમ કઈ હશે ?

પગથીજ પાંચમું—(ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજની રીતે મુદત શોધવાના)

ઉં ૫ ટકા પ્રમાણે ૨ વરસમાં કઈ રકમનું ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ ૬૧ રૂ. ૮ આ. થાય ? આમાં પ્રથમ ૫ ટકા પ્રમાણે ૧ રૂ. નું ૨ વરસનું ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ શોધી કાઢવું.

૧૦૦ રૂ. મુ. : ૧ રૂ. મુ. :: ૫ રૂ. વ્યા. : ($\frac{૧૦૦}{૨૦}$ રૂ. વ્યા.)

$\frac{૧૦}{૨૦} + ૧ = ૧\frac{૧૦}{૨૦} = \frac{૩૧}{૨૦}$ રૂ. વ્યા. મુ.

$\frac{૩૧}{૨૦} \times \frac{૨૧}{૨૦} = \frac{૬૫૧}{૪૦૦}$ રૂ. વ્યા. મુ. ૧ રૂ. મુ. નું ૨ વ. નું

$\frac{૬૫૧}{૪૦૦} - ૧ = \frac{૨૫૧}{૪૦૦}$ રૂ. વ્યાજ

$\frac{૨૫૧}{૪૦૦}$ રૂ. વ્યા. : ૬૧ $\frac{૧૦}{૨૦}$ રૂ. વ્યા. :: ૧ રૂ. મુ. : (૬૦૦ રૂ. મુ.) જ.

ટીપ—વ્યાજમુદત આપેલું હોય તો પ્રથમ ૧ મુદતનું કહેલી મુદતનું વ્યાજમુદત શોધી કાઢીને ત્રિરાશિ માંડવી.

(૨૧) ૪ ટકા લેખે કઈ રકમનું ૨ વરસનું ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ ૫૨ રૂપીઆ થાય ?

(૨૨) ૫ ટકા લેખે કઈ રકમનું ૩ વરસનું ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ ૬૩ પૌડ ૧ શિલિંગ થાય ?

(૨૩) ૧૦ ટકા લેખે કઈ રકમના ૨ વરસના સાદા અને ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજમાં ૮ રૂપીઆનો તફાવત પડે ?

(૨૪) ૭૭ માસે વ્યાજ ફેરવતાં કઈ રકમનું ૮ ટકા પ્રમાણે ૧ વરસ ૬ માસનું વ્યાજમુદત ૧૧૨૪૮ રૂ. ૬૪ દો. થાય ?

(૨૫) જો મુદતનું ૭ $\frac{૧}{૨}$ ટકા લેખે ૪૦૦ રૂપીઆનું સાદું વ્યાજ ૬૦ રૂપીઆ થાય, તે જ મુદતનું ૮ ટકા લેખે કઈ રકમનું ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ ૮૩ પૌડ ૪ શિલિંગ થાય ?

પ્રકરણ ૧૧ મું-નફોતોટો-(બ)

પગથીઉં પહેલું-(નફોતોટોના ટકા પરથી મૂળ કોમત)

ઉં એક માણમે પોતાની એક ચીજ ૯૦ રૂપીએ વેચી તેથી તેને ૨૫ ટકા ખોટ ગઈ, તો મૂળ કોમત શી હશે ?

૧૦૦ - ૨૫ = ૭૫ વે. કો. એટલે ૧૦૦ રૂપીઆના માલના ૭૫ રૂપીઆ ઉપજે.

૭૫ રૂ. વે. કો. : ૯૦ રૂ. વે. કો. :: ૧૦૦ રૂ. મૂ. કો. : (૧૨૦ રૂ. મૂ. કો.) જ.

ઉં ઉપરના વેચાણમા જો તેને ૨૫ ટકા નફો થયો હોય તો મૂળ કોમત શી હોય ?

૧૦૦ + ૨૫ = ૧૨૫ વે. કો. એટલે ૧૦૦ રૂપીઆના માલના ૧૨૫ રૂપીઆ ઉપજે.

૧૨૫ રૂ. વે. કો. : ૯૦ રૂ. વે. કો. :: ૧૦૦ રૂ. મૂ. કો. : (૭૨ રૂ. મૂ. કો.) જ.

(૧) હેલીનાએ એક ભેંસ ૭૦ રૂપીએ વેચી. તેથી તેને ૧૨૫ ટકા ખોટ ગઈ, તો ભેંસની મૂળ કોમત શી હશે ?

(૨) સવિતાએ કેટલાક થ્રડે ૪ રૂપીએ મણના ભાવે વેચ્યા. તેથી તેને ૨૦ ટકા નફો થયો, તો તે શા ભાવે લીધેલા હશે ?

(૩) એક કાઠીએ ૩ આને ડઝનના ભાવે કેરીઓ વેચી. તેથી તેને ૨૫ ટકા ખોટ ગઈ, તો શા ભાવે લીધેલી હશે ?

(૪) અ એ એક થોડો ક પાસેથી લઈને બ ને ૩૫ રૂપીએ વેચ્યો. આથી અ ને ૧૨૫ ટકા ખોટ ગઈ, તો ક એ કેટલે વેચ્યો હશે ?

(૫) એક ઘીવાળાએ પોતાનું ઘી રૂ. ૮૪૫ નું મણના ભાવે વેચ્યું. તેથી તેને વેચાણ ખર્ચ બાદ ક્યાં પછી સેકડે ૧૦ ટકા નફો થયો, તો તે શા ભાવે લાવ્યો હશે ? વેચાણખર્ચ દર મણે રૂ. ૦.૧૫ થયો હતો.

* કની વેચાણ કોમત તે, અની મૂળકોમત થાય.

પગથીઉં બીજી—(કીંમતનો ભાગ નફોતોટો હોય.)

ઉં એક વસ્તુ ૪ રૂપીએ વેચવાથી મૂળ કીંમતનો $\frac{1}{4}$ ભાગ નફો થાય છે, ત્યારે મૂળ કીંમત શી હશે ?

આમાં ૧ રૂ. મૂળ કીંમત ધારતાં $\frac{1}{4}$ રૂ. નફો થાય, એટલે
 $1 + \frac{1}{4} = \frac{5}{4}$ રૂ. વે. કીં. થાય.

$\frac{5}{4}$ રૂ. વે. કીં. : ૪ રૂ. વે. કીં. :: ૧ રૂ. મૂ. કીં. : (૩૬ રૂ. મૂ. કીં.) જ.

(૬) એક વસ્તુ ૨૫ રૂપીએ વેચવાથી મૂળ કીંમતનો $\frac{1}{5}$ ભાગ નફો થાય છે, ત્યારે મૂળ કીંમત શી હશે ?

(૭) એક વસ્તુ ૭૨ રૂપીએ વેચવાથી મૂળ કીંમતનો $\frac{1}{6}$ ભાગ ખોટ ગઈ, ત્યારે મૂળ કીંમત શી હશે ?

(૮) મેં ૪ રૂપીએ મળના ભાવના ચોખ્ખા લઈને તે પર મૂળ કીંમતના $\frac{1}{4}$ ભાગનો નફો ચટાવીને વેચ્યા, તો શા ભાવે વેચ્યા હશે ?

(૯) મુક્તાએ ૮ આને ડઝનના ભાવે ફરીઓ વેચી. તેથી વેપારમાં મૂળ કીંમતના $\frac{1}{2}$ ભાગની ખોટ આવી. ત્યારે શા ભાવે લીધી હશે ?

(૧૦) અમીનાએ ૪૫ રૂપીએ કપાટ વેચ્યો. તેથી તેને મુડીનો $\frac{1}{3}$ નફો થયો. તો તેણે કેટલે રૂપીએ તે લીધેલો હશે ?

પગથીઉં ત્રીજી—(નફોતોટો પરથી વેપારની રકમ)

ઉં એક માણસે એક રૂપીઆનું ૧૧ શેર લેખે ઘી લીધું અને પછી ૩૩ રૂપીએ મળના ભાવે વેચ્યું. આ વેપારમાં તેને ૧૦ રૂ. નફો થયો, તો કેટલા રૂપીઆનો વેપાર કરેલો હશે ?

૧૧ શે. : ૪૦ શે. :: ૧ રૂ. : (૩૨ રૂ.) ૧ મળની મૂળ કીંમત
 ૩૩ - ૩૨ = ૧ રૂ. નફો

$1\frac{1}{2}$ રૂ. ન. : ૧૦ રૂ. ન. :: ૩૨ રૂ. નો વેપાર : (૨૫૬ રૂ. નો વેપાર)જ.

(૧૧) એક વેપારીએ એક રૂપીઆનું ૪ શેરના ભાવે કેટલુંક તેલ લઈને ૩૩૩ શેર લેખે વેચ્યું. તેમાં તે ૧૫ રૂપીઆ કમાયો, તો તેણે કેટલા રૂપીઆનો વેપાર કર્યો હશે ?

- (૧૨) એક મેવાવાળાએ ૨ આનાની ૩ ના ભાવે કેટલીક કેરીઓ લઇને ૪ આને ૫ ના ભાવે વેચી. એ વેપારમાં તેને ૩ રૂપીઆ નફો થયો, તો કેટલી કેરીઓ લાવી હશે ?
- (૧૩) એક વેપારીએ ૭ આને ડઝનના ભાવે કેટલાંક કેળાં લાવીને ૨ પૈસાનું એક એ ભાવે વેચ્યાં. તેથી તેને ૪ રૂપીઆ ખોટ ગઈ, તો કેટલા રૂપીઆનાં કેળાં લાવ્યો હશે ?
- (૧૪) ૮ આને સેંકડાને ભાવે કાન્તાએ કેટલાંક લીંછુ લીધાં અને પછી પૈસાનાં ૪ લેખે વેચ્યાં. આથી તેને ૭ આના ખોટ ગઈ, તો તે કેટલાં લીંછુ લાવી હશે ?
- (૧૫) મણિગૌરીએ ૨ રૂપીએ મણના ભાવના કેટલાક ઘઉં લાવીને રૂ. ૨૦ ને ભાવે વેચ્યા, તેથી તેને ૧૫ રૂ. લાભ થયો, તો કેટલા મણ ઘઉં લાવ્યાં હશે ? જો તેણે તે ઘઉં ૨૫ રૂ. લેખે વેચ્યા હોત, તો સેંકડે શો લાભ થાત ?

પગથી ઉંચો થું—(વસ્તુના અચુક ભાગ જેટલો નફો)

ઉં સવિતા ૧૨ સાડી લાવી. તેમાંથી તેણે ૧૦ વેચી એટલે તેને મૂળ કીંમત મળી રહી અને ૨ સાડી નફામાં પહેરવા રહી, તો કેટલા ટકા નફો થયો ગણાય ?

આમાં ૧૦ સાડીના વેપારમાં ૨ સાડી નફામાં રહી છે, માટે ૧૦ સા. : ૧૦૦ સા. :: ૨ સા. ન. : (૨૦ સા. ન.) જ. ૨૦ ટકા

(૧૬) લલિતાએ ૨૩ સાડી આણી. તેમાંથી તેણે ૨૦ વેચી એટલે મૂળ પૈસા મળી ગયા, તો તેને કેટલા ટકા નફો થયો ગણાય ?

(૧૭) એક કણિઓ ૪૫ મણુ બાજરી લે છે. પછી તે એવી રીતે વેચે છે કે ૫ મણુ બાજરી નફામાં રહે છે, તો સેંકડે કેટલા ટકા નફો થાય ?

(૧૮) એક માણસ ૧ ગ્રાંસ પેન્સિલના વેપારમાં ૩૬ પેન્સિલો કમાય છે, તો સેંકડે કેટલા ટકા નફો થયો ગણાય ?

(૧૯) એક માણસ ૧૫ શેર ખાંડ લાવ્યો. તે વેચનાં ૧ શેર ખાંડ તેને નફામાં રહી, તો સેંકડે નફો કેટલો થયો ?

(૨૦) એક માણસને ૧૦ ચોપડીઓ વેચવાથી ૧૧ ચોપડીની મૂળ કીંમત જોટલા પૈસા મળી ગયા, તો કેટલા ટકા નફો થયો ગણાય ?

પગથીઉં પાંચમું—(એક વેચાણ કીંમત પરથી બીજી વેચાણ કીંમત)

ઉં એક વસ્તુ ૯૦ રૂપીએ વેચવાથી સેંકડે ૨૫ ટકા નફો થાય છે, ત્યારે કેટલે વેચવાથી સેંકડે ૧૫ ટકા ખોટ જાય ?

$૧૦૦ + ૨૫ = ૧૨૫$ વેચાણ કીંમત

૧૨૫ રૂ. વે. કી. : ૯૦ રૂ. વે. કી. :: ૧૦૦ રૂ. મૂ. કી. : (૭૨ રૂ. મૂ. કી.)

$૧૦૦ - ૧૫ = ૮૫$ વેચાણ કીંમત

૧૦૦ રૂ. મૂ. કી. : ૭૨ રૂ. મૂ. કી. :: ૮૫ રૂ. વે. કી. : (૬૧ $\frac{૧}{૨}$ રૂ. વે. કી.)જ.

આ હિસાબ એક ત્રિરાશિથી નીચે પ્રમાણે થાય.

૧૨૫ રૂ. વે. કી. : ૯૦ રૂ. વે. કી. :: ૮૫ રૂ. વે. કી. : (૬૧ $\frac{૧}{૨}$ રૂ. વે. કી.)જ.

(૨૧) એક ઘોડો ૫૫ રૂપીએ વેચવાથી ૧૦ ટકા નફો થાય છે. પણ તેને કેટલે વેચીએ તો ૧૨ ટકા ખોટ જાય ?

(૨૨) એક ખેતર ૫૬૦ રૂપીએ વેચતાં ૧૨ ટકા નફો રહે છે, તો ૨૦ ટકા નફો લેવાને તે કેટલે રૂપીએ વેચવું ?

(૨૩) એક ગાંધી ૫ રૂપીએ મણના ભાવથી ખાંડ વેચ્ય તો તેને ૨૦ ટકા ખોટ જાય છે, ત્યારે માત્ર ૧૦ ટકા ખોટ ખાવી હોય, તો શા ભાવે વેચવી જોઈએ ?

(૨૪) સવિતાએ કમળાને એક દાગીનો ૪૩૦ રૂપીએ વેચ્યો. તેથી સવિતાને ૧૪ ટકા ખોટ ગઈ; ત્યારે તે કેટલે આખ્યો હોત તો સેંકડે ૮ ટકા નફો થાત ?

(૨૫) ૪ આના ૮ પાંચએ ડઝન દાડમ વેચતાં મને ૧૨ ટકા નફો થાય છે, ત્યારે મેં શા ભાવે ડઝન લીધેલાં હશે ? અને જો હું તેને ૨૦ ટકા નફો વેચું તો શા ભાવે વેચાય ?

ગુણોત્તર અને પ્રમાણ

જુઓ કન્યા-ગણિત ભાગ બીજને અને તેનો વધારો

પ્રકરણ ૧૨ મું—પંત્યાળું—(ભાગીદારી)

પગથીઉં પહેલું—(ભાગના પ્રમાણમાં વહેંચણી)

ધણી વાર અમુક માણસો મળીને કંઈ ધંધો કરે છે, ત્યારે તે કંપની કહેવાય છે. એ ધંધામાં ખર્ચ જતાં જો રહે તે ભાગીદારો મુડીના પ્રમાણમાં કે બીજને કાંઈ ઠરાવ હોય તે પ્રમાણે વહેંચી લે છે.

ઉં અ એ ૫૦૦ રૂ. અને જ એ ૭૦૦ રૂ. કાઢી સહિયારો વેપાર કર્યો. તે વેપારમાં વર્ષ આખરે ૭૨૦ રૂ. નફો રહે, તો દરેકને મુડીના પ્રમાણમાં શું મળે ?

$$૫૦૦ + ૭૦૦ = ૧૨૦૦ \text{ રૂ. મુડી}$$

૧૨૦૦ રૂ. મુ. : ૫૦૦ રૂ. મુ. :: ૭૨૦ રૂ. ન. : (૩૦૦રૂ. ન.) અ ને અને ૭૨૦-૩૦૦=૪૨૦ રૂ. જ ને.

(૧) અ અને જ એ અનુક્રમે ૬૦૦ અને ૧૦૦૦ રૂપીઆ કાઢીને વેપાર શરૂ કર્યો. તે ધંધામાં ૫૭૦ રૂપીઆ નફો થયો, તો દરેકને ભાગે મુડીના પ્રમાણમાં કેટલા રૂપીઆ નફો આવે ?

(૨) સવિતાએ રૂ. ૨૦૦, કમળાએ રૂ. ૫૦૦ અને મોતીએ રૂ. ૭૦૦ કાઢી વેપાર કર્યો. તે ધંધામાં ૧૮૬ રૂપીઆ ખોટ ગઈ, તો મુડીના પ્રમાણમાં દરેકને ભાગે કેટલી ખોટ આવે ?

(૩) મગન, હરિ અને ચંદુ એ ત્રણેએ કંપની કાઢી વેપાર શરૂ કર્યો. ત્રણેની મુડી સરખી હતી, પણ ચંદુ વ્યવસ્થા કરતો હતો તે બદલ તેને નફાનો ૬ આપી બાકી વધે તે સરખે ભાગે વહેંચી લેવાનો ઠરાવ હતો. હવે તે ધંધામાં ૬૦૦ રૂપીઆ નફો થાય, તો દરેકને શું મળે ?

- (૪) રમુ અને છોટુએ સહિઆરો ધંધો કર્યો. રમુએ ૪ રૂપીએ મણના ભાવના ૧૦૦ મણ ઘઉં આપ્યા અને છોટુએ ૩ રૂપીએ મણના ભાવની ૨૦૦ મણ બાજરી આપી. હવે તે ધંધામાં રૂ. ૨૫૫ નફો થાય, તો મુડીના પ્રમાણમાં દરેકને ભાગે શું આવે ?
- (૫) લલ્લુ અને કનુએ મળીને કાપડનો વેપાર કર્યો. લલ્લુએ રૂ. ૬૧૧ના ભાવના ૧૦૦ તાકા માદરપાટ અને કનુએ રૂ. ૨૧૧ના ભાવના ૧૦૦ ઘોતીજોટા આપ્યા. હવે તે વેપારમાં રૂ. ૨૩૨૧૧ નફો થાય, તો દરેકને ભાગે શું આવે ?

પગથીઉં બીજું—(મુડી સાથે કામનો ભાગ હોય)

ઉં અ એ રૂ. ૫૦૦, બ એ રૂ. ૭૦૦ અને ક એ રૂ. ૧૨૦૦ રોક્યા. તેમાં એવો દરાવ કર્યો કે જે નફો થાય તેમાંથી અર્ધો ત્રણે ભાગીદારે સરખે ભાગે વહેંચવો અને બીજો અર્ધો મુડીના પ્રમાણમાં વહેંચવો. તે ધંધામાં વર્ષ આખરે રૂ. ૧૨૦૦ નફો થયો, તો દરેકને ભાગે શું આવે ?

$૧૨૦૦ \div ૨ = ૬૦૦$ રૂ. મુડીના પ્રમાણમાં અને ૬૦૦ રૂ. ભાગના પ્રમાણમાં વહેંચવા.

$૬૦૦ \div ૩ = ૨૦૦$ રૂ. દરેકને ભાગના મળે.

$૫૦૦ + ૭૦૦ + ૧૨૦૦ = ૨૪૦૦$ રૂ. મુડી છે, માટે
 ૨૪૦૦ રૂ. મુ. : ૫૦૦ રૂ. મુ. :: ૬૦૦ રૂ. ન. : (૧૨૫ રૂ. ન.) અ ને,
 ૧૭૫ રૂ. બ ને અને ૩૦૦ રૂ. ક ને મુડીના પ્રમાણમાં મળે.
 $૨૦૦ + ૧૨૫ = ૩૨૫$ રૂ. અ ને, $૨૦૦ + ૧૭૫ = ૩૭૫$ રૂ. બ ને,
 $૨૦૦ + ૩૦૦ = ૫૦૦$ રૂ. ક ને. માટે જવાબ ૩૨૫ રૂ. ૩૭૫ રૂ. ૫૦૦ રૂ.

(૬) અ અને બ એ દરેકે અનુક્રમે રૂ. ૫૦૦ અને રૂ. ૮૦૦ કાઢીને મજિઆરો ધંધો શરૂ કર્યો. તેમાં એવો દરાવ કર્યો કે જે નફો થાય તેમાંથી અર્ધો મુડીના પ્રમાણમાં અને બીજો અર્ધો બંને વચ્ચે સરખે ભાગે વહેંચવો. હવે જો તેમને ૩૫૦ રૂ. નફો થયો હોય તો દરેકને ભાગે શું આવે ?

- (૬) અ, જ અને ક એ દરેકે રૂ. ૨૦૦૦, ૩૦૦૦ અને ૫૦૦૦ કાઢીને મજમુ ધંધો શરૂ કર્યો. તેમાં એવી શરત કરી કે નફાનો અર્ધો ભાગ ત્રણે વચ્ચે સરખે ભાગે વહેંચવો અને બાકીનો અર્ધો ભાગ મુડીના પ્રમાણમાં વહેંચવો. હવે જો તે ધંધામાં ફલ નફો ૧૨૦૦ રૂ. થયો હોય, તો દરેકને ભાગે શું આવે ?
- (૮) રમુ અને નૌતમે અનુક્રમે રૂ. ૨૦૦ અને રૂ. ૩૦૦ કાઢી ભાગમાં ધંધો કર્યો. તેમાં એવો ઠરાવ કર્યો કે રમુ કામ કરે તે બદલ તેને નફાનો $\frac{૧}{૩}$ આપવો અને બાકી રહે તે મુડીના પ્રમાણમાં વહેંચી લેવું. હવે જો તે ધંધામાં ૪૦૦ રૂ. નફો થાય, તો દરેકને શું મળે ?
- (૯) એક ધંધામાં અએ રૂ. ૮૦૦૦ અને જએ રૂ. ૩૦૦૦ રોક્યા. કએ માત્ર કામ કરવાનું માથે લીધું. હવે ક ને કામના બદલામાં ૨૫૦ રૂ. નફામાંથી ઉચક આપવાના ઠરાવ્યા. અને પછી રહેતા નફામાંથી $\frac{૧}{૩}$ ભાગ મુડીનો ગણી બાકીનો ત્રણ ભાગે વહેંચી લેવા ઠરાવ્યું. હવે તે ધંધામાં ૧૭૫૦ રૂ. નફો થયો હોય, તો દરેકને ભાગે શું આવે ?
- (૧૦) અએ ૫૦૦ રૂ. અને જએ ૮૦૦ રૂ. કાઢી ધંધો શરૂ કર્યો. અને કને વગર મુડીએ તેમાં સામેલ કર્યો. ઠરાવ એવો હતો કે નફામાંથી મુડીના બદલામાં અ તથા જએ દોકડાની તેરીએ વ્યાજ લેવું અને કને કામ કરવા બદલ નફાનો $\frac{૧}{૩}$ આપવો, પછી જો વધે તે ત્રણેએ સરખે ભાગે વહેંચી લેવું. હવે જો તે ધંધામાં વર્ષ આખરે ૧૩૫૬ રૂ. નફો થાય, તો દરેકને ભાગે શું આવે ?
- (૧૧) મગન અને મોતીએ રૂ. ૧૫૦૦ અને ૨૫૦૦ કાઢી મજમુ ધંધો શરૂ કર્યો. તેમાં એવો ઠરાવ કર્યો કે મગન કામ કરે તે બદલ તેને નફાનો $\frac{૧}{૩}$ ભાગ આપી બાકીનું મુડીના પ્રમાણમાં વહેંચી લેવું. હવે વર્ષ આખરે ૨૪૦૦ રૂ. નફો થાય, તો દર રૂપીએ ૬ પાઈ પ્રમાણે ઇન્કમ ટેક્સ ભર્યા પછી દરેકને ભાગે શું આવે ?

પ્રકરણ ૧૩ મું-શેર

કોઈ મોટું કારખાનું કાઢવું હોય ત્યારે ઘણી મુડીની જરૂર પડે છે. એવે વખતે એકઠે માણસો, જોઈતા પૈસા પુરા પાડી શકતાં નથી; તેથી જોઈતી મુડીના ભાગ કાઢવામાં આવે છે. તે શેર કહેવાય છે.

જેમકે એક મીલ ઉભી કરવી છે. તેને માટે ૨૦ લાખ રૂપીઆની જરૂર છે. તેમાં એકઠે માણસ તેટલા પૈસા કાઢી શકે નહિ. તેથી એક મંડળી એકત્ર થઈ સોસોનો એક, એવા ૨૦ હજાર ભાગ ઠરાવે છે. જે મોટા ભાગ ઠરાવવા હોય તો પાંચસોપાંચસોના કે હજારહજારના પણુ થઈ શકે; પણુ તેમ કરવાથી સાધારણ માણસો એના શેર ખરીદી શકે નહિ. એટલે સોસોના ભાગ ઠરાવવાથી ઘણાં માણસો તેનો લાભ લઈ શકે છે. આ ૨૦ હજાર ભાગ તે શેર કહેવાય છે. પછી આ બાબતની જાહેરખબર અપાય છે. એટલે માણસો કોઈ એક, કોઈ પાંચ, તો કોઈ બસો, એમ શેર રાખે છે. તેથી સહેજે ૨૦ હજાર શેર વેચાઈ જાય છે અને ૨૦ લાખ રૂપીઆ એકત્ર થાય છે. પછી ભાગીદાર પૈકીનો કોઈ એક માણસ તેનો વ્યવસ્થાપક નિમાય છે. તે એજન્ટ કહેવાય છે. એજન્ટ બધી વ્યવસ્થા કરે છે તે પદ્ધતિ એ નફોનો અમુક હિસ્સો લે છે.

હવે પૈસા આવે એટલે મીલ ઉભી કરવામાં આવે છે, અને કામ શરૂ થાય એટલે વર્ષ આખરે એજન્ટ હિસાબ બહાર પાડે છે. તેમાં ખર્ચ જતાં જે નફો રહે તે ભાગીદારોમાં શેર પ્રમાણે વહેંચી આપવામાં આવે છે. જેણે જેટલા શેર લીધા હોય તેને તેટલા શેરનો નફો મળે છે. જે મીલને ઘણો નફો થયો હોય તો દરેક ભાગીદારને સારો ભાગ આવે, પણ જે મીલમાં કોઈ નફો ન હોય તો ભાગીદારોને કશું મળે નહિ. કોઈ વાર આવા ૧૦૦ રૂ. ના શેર પર વરસ દહાડે ૨૦-૨૫ રૂ. મળે છે. તો કોઈ વાર ૧-૨ રૂ. મળે છે અને કોઈ વાર કશું પણ મળતું નથી.

હવે જો કોઈ ભાગીદાર પોતાનો ભાગ કાઢી નાખવા માગતો હોય તો તેને કંપનીમાંથી કંઈ રકમ પાછી મળી શકતી નથી, પણ તે પોતાનો ભાગ બીજાને વેચાણુ આપી શકે છે, તેથી વેચાણુ લેનાર ભાગીદાર બને છે, અને અસલ માણસને પોતાનો ભાગ વેચનાં બજાર-ભાવે કીંમત મળે છે. તે કોઈવાર વધારે અને કોઈવાર ઓછા હોય છે.

જ્યારે નફો વધારે મળે છે ત્યારે શેરનો ભાવ ઘણો વધી જાય છે, એટલે જો મીલ ૧૦૦ રૂ. ના શેર પર ૧૫-૨૦ રૂ. નફો આપે, તેના શેરનો ભાવ ૩૦૦ થી ૪૦૦ રૂ. થઈ જાય છે; એટલે તેનો શેર બજારમાં વેચાય તો ૧૦૦ રૂ. ના શેરના ૩૦૦-૪૦૦ રૂ. ઉપજે છે; પણ જો મીલ વરસે માત્ર ૧-૨ રૂ. નફો આપે, તો તેના ૧૦૦ રૂ. ના શેરનો ભાવ ૩૦-૪૦ રૂ. થઈ જાય. આવું થાય ત્યારે શેરવાળાને નુકસાન જાય.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાશે, કે શેરનો ભાવ હંમેશાં તેની વાર્ષિક આવક ઉપર હોય છે. મીલ પોતે તે શેર પર વાર્ષિક નફોનો ભાગ આપે છે, પણ શેરના પૈસા પાછા આપતી નથી. તેના પૈસા જોષ્ટતા હોય તો શેરને બજારમાં વેચવો પડે છે અને બજારભાવ પ્રમાણે પૈસા મળે છે.

મીલ સિવાય બીજાં કારખાના, મોટી દુકાનો, પરદેશ સાથે વેપાર કરવાની કંપનીઓ, ખેતીનું કામ કરવા માટેની મોટી કંપનીઓ, વગેરે મોટાં સાહસો આ રીતે કાઢી શકાય છે. તે બધાંના ભાગ પણ શેર કહેવાય છે.

કંપની શરૂઆતમાં ઉભી થાય ત્યારે જો આપણે શેર ખરીદીએ તો જેટલાનો શેર હોય તેટલા જ પૈસા ભરવા પડે, પણ પછી જો બજારભાવે ખરીદ કરીએ તો બજારભાવ પ્રમાણે પૈસા આપવા પડે. એવે વખતે દલાલો-લેનારદેનાર વચ્ચે સાદું કરાવી આપનાર-હોય છે. તેને મહેનત બદલ કંઈક આપવું પડે છે. તે દલાલી કહેવાય છે.

પગથીઉં પહેલું—(શેર ખરીદ કરવા.)

ઉં આપણે સોસો રૂપીઆના પાંચ શેર ખરીદવા છે. તેના ભાવ ૯૩ રૂપીઆ છે અને દર શેરે રૂ. ૦) = દલાલી આપવી પડે છે, તો આપણે કેટલા રૂપીઆ આપવા જોઈએ ?

૧૦૦×૫=૫૦૦ રૂ. ના શેર. ૯૩ + $\frac{૧}{૮}$ = ૯૩ $\frac{૧}{૮}$ રૂ. આપવા પડે.
૧૦૦ રૂ. શે. : ૫૦૦ રૂ. શે. :: ૯૩ $\frac{૧}{૮}$ રૂ. કર્. : (૪૬૫ રૂ. ૧૦ આ. કર્.)
જવાબ ૪૬૫ રૂ. ૧૦ આ.

- (૧) સેંકડે ૯૭ ના ભાવના ૮૦૦ રૂપીઆના શેર લેવા હોય, તો કેટલી રકમ રોકવી પડે ?
- (૨) સેંકડે ૩ આના પ્રમાણે દલાલી આપીને ૧૦૦૦ રૂપીઆના શેર ૧૦૭ ના ભાવે લેનાં શી રકમ રોકવી પડે ?
- (૩) મેં દર ૫૦૦ રૂપીઆનો એક, એવાં ૪ શેર દર રૂ. ૩૫૮ ને ભાવે લીધા. દલાલને દર શેરે રૂ. ૦ા દલાલી કરાવી હતી, તો એકંદરે મારે કેટલી રકમ આપવી પડી હશે ?
- (૪) સવિતા પાસે ૬૪૯ રૂપીઆ છે. તે શેરમાં રોકવા છે. તો ૮૧ના ભાવના કેટલા રૂપીઆના શેર આવે ? દલાલી દર શેરે એ આના આપવી પડે છે.
- (૫) શાન્તિ અશોક મીત્રના શેર ખરીદવાને અમદાવાદ ગઈ. તેણે સોસોના પાંચ શેર, દર ૧૫૩ાા રૂપીઆના ભાવે ખરીદ્યા. દલાલી દર શેરે રૂ. ૦) = બેરી અને જવા આવવાનો ખર્ચ રાા રૂપીઆ થયો, તો કુલ કેટલો ખર્ચ થયો ?

પગથીઉં બીજું—(શેર વેચવા.)

ઉં મારી પાસે અશોક મીત્રના સોસોના કેટલાક શેર છે. તેમાંથી ૨ શેર ૧૫૮ રૂ. ને ભાવે વેચ્યા. દલાલને દલાલી દર શેરે રૂ. ૦ા આપી; તો મને શું મળ્યું હશે ?

૧૫૮ - ૦ા = ૧૫૭ાા રૂ. દર શેરે મળે.
૧૦૦ રૂ. શે. : ૨૦૦ રૂ. શે. :: ૧૫૭ $\frac{૩}{૪}$ રૂ. મળે : (૩૧૫ રૂ. ૮ આ. મળે)જ.

ટીપ—વેચતી વખતે દલાલી તેમ જ બીજો ખર્ચ ઉપજેલા પૈસામાંથી બાદ થાય.

- (૬) ૧૦૦૩ નો શેર હપતના બાવે વેચતા ૬૦૦ રૂ. ના શેરનું શું ઉપજે ?
- (૭) સો રૂપીયાનો શેર રૂ. ૯૮૧૧ ને બાવે વેચતાં ૧૦૦૦ રૂ. ના શેરનું શું ઉપજે ? દલાલી દર શેરે રૂ. ૦-૨-૬ આપવી પડે છે.
- (૮) મારી પાસે એક કારખાનાના સોસો રૂપીયાના ૧૦ શેર હતા તેમાંના ૪, રૂ. ૯૭૧૬ ને બાવે અને ૬, રૂ. ૧૦૫૧ ને બાવે વેચ્યા. દલાલી દર શેરે રૂ. ૦) ના આપી; તો કુલ શું મળ્યું હશે ?
- (૯) મારી પાસે એક મીલના ૬૦૦ રૂપીયાના શેર હતા. તે સેંકડે ૯૦ ના બાવે વેચી નાખીને ઉપજેલા પૈસાના સેંકડે ૧૦૮ ના ભાવના બીજી મીલના શેર લીધા; તો હવે કેટલાના શેર થયા હશે ?
- (૧૦) મારી પાસે ૯૩૦ રૂપીયા હતા. તેના મેં ૯૨ રૂ. ૧૪ આનાના ભાવના અશોક મીલના સોસોના શેર ખરીદ્યા. તે બે વરસ રાખીને પછી જ્યારે ૧૫૮ રૂપીયા ભાવ થયો ત્યારે વેચી નાખ્યા; તો મને કેટલો ફાયદો થયો હશે ? દરેક વખતે દર શેરે રૂ. ૦-૨-૦ દલાલી આપવી પડી હતી.

પગથાડું ત્રીજું—(વ્યાજનો દર શોધવો.)

ઉં મારી પાસે એક મીલનો ૫૦૦ રૂપીયાનો એક શેર છે. હવે જો તે મીલ દર શેર પર વાર્ષિક ૨૩ રૂપીયા નફો વહેંચે તો મને શા દરે વ્યાજ પરવડે ?

૫૦૦ રૂ. શે. : ૧૦૦ રૂ. શે. :: ૨૩ રૂ. વ્યા. : (૪ફે રૂ. વ્યા.) જ. ૪ફે ટકા

(૧૧) એક કંપનીનો ૨૫૦ રૂપીયાનો એક શેર મારી પાસે છે. હવે જો તે કંપની વર્ષ આખરે ૧૪ રૂપીયા નફો વહેંચે, તો મને શા દરે વ્યાજ પરવડે ?

(૧૨) એક કારખાનાનો ૧૦૦૦ રૂપીઆનો શેર તમારી પાસે હોય અને તે કારખાનું છ મહીને તમને ૩૫ રૂપીઆ નફો આપે, તો તમને શા દરે વ્યાજ પડે ?

(૧૩) લલિતા પાસે એક મીલના અઢીસોઅઢીસો રૂપીઆના ૬ શેર છે. હવે તે મીલમાંથી તેણીને વરસે ૧૪૦ રૂપીઆ નફો મળે; તો વ્યાજનો દર શા પડ્યો ગણાય ?

દીપ-જો કોઈએ પાછળથી શેર ખરીદ કયો હોય, તો તેને તો ખરીદ કરતાં આપેલી રકમ પર વ્યાજનો દર ગણાય.

ઉ૦ મેં અશોક મીલનો ૧૦૦ રૂપીઆનો શેર ૧૫૦ રૂ. આપીને ખરીદ કર્યો છે. હવે જો તે મીલ વરસ આખરે ૭ રૂ. નફો આપે, તો મને રોકેલી રકમ પર શા દરે વ્યાજ પરવડ્યું ?

૧૫૦ રૂ. : ૧૦૦ રૂ. :: ૭ રૂ. ન. : (૪૩ ૩/૪ રૂ. ન.) જ. ૪૩ ૩/૪ ટકા.

(૧૪) મેં અશોક મીલનો ૧૦૦ રૂપીઆનો શેર ૧૪૦ રૂપીઆ આપીને ખરીદ કર્યો. હવે જો તે મીલ વરસ દહાડે ૮ રૂપીઆ નફો આપે, તો રોકેલી રકમ પર શા દરે વ્યાજ પડ્યું ?

(૧૫) ઇમ્પિરિઅલ બેંકના ૫૦૦ રૂપીઆના શેરનો ભાવ ૧૪૦૦ રૂપીઆ હોય તે વખતે કોઈ માણસ તેનો શેર લે છે. હવે જો બેંક વરસે ૮૪ રૂપીઆ નફો વહેંચે, તો શેરની મૂળ રકમ પર કેટલા ટકા વ્યાજ પડ્યું ? ને ભાવની રકમ પર કેટલા ટકા પડ્યું ?

પ્રકરણ ૧૪ મું - લોન

સરકારને કે અર્ધ સરકારી જાહેર સંસ્થાને કોઈ ખાસ મોટા કાયમના કામ માટે પૈસાની જરૂર પડે ત્યારે પ્રજા પાસેથી પૈસા કરજો લે છે. તે લોન કહેવાય છે. ઇ. સ. ૧૯૧૪ થી ૧૯૧૮ સુધી યુરોપમાં આલેલા મોટા વિગ્રહ (વૉર) વખતે સરકારને પૈસાની ઘણી જરૂર પડેલી. ત્યારે કાઢેલી લોન તે વૉરલોન કહેવાય છે. આંધી મુદતની લોન

(અમુક મુદતે પૈસા પાછા આપવામાં આવશે એવા ઠરાવવાળા લોન)
ને બોન્ડ પણ કહે છે.

જ્યારે સરકારને લોન કાઢવી હોય ત્યારે પ્રથમ એક જાહેરનામું કાઢે છે કે “સરકાર અમુક વ્યાજ-ધારા કે ૪ ટકા લેખે-અમુક રૂપીઆ કરજે લેવા ઇચ્છે છે. મતલબ કે અમુક રૂપીઆની લોન કાઢવા ઇચ્છે છે. એ લોન જેને જોઈતી હોય તેણે કેટલાની અને શા ભાવે લેવી છે તે વિષે માગણી કરવી.” એટલે લોકો માગણી કરે. કોઈ ૫૦૦૦ રૂપીઆની, કોઈ ૨૫૦૦૦ રૂપીઆની, કોઈ ૨ લાખ રૂપીઆની; એમ શક્તિ અને મરજી પ્રમાણે માગે. તે સાથે જણાવે કે હું ૯૮ ના ભાવથી, ૧૦૦ ના ભાવથી કે ૧૦૨ ના ભાવથી લઇશ. આવે વખતે જે વધારે ભાવ આપીને માગે તેને સરકાર લોન આપે.

આવી લોનના પૈસા અમુક મુદતે પુરેપુરા પાછા આપવાને સરકાર બંધાએલી હોય છે, એટલે ઠરાવેલી મુદતે જેટલાની લોન હોય તેટલા પૈસા પાછા આપે છે; પણ જો લોન લેનારને વચમાં પૈસાની જરૂર પડે તો બજારમાં બજારભાવે વેચવી પડે છે. સરકાર તો જી જી માસે વ્યાજ આપ્યાં કરે છે.

પગથીકે પહેલું—(લોનની ખરીદી)

ઉ૦ ૪ ટકાની ૭૬ ના ભાવની ૯૦૦ રૂપીઆની લોન ખરીદતાં કેટલા રૂપીઆ આપવા પડે ?

૧૦૦ રૂ. લો. : ૯૦૦ રૂ. લો. :: ૭૬ રૂ. : (૬૮૪ રૂ.) આપવા. જ.

(૧) ૫ ટકાની ૧૦૪ ના ભાવની ૮૦૦ રૂપીઆની લોન લેવી હોય તો કેટલા રૂપીઆ આપવા પડે ?

(૨) ૩૬ ટકાની ૭૮ રૂ. ૪ આ. ના ભાવની ૧૦૦૦ રૂપીઆની લોન લેતાં શું આપવું પડે ?

* કેટલીક લોનો એવી હોય છે કે તેનાં નાણાં ક્યારે પાછાં વાળવાં તે બાબત સરકાર બંધાતી નથી.

- (૩) ૬ ટકાની વૉરલોનનો ભાવ ૧૦૮ રૂપીઆ હોય, ત્યારે ૨૦૦૦ રૂપીઆની વૉરલોન લેવાને કેટલા પૈસા ભરવા પડે ?
- (૪) લીના પાસે ૪૭૫૦ રૂપીઆ છે. તે પૈકી ટકાની ૯૫ ના ભાવની વૉરલોનમાં રોકે તો કેટલા રૂપીઆની લોન આવે ?
- (૫) મુક્તિ અને શાન્તિ એ દરેક પાસે ૯૦૦ રૂ. હતા. મુક્તિએ પોતાના પૈસા ૩ ટકાની ૭૫ ના ભાવની લોનમાં અને શાન્તિએ ૧૧૨૫ ના ભાવની ૬ ટકાની વૉરલોનમાં રોક્યા, તો દરેક પાસે કેટલા રૂપીઆની લોન થઈ હશે ?

પગથીજ બીજું—(લોનની પેદાશ)

- ૭૦ મુક્તિ પાસે ૪ ટકાની ૯૬ ના ભાવની ૪૦૦૦ રૂપીઆની લોન છે. તો તેની વાર્ષિક આવક શી હશે ?
- ૧૦૦ રૂ. લોન : ૪૦૦૦ રૂ. લોન :: ૪ રૂ. આવક : (૧૬૦ રૂ. આવક) જ.
- (૬) શાન્તિ પાસે ૩૬૬ ટકાની ૮૦ ના ભાવની ૨૫૦૦ રૂપીઆની લોન છે, તો તેની વાર્ષિક આવક શી હશે ?
- (૭) સવિતા પાસે ૬ ટકાની ૧૧૨ ના ભાવની વૉરલોન ૧૫૦૦ રૂપીઆની છે, તો દર ૭ માસે તેને કેટલું વ્યાજ મળતું હશે ?
- (૮) લીના પાસે ૫૧૦૦ રૂપીઆ હતા. તે તેણીએ ૧૦૨ ના ભાવની પૈકી ટકાની વૉરલોનમાં રોક્યા, તો તેની વાર્ષિક આવક શી ?
- (૯) કાન્તાએ ૬૪૦૦ રૂપીઆ ૪ ટકાની ૮૦ ના ભાવની લોનમાં રોક્યા છે. તો તેને દર ૭ માસે કેટલું વ્યાજ મળતું હશે ?
- (૧૦) અ અને બ એ દરેક પાસે ૧૫૦૦ રૂપીઆ હતા. અ એ તે ૬ ટકાની ૧૨૫ ના ભાવની વૉરલોનમાં રોક્યા અને બ એ તે ૪ ટકાને દરે સાદે વ્યાજે મૂક્યા; તો તેમની વાર્ષિક પેદાશમાં શો ફેર પડ્યો હશે ?

પ્રશ્નથીઉં ત્રીજું—(લોનનું વેચાણ)

ઉ. જા પાસે ૪૦૦ રૂપીઆની ૩૬ ટકાની લોન છે. તે ૩.૮૪૮૬ ને ભાવે વેચતાં શું ઉપજે? વેચતાં સેંકડે ૦) ૬લાલી આપવી પડે છે.

૩. ૯૪૮૬ માંથી ૩. ૦) ૬લાલી જતાં ૩. ૯૪૮૬ રહે, તેથી ૧૦૦ ર. લો. : ૪૦૦ ર. લો. :: ૯૪૮૬ ર. : (૩૭૭ ર.) જવાબ (૧૧) મારી પાસે ૪ ટકાની ૭૦૦ રૂપીઆની લોન છે. તે ૩.૮૮૧ ને ભાવે વેચતાં શું ઉપજે?

(૧૨) ચંચળ પાસે ૩૬ ટકાની ૧૫૦૦ રૂપીઆની લોન છે. તે ૭૬ ર. ૧૪ આ. ને ભાવે વેચે તો કેટલા રૂપીઆ આવે?

(૧૩) મંગળાએ સેંકડે ૩. ૦-૨-૬ દલાલી આપીને ૧૦૦૦ રૂપીઆની ૫ ટકાની લોન ૯૭ ને ભાવે વેચી તો શું મળ્યું હશે?

ઉ. ચંદુએ ૩ ટકાની લોન ૬૭ ને ભાવે વેચી તેથી તેને ૬૦૩ ર. ઉપજ્યા, તો કેટલાની લોન વેચી હશે?

૬૭ ર. ઉ. : ૬૦૩ ર. ઉ. :: ૧૦૦ ર. લો. : (૯૦૦ ર. લો.) જ. (૧૪) દરિએ ૪ ટકાની લોન ૮૮ ના ભાવથી વેચી તેથી તેને ૧૦૫૬ રૂપીઆ મળ્યા, તો કેટલાની લોન વેચી હશે?

(૧૫) કનુ પાસે ૫ ટકાની કેટલાક રૂપીઆની લોન છે. હવે તેને ૫૫૫ રૂપીઆની જરૂર છે, તો તેને માટે કેટલાની લોન વેચવી પડે? એ લોનનો અજરભાવ ૯૨.૧૧ રૂપીઆ છે.

પ્રશ્નથીઉં ચોથું—(એક લોન વેચીને બીજી લોન લેવી.)

ઉ. જા પાસે ૩ ટકાની ૮૧ ના ભાવની ૫૦૦ રૂપીઆની લોન હતી. તે વેચીને તેણે ૪ ટકાની ૯૦ ના ભાવની લોન લીધી; તો તેની પાસે કેટલાની લોન થઈ? અને તેની વાર્ષિક આવકમાં શો ફેર પડ્યો?

૧૦૦ ર. લોન : ૫૦૦ ર. લોન :: ૩ ર. વ્યા. : (૧૫ ર. વ્યા.) પ્રથમની લોનનું વ્યાજ ૧૫ ર. થયું.

૧૦૦ રૂ. લો. : ૫૦૦ રૂ. લો. :: ૮૧ રૂ. : (૪૦૫ રૂ.) ઉપજે.
 ૬૦ રૂ. : ૪૦૫ રૂ. :: ૧૦૦ રૂ. લોન : (૪૫૦ રૂ. લોન) પછીની.
 ૧૦૦ રૂ. લોન : ૪૫૦ રૂ. લોન :: ૪ રૂ. વ્યા. : (૧૮ રૂ. વ્યા.)
 પછીની લોનનું વ્યાજ ૧૮ રૂપિયા આવે.

૧૮ રૂ. - ૧૫ રૂ. = ૩ રૂપિયા વાર્ષિક આવક વધી.

જવાબ ૪૫૦ રૂપિયાની લોન થઈ અને ૩ રૂપિયા આવક વધી.

(૧૬) અ પાસે ૪ ટકાની ૬૦૦૦ રૂપિયાની લોન હતી. તે ૮૦ ના ભાવથી વેચીને ૯૬ ના ભાવની ૫ ટકાની વૉરલોન લીધી તો કેટલાની વૉરલોન થઈ? અને વાર્ષિક આવક કેટલી વધી ?

(૧૭) અ પાસે અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીની ૬ ટકાની ૧૦૦૦ રૂપિયાની લોન હતી. તે સેક્ટે ૧૨૦ ના ભાવે વેચીને ૩ ટકાની ૭૫ ના ભાવની સરકારી લોન લીધી, તો તેની વાર્ષિક પેદાશ કેટલી વધી અથવા ઘટી ?

(૧૮) મનુ પાસે ૫ ટકાની ૮૦૦ રૂપિયાની લોન હતી. તે ૧૦૫ ના ભાવે વેચીને તે પૈસાની ૪ ટકાની લોન શા ભાવે ખરીદ કરે કે તેની વાર્ષિક આવકમાં કશો ફેર ન પડે ?*

(૧૯) હરિ પાસે ૩ ટકાની ૨૦૦૦ રૂપિયાની લોન છે. તે ૭૨ ના ભાવે વેચીને ઉપજેલાં નાણાં શા દરની ૯૦ ના ભાવની લોનમાં રોકે કે તેની વાર્ષિક આવકમાં ૧૨ રૂપિયાનો વધારો થાય ?

(૨૦) કમળા પાસે ૫ $\frac{૧}{૨}$ ટકાની ૯૦૦ રૂપિયાની વૉરલોન હતી. તે ૧૦૪ ના ભાવે વેચીને ઉપજેલા રૂપિયા શા ભાવની ૬ ટકાની વૉર-લોનમાં રોકે કે તેની વાર્ષિક આવકમાં ૧૧ રૂપિયાનો ઘટાડો થાય ?

* પહેલી લોનનું વ્યાજ ૪૦ રૂ. મળવું હતું તેટલું વ્યાજ એટલે ૪૦ રૂ. વ્યાજ ૪ ટકાની નવી લોનમાં મેળવવું હોય તો તે ૧૦૦૦ ની લેવી પડે. તે પહેલી લોનના ઉપજેલા ૮૪૦ રૂ. ની લેવાની છે. એટલે હવે ત્રિશશિથી ભાવ શોધાશે.

પ્રકરણ ૧૫ મું—પોસ્ટલ કેશ સર્ટિફિકેટ

સરકારે હમણાં લોકોની સરલતા ખાતર પોસ્ટખાતા મારફત ૫ વરસની મુદતનાં સર્ટિફિકેટ કાઢેલાં છે. તે ૧૦, ૫૦, ૧૦૦, ૫૦૦ અને ૧૦૦૦ રૂ. નાં હોય છે. તેનો ભાવ અનુક્રમે ૮, ૪૦, ૮૦, ૪૦૦ અને ૮૦૦ રૂ. હોય છે. એટલે જો પોસ્ટ ઓફિસમાં ૮૦ રૂ. ભરીએ તો ૧૦૦ રૂ. નું કેશ સર્ટિફિકેટ મળે. તેનો અર્થ એવો છે, કે પાંચ વરસે લેનારને ૧૦૦ રૂ. મળે. આ સર્ટિફિકેટની વધારે મઝા એ છે, કે નાણાં ગમે તે વખતે ને ગમે તે ગામે જોઈતાં હોય તો મળી શકે છે, પરંતુ એવે વખતે ૮૦ રૂ. અને તે ઉપરાંત જોટલી મુદત થઈ હોય તેનું વ્યાજ મળે છે. એક વરસની અંદર ઉપાડવામાં આવે તો કશું વ્યાજ મળે નહિ. એમાં પણ જેમ મુદત વધારે થતી જાય છે તેમ તેમ વ્યાજનો દર વધારે થતો જાય છે. નીચેના કોઠામાં તેના મળવાની રકમના આંકડા લખેલા છે. તે પરથી સમજી શકાશે કે પહેલે વરસે ૩૬૬ ટકા દર છે, પણ બીજે ને ત્રીજે વરસે લગભગ ૪૫૫ ટકા, ચોથે વરસે ૪૫૫૫ ટકા ને પાંચમે વરસે લગભગ ૬૬૬૬ ટકા છે. આમ હોવાથી લોકો સર્ટિફિકેટ લીધા પછી મુદત પુરી થતા પહેલાં ભાગ્યે જ વટાવવા જાય છે. આ સર્ટિફિકેટો નીકળ્યા પછી લોકો પોતાના પિસા તેમાં બહુ રોકવા મંડ્યા છે, કેમકે તેમાં સરાસરી લગભગ ૫ ટકા વ્યાજ પડે છે અને જોઈએ ત્યારે નાણાં પાછાં મળી શકે છે. પોસ્ટલ સેવિંગસબેંકમાં વ્યાજનો દર ૩ ટકા હોય છે.

નોટમાં અને આ સર્ટિફિકેટમાં ફેર એ છે કે નોટનાં પુર્ગા નાણાં મળે છે, પણ આનાં જે પ્રમાણે થતાં હોય તે પ્રમાણે મળે છે. નોટમાં વ્યાજ મળતું નથી અને આમાં વ્યાજ મળે છે. વળી નોટો ચોરાઈ જાય કે બળી જાય તો તેનાં નાણાં જાય છે, પણ કેશ સર્ટિફિકેટો જો ચોરાઈ જાય કે નાશ પામે તો તેનાં નાણાં જતાં નથી. સરકાર બીજાં સર્ટિફિકેટ કાઢી આપે છે. આ સર્ટિફિકેટ કોઈને વેચી શકાતાં નથી અને તેમ કરવાની જરૂર પણ નથી; કેમકે ગમે ત્યારે પોસ્ટ ઓફિસ તેનાં નાણાં વ્યાજ સહિત આપે છે.

પોસ્ટલ કેશ સર્ટિફિકેટના ભાવ, બ્યાજ વગરનો કોડો

મુદત	૧૦ રૂ. નું સર્ટિફિકેટ રૂ. આ. પા.	૧૦૦ રૂ. નું સર્ટિફિકેટ રૂ. આ. પા.	૧૦૦૦ રૂ. નું સર્ટિફિકેટ રૂ. આ.
૧ વરસની અંદર	૮-૦-૦	૮૦-૦-૦	૮૦૦-૦
૧ વરસ	૮-૪-૦	૮૨-૮-૦	૮૨૫-૦
૧૫ માસ	૮-૫-૬	૮૩-૭-૦	૮૩૪-૬
૧૮ „	૮-૭-૦	૮૪-૬-૦	૮૪૩-૧૨
૨૧ „	૮-૮-૬	૮૫-૫-૦	૮૫૩-૨
૨ વરસ	૮-૧૦-૦	૮૬-૪-૦	૮૬૨-૮
૨૭ માસ	૮-૧૧-૬	૮૭-૩-૦	૮૭૧-૧૪
૩૦ „	૮-૧૩-૦	૮૮-૨-૦	૮૮૧-૪
૩૩ „	૮-૧૪-૬	૮૯-૧-૦	૮૯૦-૧૦
૩ વરસ	૯-૦-૦	૯૦-૦-૦	૯૦૦-૦
૩૯ માસ	૯-૧-૯	૯૧-૧-૬	૯૧૦-૧૫
૪૨ „	૯-૩-૬	૯૨-૩-૦	૯૨૧-૧૪
૪૫ „	૯-૫-૩	૯૩-૪-૬	૯૩૨-૧૩
૪ વરસ	૯-૭-૦	૯૪-૬-૦	૯૪૩-૧૨
૫૧ માસ	૯-૯-૩	૯૫-૧૨-૬	૯૫૭-૧૩
૫૪ „	૯-૧૧-૬	૯૭-૩-૦	૯૭૧-૧૪
૫૭ „	૯-૧૩-૯	૯૮-૯-૬	૯૮૫-૧૫
૫ વરસ	૧૦-૦-૦	૧૦૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦

પગથીઉં પહેલું—(ખરીદવાના)

ઉં શાન્તિ પાસે ૪૫૬ રૂપીઆ છે. તેનાં પોસ્ટલ કેશ સર્ટિફિકેટ કેટલા રૂપીઆનાં આવે ?

૮ રૂ. : ૪૫૬ રૂ. : : ૧૦ રૂ. સં. : (૫૭૦ રૂ. સં.) જ.

ટીપ—ચાદ રાખવું કે ૧૦ રૂપીઆથી ઓછી રકમનું સર્ટિફિકેટ નથી. માટે જવાબમાં એવો કોઈ લાગ આવે તો પુરો દસકા જ સ્વીકારી શકાય. જેમકે ૪૫૮ રૂ. હોય તો ૪૫૬ રૂ. નાં લેવાય અને ૨ રૂ. વધે.

(૧) મેના પાસે ૨૪૮ રૂ. છે. તેનાં કેશ સર્ટિફિકેટ કેટલાનાં આવે ?

(૨) ચંદુ પાસે ૫૨૭૨ રૂ. છે. તેનાં કેશ સર્ટિફિકેટ કેટલાનાં આવે ?

(૩) કમુ પાસે ૪૯ રૂ. છે. તેનાં કેશ સર્ટિફિકેટ કેટલાનાં આવશે અને શું વધશે ?

(૪) સવિતાને ૧ સોનું, ૧ પાંચસોનું અને ૩ દસદસનાં કેશ સર્ટિફિકેટો લેવાં છે. તેના કેટલા રૂપીઆ ભરવા પડશે ?

(૫) લવિન્યાને સોસોનાં ૪ અને દસદસનાં ૮ કેશ સર્ટિફિકેટ લેવાં છે. તેની પાસે ૩૦૦ રૂપીઆ રોકડા છે, તો પોતાના સેવિંગસૅકના ખાતામાંથી કેટલા રૂપીઆ ઉપાડવા પડશે ?

પગથીઉં બીજું—(વટાવવાના)

ઉં મારી પાસે ૧૦૦ રૂપીઆનું એક કેશ સર્ટિફિકેટ છે. તે તા. ૮-૧૨-૨૭ ના રોજ ખરીદ કરેલું છે. તેને તા. ૧૫-૧૦-૨૯ ના રોજ વટાવું તો કેટલા પૈસા મળે ?

પ્રથમ મુદત ગણતાં ૮-૧૨-૨૭ થી ૧૫-૧૦-૨૯ સુધી ૨૨ માસ અને ૭ દિવસ થાય. પણ તેમાં એવો નિયમ છે કે પુરા ત્રણ માસનું વ્યાજ મળે. તેથી ૨૧ માસનું વ્યાજ મળે. એટલે ૨૧ માસે કોઠામાં જે આંકડો દર્શાવ્યો છે તે રૂ. ૮૫-૫-૦ જવાબ

ટીપ—આવી જાતના હિસાબના જવાબ શોધાવતાં શિક્ષકે કોઠાનો ઉપયોગ કરવા દેવો.

(૬) હરિ પાસે ૧૦૦ રૂપીઆનું કેશ સર્ટિફિકેટ છે. તે ૩ વરસે વટાવે તો શું મળે ?

(૭) મેના પાસે ૧૦૦૦ રૂપીઆનું કેશ સર્ટિફિકેટ છે. તે ૦ વરસ અને ૭ માસે વટાવે તો શું મળે ?

- (૮) તાપી પાસે દસદસ રૂપીઆનાં ૪ કેશ સર્ટિફિકેટ તા. ૧-૬-૨૭ના રોજનાં કઢાવેલાં છે. તે તા. ૧-૪-૨૮ ના રોજ વટાવે તે તેને કેટલા રૂપીઆ મળે ?
- (૯) નર્મદા પાસે તા. ૧-૬-૨૭ નાં કઢાવેલાં સોસો રૂપીઆના ૩ કેશ સર્ટિફિકેટ છે. તે તા. ૧-૧૧-૩૦ ને રોજ વટાવે તે કેટલા રૂપીઆ મળે ? આમાં તેને કેટલું વ્યાજ મળ્યું તે પણ શોધી કાઢો.
- (૧૦) તા. ૫-૬-૨૭ ના રોજ કઢાવેલાં કેશ સર્ટિફિકેટોનાં પુરાં નાણાં ક્યારે મળે ? અને સાદું વ્યાજ ગણીએ તો એકંદરે શા દરે વ્યાજ પડે ?

પ્રકરણ ૧૬ મું-વીમો

માલને નુકસાન લાગે ત્યારે કે અમુક ઠરાવેલી મુદતે અમુક રકમ ભરી આપવી એવો જે ઠરાવ તેને વીમો કહે છે અને આવી જવાબદારી ઉપાડનારી કંપનીને વીમાકંપની કહે છે. મોટાં શહેરોમાં એવી કંપનીઓ ઘણી હોય છે. તે વીમા ઉતારવાનું કામ કરે છે. આ કામ જદલ તે અમુક રકમ લે છે તેને વીમાનો દર કે વીમાકમીશન કહે છે.

ધારો કે તમારે એક ઘર છે. તેની કીંમત લગભગ ૧૦૦૦ રૂપીઆ છે. તમારા ઘર પાસે કેરોસિન તેલની વખાર છે. તેને કોઈવાર વ્યાજ લાગે તો તમારું ઘર બળી જાય એટલે ૧૦૦૦ રૂપીઆનું નુકસાન લાગે. એવે વખતે ઘરમાં કીંમતી સરસામાન હોય તે પણ બળી જાય. હવે જે તમારી નાણાંપ્રકરણી સ્થિતિ સારી ન હોય તો તમે ફરીને તે ઘર બાગ્યે જ બંધાવી શકો છો ને તમે નિરાધાર થઈ પડો છો. આવું ન થાય માટે તમે ૨૦૦૦ રૂપીઆનો વીમો ઉતરાવ્યો હોય તો તે વખતે તમને ૨૦૦૦ રૂપીઆ મળે છે. તે વડે તમે ફરીને ઘર બંધાવી શકો છો અને સરસામાન ખરીદી શકો છો.

વળી તમારે ૫૦૦ રૂપીઆનો દાગીનો કે નોટો ટપાલ રસ્તે બીજે મોકલવાની જરૂર છે. તે વખતે રસ્તામાં આગથી કે બીજી કોઈ રીતે તે નાશ પામે તો તમારા પૈસા જાય. હવે જો તમે તેનો વીમો ઉતરાવીને મોકલો તો તેનાં નાણાં તમને વીમો ઉતારનારી કંપની તરફથી મળે અને તમને ભારે નુકસાન ન થાય.

હાલ તો સમજી લોકો દરેક જોખમી ચીજોના વીમા ઉતરાવે છે, કે જેથી નુકસાન લાગે ત્યારે પાચમાલ થઈ જવાય નહિ.

કેટલાક માણસો પોતાની જીંદગીના પણ વીમા ઉતરાવે છે, એટલે તે જ્યારે મરી જાય ત્યારે તેના વારસને અમુક દરારેલી રકમ મળે. આમાં દર વરસે અમુક રકમ ભરવાની હોય છે. તે પણ માસિક, છમાસિક કે વાર્ષિક દરેકથી લેવામાં આવે છે; એટલે ભરનારને ભારે પડતી નથી, ને તે મરી જાય ત્યારે વારસને મોટી રકમ મળે છે; તેથી તે નિરાધાર થઈ પડનાં નથી. જે માણસ પાસે સારી અચત ન હોય ને પોતાની પાછળ છોકરાં વગેરે હોય તેણે જીંદગીનો વીમા ઉતરાવવો એ ઇચ્છવા લાયક છે.

વીમાને વારતે જુદા જુદા દર હોય છે. જો તમારું ઘર એવે સ્થળે હોય કે ત્યાં નુકસાનનો ભય બહુ હોય તો વીમાકંપની વધારે દર લે. રેલવેમાં અનાજ મોકલો તેનો વીમાનો દર અને ૩ મોકલો તેનો વીમાનો દર જુદો જુદો હોય.

જીંદગીના વીમામાં ઉંમર પ્રમાણે દર હોય છે. નાની ઉંમરથી ઉતરાવે તો ઓછું ભરવું પડે. પણ મોટી ઉંમરે ઉતરાવે તો વધારે ભરવું પડે.

પગથીઉં પહેલું—(વીમો ઉતરાવતાં ભરવાની રકમ)

ઉં નમારે એક ધર છે. તેનો રૂ. ૩૦૦૦ નો વીમો ઉતરાવવો છે. વીમાનો વાર્ષિક દર ૦૧ ટકો હોય તો વાર્ષિક શું ભરવું પડે? ને જો ૪ વરસે આ ધર આગથી બળી જાય તો વીમો ઉતારેલો હોવાથી શો લાભ થયો ગણાય?

૧૦૦ રૂ. : ૩૦૦૦ રૂ. : ૧ રૂ. : (૭૩ રૂ.) વાર્ષિક ભરવા પડે.

$૭૩ \times ૪ = ૩૦$ રૂપીઆ ૪ વરસમાં ભર્યા અને ૩૦૦૦ રૂપીઆ મળ્યા; એટલે ૨૯૭૦ રૂપીઆ લાભ થયો ગણાય. જવાબ

દીપ—૧. દરવેલી મુદત પ્રમાણે નાણાં ભરવામાં ન આવે, તો વીમાકંપની સાથેની શરત બંધ પડે છે, એટલે કે દર વરસે ૭૫ રૂપીઆ ભરવાના હોય તે તમે બંધ કરો તો ત્યાર પછી વીમાકંપની જવાબદાર રહેતી નથી.*

૨. એક જગાએથી બીજી જગાએ મોકલવાના માત્રમાં તે ત્યાં પહોંચે એટલી મુદત માટેનો જ વીમો હોય છે.

૩. વીમાની રકમ આખા સેકંડા પર લેવાય છે. જેમકે ૬૦ રૂ. નો વીમો હોય તો પણ કમિશન ૧૦૦ રૂપીઆનું લેવાય છે. વરસમાં પણ તેમ જ સમજવાનું છે.

(૧) મંછાએ પોતાના મકાનનો રૂ. ૧૮૦૦ નો વીમો ઉતરાવ્યો. તો ૧ ટકા પ્રમાણે વાર્ષિક શું ભરવું પડશે ?

(૨) હરિએ પોતાની દુકાનનો વીમો રૂ. ૨૩૦૦ નો ઉતરાવ્યો. કમિશનનો દર ૧૧૧ ટકો હોય તો ૫ વરસમાં કુલ કેટલી રકમ ભરવી પડશે ?

(૩) લલિતાએ પોતાની ઇંદગીનો રૂ. ૧૦૦૦ નો વીમો ઉતરાવ્યો. તે દર ૭ માસે રૂ. ૧૬-૭-૦ ભરતી હોય, તો ૩ વર્ષમાં કુલ શું ભરવું પડશે ?

(૪) પોસ્ટ ઓફિસ મારફત જતા માલ પર વીમાનો દર સેકંડે બે આના છે. જે તમારે ૫૬૦ રૂ. નો વીમો ઉતરાવવો હોય તો શું ભરવું પડશે ? હવે આ માલ રસ્તામાં નાશ પામે તો પોસ્ટ-ખાતાને કેટલું નુકસાન લાગ્યું ગણાય ?

* આ બાબતમાં જુદી જુદી કંપનીના ખાસ જુદા જુદા નિયમો હોય છે.

- (૫) સવિતાએ પોતાની જીંદગીનો રૂ. ૨૦૦૦ નો વીમો ઉતારાવ્યો. તેના વીમાનો વાર્ષિક દર રૂ. ૬૫-૮-૦ છે. હવે જો તેણી ત્યારપછી ૮ વરસ ૭ માસે મરી જાય, તો તેણે ભરેલા રૂપિયા ઉપરાંત તેનાં વારસોને કેટલું વધારે મળે ?

પગથીઉં બીજું—(વીમાની રકમ શોધવાના)

ઉં રૂ. ૬૫ ટકા પ્રમાણે એક દુકાનદાર વાર્ષિક ૧૬ રૂપિયા ભરે છે, તો કેટલાનો વીમો ઉતારાવ્યો હશે ?

- રૂ. ૩. : ૧૬ રૂ. :: ૧૦૦ રૂ. વીમો : (૨૪૦૦ રૂ.) વીમો જવાબ
- (૬) રૂ. ૬૫ ટકા પ્રમાણે એક દુકાનદાર વાર્ષિક ૨૦ રૂપિયા ભરે છે, તો તેણે કેટલાનો વીમો ઉતારાવ્યો હશે ?
- (૭) રૂ. ૬૫ ટકા પ્રમાણે એક ઘરનો માલીક વીમાખર્ચના વાર્ષિક ૮ રૂપિયા ભરે છે, તો તેણે કેટલાનો વીમો ઉતારાવ્યો હશે ?
- (૮) સેંકડે ૨ આના પ્રમાણે એક માણસે ટપાલ મારફત મોકલવાના પારસલ પર ૧૦ આના વીમાખર્ચના ભર્યા, તો કેટલી કોમ્પતનો વીમો ઉતારાવ્યો હશે ?
- (૯) લલિતાએ રૂ. ૬૫ ટકા પ્રમાણે ૩ વરસમા પોતાના ઘરના વીમાખર્ચના રૂ. ૪૯ - ૮-૦ ભર્યા. તો કેટલાનો વીમો ઉતારાવ્યો હશે ?
- (૧૦) કમળાએ રેલવે રસ્તે રૂ. ૬૫ ટકા પ્રમાણે રૂ. ૧૭ વીમાખર્ચના ભરીને મુંબઈ માલ મોકલ્યો. હવે તે માલ જો રસ્તામાં નાશ પામે, તો વીમાકંપની તેને કેટલા રૂપિયા આપશે ?

પ્રકરણ ૧૭ મું—સહકારી મંડળીઓ

કોઓપરેટિવ સોસાયટી

કેટલેક સ્થળે સ્થાનિક લાભને માટે એક મંડળી ઉભી થાય છે તે સહાયકારી મંડળી કે કોઓપરેટિવ સોસાયટી કહેવાય છે. દાખલા તરીકે કપાસની મોસમ છે. કોઈ ખેડૂતને ૨૫ મણ, કોઈને ૧૦

મણુ, કોઇને ૧૦૦ મણુ, કોઇને ૩૭ મણુ કપાસ થાય તેમ છે. દરેક જુદો જુદો વેચે તો કોઈ મોટો વેપારી ખરીદે નહિ, એટલે નાના વેપારીને આવેલા પડે અને નાનો વેપારી ઓછો ભાવ આપે, એ ખુલ્લું છે. આવે વખતે બધા એકત્ર થઈ સોસામટી મારફત ૧૦૦૦ કે વધારે મણુનું સાટું કરે, તો મોટો વેપારી તે રાખે અને વધારે ભાવ ઉપજે; એટલે ગામના સૌ લોકોને લાભ થાય.

આવાં મંડળો પોતાની એક બેંક પણ ઉભી કરી શકે છે. લોકો તેમાં પોતાના પૈસા વ્યાજે મૂકે છે, એટલે લોકોના પૈસા નકામા પડી રહેતા નથી પણ તેમાં વધારો થાય છે. ઉપરાંત એવી બેંકમાંથી જોને જરૂર પડે તેને થોડું વધારે વ્યાજ લઈને પૈસા ધીરવામાં પણ આવે છે. આથી લોકોને ઓછા વ્યાજે નાણાં પણ મળે છે.

નિશાળમાં છોકરાંઓ પણ પોતાને માટે આવી સોસામટી ઉભી કરે તો તેમને શાળામાં જોઈતી સર્વ ચીજો સસ્તી ને સારી મળે.

દમણા ઘર બાંધવાને પણ સોસામટીઓ ઉભી થવા માંડી છે. બ્રહ્મા લોકો મળીને એક મોટી જગા ખરીદે છે એટલે સસ્તી પડે છે. વળી તેમાં સૌ ભાગીદારો મળીને ઘરો બાંધે છે એટલે સામટી જમીન, સામટી વસ્તુઓ, વગેરે લેવાથી ભાવ, મજૂરી, વગેરેમાં ફાયદો થાય છે.

પ્રશ્નો ૪૬૬—(માલ મંગાવવો.)

ઉં તમે જો અમુક જાતની એક સાડી બજારમાં ખરીદવા જાવો તો ૨૧ રૂપિયા બેસે છે. પણ ૧૦ બેનો મળીને તમારી મંડળી મારફત ૧૦ નંગ મંગાવો તો ૨ રૂપિયાને ભાવે મળે છે. વળી ૨૧૮૬ વળતર પણ મળે છે. મંગાવતાં ખર્ચ ૩. ૧૧૮૧ થાય છે; તો તમને દરેકને કેટલો ફાયદો થાય ?

૧૦૦ રૂ. : ૨૦ રૂ. :: ૨૬ : (૬ રૂ.) વળતર ૧૦ × ૨ = ૨૦ રૂ. કો. — ૦૧૧ રૂ. વળતર = ૧૮૧૧ રૂ. નક્કી કોમિત + ૧૧૮૧૧ ખર્ચ = ૨૧) ૧૧૮૬ કોમિત ÷ ૧૦ = ૩. ૨) ૧૧૮૬ વળતર કોમિત. ૨૧ - ૨) ૧૧૮૬ = ૦) ૧૧૮૬ દર સાડીએ ફાયદો

- (૧) ખજારમાં એક સાડી લેવા જાઓ તો ૩ રૂ. બેસે છે, પણ જો ૧૨ બેનો મળાને એક ડઝન સાડી અમદાવાદથી મંગાવે તો ડઝનના ૩૦ રૂ. બેસે છે. ઉપરાંત ૧૧ ટકો વળતર કાપી આપે છે. મંગાવવાનો ખર્ચ ૩. ૧૮ થાય છે, તો એક સાડી પાછળ કેટલો લાભ થાય ?
- (૨) તમારે દરેકને કન્યા-વાચનમાળા ત્રીજું પુસ્તક જોઈએ છે. તમારા ગામમાં બુકસેલર નથી. જો તમે દરેક એકેક નકલ પરગામથી મંગાવો તો રૂ. ૦.૮૫ (૦.૮૫ + ૦.૦૫) ના પોસ્ટેજ + ૦.૩૦ વી. પી. મ. ઓ. મળીને રૂ. ૦.૮૫ નો ખર્ચ થાય. પણ જો તમારી મંડળી મારફત ૧૬ નકલ સામટી મંગાવો, તો બુકસેલર ૬૧ ટકા કમિશન કાપી આપે છે અને મંગાવવાનો ખર્ચ રૂ. ૦.૮૫ થાય છે: તો દરેકને કેટલો ફાયદો થશે ?
- (૩) તમારા ગામને કોલસાની જરૂર છે. ગામનો વેપારી ૧૧૧ રૂપિયા મળુ આપે છે. પણ જો તમે મંડળી મારફત ૧૦૦ મળુ કોલસા પરગામથી મંગાવો તો ત્યાં ૦.૧૧ રૂપિયા મળુ મળે છે. મંગાવવાનો ખર્ચ ૨૨૧ રૂ. થાય છે. તો દર મળુ કેટલો ફાયદો થાય ?

પગથીઉં બીજું—(માલ વેચવો.)

ઉં એક ગામમાં લગભગ ૧૦૦૦ મળુ તમાકુ થાય છે. દરેક બેકુત છુટો છુટો વેપારીઓને વેચે તો ૨૧૧ રૂપિયા મળુ વેચાય છે, પણ જો મોટા શહેરના મોટા વેપારીને સામટી વેચે તો ૩ રૂ. ભાવ ઉપજે છે, પણ બીજો ખર્ચ ૮૫ રૂ. થાય છે, તો મળાને વેચવાથી ગામને કેટલો ફાયદો થશે ?

$૧૦૦૦ \times ૨૧૧ = ૨૧૧૦૦$ રૂ. છુટક વેચવાથી ઉપજે.

$૧૦૦૦ \times ૩ = ૩૦૦૦$ રૂ. સામટી વેચવાથી ઉપજે.

$૩૦૦૦ - ૮૫ = ૨૯૧૫$ રૂ. ખર્ચ = ૨૯૧૫ રૂ. ચોક્ખા ઉપજે.

$૨૯૧૫ - ૨૫૦૦ = ૪૧૫$ રૂ. મળાને વેચવાથી ફાયદો જ.

(૪) તમારી નિશાળની છોકરીઓએ ૧૨ ડઝન ગળપટા તૈયાર કર્યા છે. તે તમે છુટક વેચવા મોકલો તો દરેકનો ૧૧ રૂપીઓ ઉપજે છે. પણ સોસાઇટી મારફત મોટા શહેરમાં મોકલો તો ડઝનના ૧૯ રૂ. મળે છે. મોકલવાનો ખર્ચ ૧૧ રૂ. થાય છે; તો શહેરમાં મોકલવાથી કેટલો ફાયદો થાય ?

(૫) એક ગામમાં ૧૦૦ આંખા છે. દરેક પરથી રોજ ૧૦ શેર કેરી ઉતરે છે, તે ગામમાં છુટક ૧૧૧ રૂપીએ મળુને ભાવે વેચાય છે. હવે જો બધા આંખાવાળા એકત્ર થઈ રોજનો માલ સોસાઇટીદ્વારા વેચે, તો ૨ રૂપીએ મળુને ભાવે વેચાય છે. ત્યારે સોસાઇટીદ્વારા વેચવાથી તે ગામના આંખાવાળાને એક માસમાં કેટલો વધારે ફાયદો થાય ?

પગથીઉ ત્રીજું—(ધીરધારના)

ઉં અ અને જ એ દરેક ગામના લોકો પાસે ચચ્ચાર હજાર રૂપીઆ છે. અ ગામમાં સોસાઇટી નહિ હોવાથી ત્યાંના લોકો સરકારી બેંકમાં ૩ ટકાને દરે વ્યાજે મૂકે છે. જ ગામમાં સોસાઇટીની બેંક હોવાથી ત્યાંના લોકો તેમાં ૬ ટકાને દરે મૂકે છે. સોસાઇટી તે પૈસામાંથી ૨૦૦ રૂપીઆ સિલિકમાં રાખી ૩૮૦૦ રૂ. લોકોને ૯ ટકાને દરે વ્યાજે ધીરે છે, તેથી જો વધારે ઉત્પન્ન થાય તેમાંથી બધા સોસાઇટીના ખર્ચમાં રાખી બાકીના લોકોને વહેંચી આપે છે; તો જ ગામના લોકોને વાર્ષિક કેટલો વધારે ફાયદો થશે ?

૧૦૦ રૂ.: ૪૦૦૦ રૂ.: ૩ રૂ. વ્યા.: (૧૨૦ રૂ. વ્યા.) અ ગામના લોકોને મળે.

૧૦૦ રૂ.: ૪૦૦૦ રૂ.: ૬ રૂ. વ્યા.: (૨૪૦ રૂ. વ્યા.) જ ” ”

૧૦૦ રૂ.: ૩૮૦૦ રૂ.: ૯ રૂ. વ્યા.: (૩૪૨ રૂ. વ્યા.) સોસાઇટી મેળવે.

૩૪૨ - ૨૪૦ = ૧૦૨ રૂ. વધારે વ્યાજ ઉપજવે. $૧૦૨ \div ૨ = ૫૧$ રૂ. સોસાઇટી રાખે અને ૫૧ રૂ. લોકોને આપે. $૨૪૦ + ૫૧ = ૨૯૧$ રૂ. જ ગામના લોકોને મળે. માટે $૨૯૧ - ૧૨૦ = ૧૭૧$ રૂ. જ ગામના લોકોને વધારે લાભ થાય.

- (૬) અ અને બ ગામના લોકો પાસે પાચપાંચ હજાર રૂપીઆ છે. અ ગામના લોકો પોતાનાં નાણાં સોસાઇટીની બેંકમાં ૬ ટકાને દરે મૂકે છે. સોસાઇટી તેમાંથી ૧૦૦૦ રૂપીઆ સિલિકે રાખી બાકીના ૧૦ ટકાને વ્યાજે ધીરે છે અને વધારાના ઉત્પન્નમાંથી અર્ધું અર્થમાં રાખી બાકીનું લોકોને વહેંચી દે છે. બ ગામમાં સોસાઇટીની બેંક નહિ હોવાથી લોકો ૩ ટકાના દરે પોસ્ટઓફિસમાં મૂકે છે, તો અ ગામના લોકોને વાર્ષિક શો વધારે લાભ થશે ?
- (૭) એક ગામના લોકોએ કેઓપરેટિવ સોસાઇટી ઉભી કરી બેંક સ્થાપી. તેમાં ૬૬ ટકાના દરે ગામલોકોએ ૬૦૦૦ રૂપીઆ મૂક્યા. પછી તે પૈસામાંથી સોસાઇટીએ ૧૧ ટકાને દરે ધીરધાર કરી. સોસાઇટીને હમેશાં ૧૨૦૦ રૂપીઆ સિલિકમાં રાખવા પડતા. હિસાબ રાખવા સોસાઇટીના કારકુનને માસિક ૫ રૂપીઆનું લવાજમ આપવું પડતું, તો વર્ષ આખરે તે ગામના લોકોને વ્યાજ મળવા ઉપરાંત કેટલો વધારે લાભ થયો ?
- (૮) ખેતીની મોસમ વખતે ખેડુને પૈસાની જરૂર પડે છે. અ ગામમાં સોસાઇટીની બેંક હોવાથી ત્યાંના ખેડુને ૯ ટકાના દરે નાણાં મળે છે, પણ બ ગામમાં તેવી સવડ નહિ હોવાથી દોઢ દોકડાને દરે નાણાં લાવવાં પડે છે. હવે જો અને ગામના લોકોને મોસમમાં ૪ માસ ૪૫૦૦ રૂપીઆની જરૂર પડે તો સોસાઇટીવાળા ગામને કેટલો ફાયદો થાય ?

પરચુરણ-(બીજું વર્ષ)

- (૧) નીચેનાં પ્રમાણોનાં ખાલી પદો શોધો.
 અ. ૯૬ : (?) :: ૩૬ મ. : ૧ મ. ૧૧ શે.
 બ. ૭ પૈાં. ૪ શિ. : ૧૬ પૈાં. :: ૩ ટન ૪ લં. : (?)
- (૨) જે દરે ૫૦૦ રૂપીઆનું ૩ વરસનું વ્યાજ મુદ્દલ ૬૨૦ રૂ. થાય, તે જ દરે કયા મુદ્દલનું ૬ વરસનું વ્યા. મુ. ૪૪૪ રૂ. થાય ?

- (૩) લલિતાએ એક ચોપડી ૬ આ. ૯ પાછાં વેચી. તેથી તેણીને મૂળ કૌમતના $\frac{3}{4}$ ભાગ જેટલો નફો થયો. ત્યારે તેણી કેટલે આને તે ચોપડી લાવી હશે ?
- (૪) અ, બ અને ક એ અનુક્રમે ૮૦૦, ૫૦૦ અને ૨૦૦ રૂ. કાઢી મળિઆરો ધંધો શરૂ કર્યો. તે વેપારમાં વરસ દહાડે ૧૦૦૦ રૂ. નફો થયો. તેમાંથી નોકરનો અને ભાડાનો ખર્ચ ૪૦૦ રૂ. બાદ કરતાં દરેકને ભાગે મુડીના પ્રમાણમાં શું આવ્યું હશે ?
- (૫) સુમિત્રા પાસે ૧૩૦૮ રૂ. છે. તેને તે ૬ ટકાની ૧૦૯ ના ભાવની વેરલેનમાં રોકે તો કેટલા રૂપિયાની લેન આવે ?
- (૬) સાલોમીએનને દસદસ રૂપિયાનાં ૯, સોસોનાં ૩, અને પાંચસોનાં ૧, એટલાં કેશ સર્ટિફિકેટો લેવાં છે. તેની પાસે ૩૨૧ રૂ. છે; તે કેટલા રૂપિયા સેવિંગ્સબેંકના ખાતામાંથી ઉપાડવા પડશે ?
- (૭) એક લંબચોરસ બાગ ૧૨૦ વાર લાંબો અને ૮૮ વાર પહોળો છે, તો તે કેટલા એકર થાય ?
- (૮) ૨૩ $\frac{1}{2}$ રૂ. ના $\frac{1}{2}$ પૈા. + $\frac{1}{4}$ પૈા. $\times \frac{3}{4}$ -- ૨૫ શિ. $\times \frac{1}{4}$ ની કૌમત રૂપિયામાં કાઢો. (૧ પૈા. = ૧૫ રૂ.)*
- (૯) પહેલા વર્ગનું રેલવે ભાડું દર માઇલે પહેલા ૩૦૦ માઇલમાં ૨૪ પાઈ અને પછી ૧૮ પાઈ હોય તો ૫૦૦ માઇલની રેલવે મુસાફરીનો પહેલા વર્ગની ટિકિટનો ખર્ચ કેટલો થશે ?
- (૧૦) ૫ ટકા પ્રમાણે જે રકમનું ૪ વરસનું વ્યાજ ૧૨૫ રૂ. થાય, તે જ રકમનું ૮ $\frac{1}{2}$ ટકા લેખે તા. ૭-૪-૧૯૨૩ થી તા. ૯-૨-૧૯૨૫ સુધીનું સાદું વ્યાજ કેટલું થાય ?
- (૧૧) એક કાપડીઓ ૧૧૧ રૂપિયાના ભાવથી કેટલીક સાડીઓ લાવ્યો. પછી તે રૂ. ૨) ને ભાવે વેચી નાખ્યા, તો તેને એકદરે ૨૦ રૂ. નફો થયો; ત્યારે તે કેટલી સાડીઓ લાવેલો હશે ?

* હમણા ૧ પૈા.=૧૩ $\frac{1}{2}$ રૂ. નો ભાવ છે.

- (૧૨) એક માણસે ૨ રૂપીએ મણના ભાવના ૭ મણ, ૩ રૂપીઆના ભાવના ૪ મણ અને ૪ રૂપીઆના ભાવના ૧ મણ ઘઉં લઈ મિશ્ર કર્યા; તો સરાસરી શા ભાવે મણ પડ્યા ? હવે જો તે ૨૫૫ રૂપીએ મણના ભાવે વેચે, તો તેને કેટલા રૂપીઆ નફો મળે ?
- (૧૩) મુક્તા પાસે અશોક મીલના સોસોના ૧૨ શેર હતા. તેમાંથી તેણે ૫ શેર ૧૫૬ ના ભાવે અને ૭ શેર ૧૬૫ ના ભાવે વેચી નાખ્યા, તો તેને કેટલા રૂપીઆ ઉપજ્યા હશે ? વેચતાં દર શેરે રૂ. ૦-૪-૦ દલાલી આપવી પડી હતી.
- (૧૪) જ અને બ એ દરેકને સરખી કોમતનાં ઘર હતાં. જ એ પોતાના ઘરને રૂ. ૩૦૦૦નો વીમો ૩ ટકાના દરે ઉતરાવ્યો. પણ બ એ તેમ ન કર્યું. હવે જો ત્યારપછી ૧૨ વરસે બંને ઘરો આગથી નાશ પામે, તો જ ને કેટલું ઓછું નુકસાન થયું ગણાય ?
- (૧૫) એક પેટી અંદરથી ૩ ફૂટ લાંબી, ૨ ફૂટ પહોળી અને ૧ ફૂટ ઊંચી છે. તેમાં રેતી ભરવી હોય અને રેતીનું વજન દર ઘનફૂટે ૪ મણ થતું હોય તો કેટલા મણ રેતી સમાય ?
- (૧૬) એક ગાડીના આગલા પૈડાનો ઘેરાવો ૭ ફૂટ અને પાછલાનો ૧૧ ફૂટ છે. ત્યારે ઓછામાં ઓછું કેટલું અંતર ચાલવાથી દરેક પૈડાના પુરા આંટા થાય ?
- (૧૭) આવક વેરો દર રૂપીએ ૪ પાઈથી વધીને ૫ પાઈ થાય, તો એક માણસની ચોક્ખી આવકમાં ૧૫ રૂપીઆ ૧૦ આનાનો ઘટાડો થાય છે; ત્યારે તેની કુલ આવક કેટલી હશે ?
- (૧૮) નીચેના હિસાબમાં ખાલી રહેલો છેદ શોધી કાઢો.

$$\frac{3}{4} + \left(\frac{9}{?}\right) - \frac{5}{4} = \frac{1}{2}$$

- (૧૯) એક ગામમાં ગયે વરસે ૬૨ ઇંચ ૫૦ ટોકડા વરસાદ પડ્યો છે અને આ વરસે ૫૫ ઇંચ પડ્યો છે; તો આ વરસે કેટલા ટકા ઓછો પડ્યો ગણાય ?

- પહેલી તારીખે વ્યાજ, મુદ્દલમાં ઉમેરી આપે છે અને પહેલી તારીખ સુધીમાં મૂકેલા રૂપિયાનું આખા માસનું વ્યાજ મળે છે
- (૨૭) એક ગાંધી ૧૦ શેર ચા વેચે છે એટલે તેને ૦.૧૧ શેર ૨ નફામાં રહે છે, ત્યારે તેને સેક્ટર કેટલા ટકા નફો પડ્યો ગણાય
- (૨૮) અ, બ અને ક એ અનુક્રમે ૩૦૦, ૪૦૦ અને ૫૦૦ રૂ. કાલ મળ્યું ધંધો શરૂ કર્યો. તેમાં એવો ઠરાવ કર્યો કે નફાનો કામ કરવા બદલ અ તથા ક એ સરખે ભાગે લેવો અને બાકીનો ફૂં મુડીના પ્રમાણમાં વહેંચી લેવો. હવે જો તે ધંધામ ૯૦૦ રૂ. નફો રહે તો દરેકને ભાગે શી રકમ આવશે ?
- (૨૯) શાન્તિએ કેલીકો મીલનો રૂ. ૧૨૫ નો શેર ૩૬૦ રૂ. આપી અને મુક્તાએ અશોક મીલનો રૂ. ૧૦૦નો શેર ૧૨૦ રૂ. આપી ખરીદ્યો. જો કેલીકો મીલ વાર્ષિક દર શેરે ૨૦ રૂ. અને અશોક મીલ ૬ રૂ. નફો આપે, તો દરેકને રોકેલી રકમ પાશા દરે વ્યાજ પડે ?
- (૩૦) મેના પાસે તા. ૧-૭-૨૭ના રોજના કઠાવેલાં રૂ. ૫૬૦ ન કેશ સર્ટિફિકેટ હતાં. હવે તેને નાણાંની જરૂર પડવાથી તે તા. ૧-૧૧-૨૮ ના રોજ તે. પોસ્ટઓફિસમાં વટાવ્યાં, તો તે કેટલા પૈસા મળશે તે કાઠો જોઈ નક્કી કરો.
- (૩૧) એક ઓરડો ૧૮ ફૂટ લાંબો અને ૧૫ ફૂટ પહોળો છે. તે કેટલે ઉંચો હોય તો તેમાંની હવાનું માપ ૩૨૪૦ ઘનફૂટ થાય ?
- (૩૨) અનાજના ૩ ઢગલા અનુક્રમે ૪ મ. ૫ શે., ૫ મ. ૨૫ શે. અને ૬ મ. ૧૫ શેરના છે. તેને મોટામાં મોટા કેવડા માપે વગર વધારે તોળી શકાય ?
- (૩૩) એક શેઠાણી પોતાની ચાકરડીને ૧૨ માસની નોકરીના બદલામ ૧૦૦ રૂ. અને ૧ સાડી આપે છે. તેણે ૮ માસની નોકરીના બદલામાં ૬૦ રૂ. અને એક સાડી આપી, તો સાડીન કોમત શી હોવી જોઈએ ?

- (૩૪) સવિતા પાસે ૧૦૦૦ રૂ. છે. તે કમળાને સાથે વ્યાજે ધીરે, તો ૨ વરસ પછી કમળા તેને ૧૧૨૦ રૂ. પાછા આપે છે. જો તે લલિતાને ધીરે તો તે જ દરે લલિતા ચક્રવર્તિ વ્યાજ આપવા તૈયાર છે; ત્યારે લલિતાને ધીરવાથી કેટલો ફાયદો થાય ?
- (૩૫) હરિ પોતાનું ધર ૮૦૦ રૂપીએ વેચે તો તેને સેંકડે ૨૦ ટકા ખોટ જાય છે. ત્યારે જો તે ધર ૧૧૩૦ રૂપીએ વેચે, તો તેને સેંકડે કેટલો નફો કે તોટો થાય ?
- (૩૬) નીચેના માપના ખુણાઓ દોરો.
૪૭°, ૫૪°, ૯૦°, ૧૧૮°, ૮૦°, ૧૪૦°, ૧૭°.
- (૩૭) લખી પાસે ૪ ટકાની ૯૬ ના ભાવની ૧૦૦૦ રૂ. ની લોન હતી. તે વેચીને તેણે ૬ ટકાની ૧૨૦ના ભાવની વોરલોન લીધી, તેથી તેની વાર્ષિક આવકમાં શો ફેર પડ્યો ?
- (૩૮) અ અને બ એ દરેક ગામમાં ૧૫૦૦ મણુ ડાંગર થઈ. હવે અ ગામના ખેડૂતો છુટક વેચે છે તેથી તેને ૧૫૫૦ રૂપીઆને ભાવે આપવી પડે છે, પણ બ ગામમાં સોસામટી હોવાથી તે ગામના લોકો સામટી ૪૩ રૂપીઆની ખાંડીને ભાવે આપે છે. સામટું વેચાણ કરતાં દર ખાંડીએ ૧ રૂપીઆ અર્થ આવે છે, તો એકંદરે સોસામટીવાળા ગામને કેટલો ફાયદો થશે ?
- (૩૯) અ એ વાર્ષિક વીમાઅર્થ ૪૫ રૂપીઆ ભરવાના ઠરાવીને પોતાની જાંઘીનો ૧૦૦૦ રૂપીઆનો વીમો ઉતરાવ્યો અને બ એ એટલી રકમ દર વરસે ૫ ટકાના દરે સાથે વ્યાજે મૂકવા માંડી. હવે જો ૧૦ વરસે બંને એક જ દિવસે મરી જાય, તો અના વારસોને કેટલું વધારે મળે ?
- (૪૦) એક બાઈ પોતાની પેદાશમાંથી દર રૂપીએ ૬ પાઈ પ્રમાણે ઉપજવેરો ભર્યા પછી બાકીનાનો ડુંક મહેસુલમાં ભરે છે. પછી જે રહે તેનો ડુંક ભાગ ધરમાં રાખી બાકીનો ૪ ટકાના દરે વ્યાજે મૂકે છે તો વાર્ષિક ૧૧૦ રૂપીઆ વ્યાજ આવે છે. ત્યારે મૂળ પેદાશ કેટલી હશે ?

વાર્ષિક પરીક્ષાના પ્રશ્નો

બીજું વર્ષ

૧૯૨૬*

- (૧) $\frac{3}{4}$ ના $\frac{1}{2}$ ની કોમત આકૃતિ દોરી સમજાવો.
- (૨) ૩ શિ. ૪ પે. ના ૧-૭૪૩૭૫ + ૬ શિ. ૮ પે. ના ૧-૧૪૬૮૭૫ - ૧ ગિની ના ૦૦૬૨૫ની કોમત કાઢો.
- (૪) અ. ગુરુતમ સાધારણ અવયવ કેવી રીતે સમજાવશે તે લખો અને આકૃતિદ્વારા સમજાવો.
 બ. બે સંખ્યાનો દઢભાજક ૧૩ છે અને લઘુતમ ૮૧૯ છે. તેમાંની એક સંખ્યા ૧૧૭ હોય, તો બીજી કેટલી ?
- (૫) અ. સાદા અને ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજનો તફાવત ૨૫૪ રીતે સમજાવો.
 બ. દર વરસે દર સેકંડે ૪ ટકા પ્રમાણે કંઈ રકમ વ્યાજે મૂકી હોય તો ૨ વરસમાં તેનું ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ, સાદા વ્યાજ કરતાં ૬ પૌંડ વધારે થાય ?

૧૯૨૭

- (૧) ૭ રૂપિયા ૯ આનાને ૧ રૂપિયાના દશાંશનું રૂપ આપો તથા ૭ શિલિંગ ૬ પેન્સને ૧ પૌંડના દશાંશનું રૂપ આપો.
- (૨) નીચેના અપૂર્ણાંકને સાદું રૂપ આપો.
 $\frac{1}{2} \left[3 + \frac{1}{2} \left\{ 3 + \frac{1}{2} (3 + \frac{1}{2}) \right\} \right] \div \frac{1}{2}$
- (૩) લઘુતમ સાધારણ ભાજ્ય કાઢવાની રીત સમજાવો તથા ૨૪૦૦ અને ૩૦૦૦ ની વચ્ચે એવી બે સંખ્યા શોધી કાઢો કે જેનો દઢભાજક ૨૫૩ આવે.
- (૪) અ અને બ દરેક ૫૦૦ રૂપિયા ૪ $\frac{1}{2}$ ટકા લેખે ૩ વરસ સુધી વ્યાજે મૂકે છે. અ સાદા વ્યાજે અને બ ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજે મૂકે છે; ત્યારે બને અ કરતા શું વધારે મળશે અને શા કારણથી તે સમજાવો.
- (૬) અ. ગુણોત્તર એટલે શું તે સવિસ્તર સમજાવો.

* જે નંબરો છાત્ર દેવામાં આવ્યા છે તે જુના અભ્યાસક્રમને લગતા હતા.

૧૯૨૮

(૧) ત્રીજેની રકમનું સાદું રૂપ કાઢો.

$$\frac{\frac{૧૩}{૪} - \frac{૭}{૬}}{\frac{૫}{૬}} - \left(\frac{૧}{૪} \div \frac{૫}{૬} - \frac{૨}{૫} \right) \times \frac{૧}{\frac{૨}{૩} + \frac{૩}{૪}}$$

(૨) ૩ વાલ અને ૧૦૨ રતી એને એક તોલાના દશાંશનું રૂપ આપો.

(૪) જેટલા વરસમાં ૫૦૦ રૂ. નું વ્યાજ ૬ ટકા લેખે ૬૭ રૂ. ૮ આ. થાય, તેટલા જ વરસમાં કઈ રકમનું ૯ ટકા લેખે ૪૦ રૂ. ૮ આ. વ્યાજ થાય ?

(૫) એક કારકુન પોતાના પગારમાંથી દર વરસે ૩૦૦ રૂપીઆ ખચાવીને બેંકમાં મૂકે છે. બેંક ૬ ટકા લેખે વ્યાજ આપે છે, તો ત્રણ વરસ આખરે તેની કેટલી રકમ બેંકમાં જમા થઈ હશે ? (દર વરસે વ્યાજ, મુદ્દલમાં ઉમેરાય છે.)

જવાબ

પ્રકરણ પહેલું—(૧) ૪૪ રૂ. (૨) ૫૬ ઇ. (૩) ૬૩-૬ આળા (૪) ૪૨૨-૪ મા. (૫) ૩ રૂ. (૬) ૨૧૧૧ રૂ. (૭) ૯ આ. ૯૩૬ પા. (૮) ૭ આ. ૧૩૬૬ પા. (૯) ૮૮° (૧૦) ૧૫૫ દાઝમ (૧૧) ૬૧ રૂ. (૧૨) ૧૯ આના (૧૩) ૧૩ રૂ. ૮ આ. (૧૪) ૧૭૧૧ રૂ. (૧૫) ૧ રૂ. ૬ આ.

પ્રકરણ બીજું—(૧) ૯૩-૭૫ ટકા (૨) ૬ ટકા (૩) ૩૭૩ ટકા (૪) ૫૩-૬ ટકા (૫) ૮૮ (૬) ૫૬૨ રૂ. ૮ આ. (૭) ૨૬૭ મ. ૨૪ શે. (૮) ૧૪ ટકા (૯) ૨૨૩ ટકા (૧૦) ૪ ટકા (૧૧) ૧૪ શેર (૧૨) ૧૨ મ. (૧૩) ૨૫૦ (૧૪) ૧૨૦ ડામ (૧૫) ૬૨૫ રૂ. (૧૬) ૪૦ મ.; ૩૮ મ. (૧૭) ૫૪૦૮ મા. (૧૮) ૬૦ રૂ. ૮ આ. (૧૯) ૪૪૧ આળા (૨૦) ૨૦૦૦ રૂ.

પ્રકરણ ત્રીજું—(૧) અ ૫૮° સાંકડો ખુણો, બ ૧૧૭° પહોળો ખુણો, ક ૯૦° કાટખુણો (૨) ૨૭°, ૩૨° (૪) ખરૂં માપ અ ૭૬°, બ ૧૧૫°, ક ૯૦°, (૫) અ ૫૫°, બ ૧૨૫°, બંનેનો સરવાળો

૧૮૦૦; અ ૯૦૦, બ ૯૦૦, ક ૯૦૦, ઢ ૯૦૦, ચારેનો સરવાળો
૩૬૦૦ (૬) ૫૨૦ (૧૦) ૧૦૦૦

પ્રકરણ ચોથું—(૧) અબ ૨-૭ ઇ., કઢ ૧-૪ ઇ., ફફ ૧-૩ ઇ.,
ગહ ૩-૧ ઇ.; અબ ૬-૮ સે. મિ., કઢ ૩-૫ સે. મિ., ફફ
૩-૩ સે. મિ.; ગહ ૭-૮ સે. મિ. (૨) ૧-૩ ઇ., ૪-૧ ઇ. (૫)
અર્ધ માપ અબ ૧-૩ ઇ., કઢ ૧-૮ ઇ., ફફ ૧-૪ ઇ. (૮)
સે. મિ. થી માપતાં અનુક્રમે ૭-૬, ૧૦-૬, ૧૮-૫, ૧૭-૨, ૨૪-૧,
૧૪-૭, ૨૦-૮, ૧૨-૪, ૯-૩ (૯) ઇચ્છી માપતાં અનુક્રમે ૧-૪,
૨-૩, ૨-૫, ૩-૧, ૪-૭, ૫-૭, ૧-૧, ૩-૬, (૧૬) ૫-૨ ઇ. (૧૭)
૫-૯ ઇ. (૧૮) ૩૧૦ માઇલ (૨૦) લંબાઈ ૪-૫ ઇચ્છ અને પહોળાઈ
૨-૭ ઇચ્છ થાય તેવો લંબચોરસ દોરવો.

પરચુરણ—(પહેલું વર્ષ-બુનિઅર)—(૧) ૨૩ રૂ. ૫ આ.
૪ પા. (૨) ૧૧૨ હિંદુ, ૧૪ મુસલમાન, ૭ પારસી, ૭ ખ્રિસ્તી.
(૩) ક ૪૩૦, બ ૯૦૦, અ ૧૦૫૦; અ ખુણા બ ખુણા કરતાં
૧૫૦ મોટા છે. (૪) ૩૩૬૬ (૫) ૨૫ ગુ. સા. આ., ૯૦૦૦ લ. સા.
આ. (૬) (દેશી રીત વાપરવાની) ૩૬ રૂ. ૧૦ આ. ૮ પા. (૭)
૪૮ દિ. (૮) ૨-૩૧૭૦૯ (૯) ૨૩ પૈસા (૧૦) ૪૦૦ રૂ. (૧૨)
૪૬ (૧૩) ૨૮૦ (૧૪) ૧૬૧૩ રૂ. (૧૫) ૪૨ રૂ. ૪ આ. (૧૬)
૨૮૧ રૂ. ૧ આ. ૨-૪ પા. (૧૭) પા આને (૧૮) ૨ ટકા (૧૯)
અબ ૨-૯ ઇ., કઢ ૧-૨ ઇ., ફફ ૧-૨ ઇ.; સરવાળો ૫-૩
ઇ., અબ ૭-૫ સે. મિ., કઢ ૩ સે. મિ., ફફ ૩ સે. મિ.;
સરવાળો ૧૩-૫ સે. મિ. (૨૦) ૧૦૦ રૂ. (૨૧) ૧૦, ૧૧, ૧૯
(૨૨) ૫૭૦ રૂ. ૧૨ આ. ૩-૪૫૬ પા. (૨૩) ૬ ક. (૨૪) ૧
(૨૫) ૨૦ રૂ. ૫ આ. (૨૬) ૧૧૨૫૦૦૦ મા. (૨૮) ૧૫ (૨૯)
૯૬૦ રૂ. (૩૦) ૯૨ રૂ. ૩ આ. (૩૧) ૨ રૂ. ૧૦ આ. ૬ પા.
(૩૨) ૬૨૪ (૩૩) ૭૩ માર્ક (૩૪) મેનાં ૬૮-૨ ટકા, કમુ ૬૫-૪
ટકા, ઉજમ ૬૦ ટકા (૩૫) ૩ ઇ., ૨-૨ ઇ., ૨-૮ ઇ., ૩-૨ ઇ.,
૨ ઇ., ૨-૪ ઇ. (૩૬) ૪૬૬ (૩૭) ૪૮૦ મ. (૩૮) ૧૩૭ રૂ.
(૩૯) ૪૨ રૂ. (૪૦) ૩ પૌ. ૧૬ શિ. ૯-૬ પૈ.

પ્રકરણ પાંચમું—(૧) ૧૬૬ રૂ. ૧૦ આ. ૮ પા. (૨)

૫૪૭ રૂ. (૩) ૨૮૮૦ રૂ. (૪) ૯૬૦૦ રૂ. (૫) ૧૨૯૪ રૂ. ૪ આ.
૪ પા. (૬) ૬ આના (૭) ૧૧ આ. ૪ પા. (૮) ૨૦૦૦ રૂ. (૯)
૨૨૯૬ રૂ. (૧૦) ૨૧૨૫ રૂ. (૧૧) ૧૦ દિ. (૧૨) ૧૦ દિ. (૧૩)
૩ મા. (૧૪) ૩૨ દિ. (૧૫) ૧૨^૩/_૪ દિ. (૧૬) ૧૦ દિ. (૧૭) ૧૬ દિ.
(૧૮) ૬ દિ. (૧૯) ૧૨ દિ. (૨૦) ૫ બળદ (૨૧) ૪ મણ
(૨૨) ૪ રૂ. ૮ આ. (૨૩) ૧૧૯ રૂ. ૭ આ. (૨૪) ૨૩ રૂ. ૫ આ.
૪ પા. (૨૫) ૪૦ રૂ. (૨૬) ૫ દિ. (૨૭) ૧૩ રૂ. ૮ આ. (૨૮)
૫^૫/_૮ રૂ. (૨૯) ૮ રૂ. ૫ આ. ૪ પા. (૩૦) ૫૬૦ રૂ. (૩૧) ૪૦ મા.
(૩૨) ૧૦ સ્ત્રીને (૩૩) ૧૭૫ મા. (૩૪) ૬^૬/_૮ શે. (૩૫) ૧^૩/_૪ બે.

પ્રકરણ છઠું—(૧) ૧ રૂ. ૩ આ. ૩ પા. (૨) ૭૩ રૂ. (૩) ૧૪ રૂ.

૪ આ. ૩ પા. (૪) ૨૮૨૨ રૂ. (૫) ૭૪૩ રૂ. (૬) ૮ રૂ. (૭) ૪૧ આ.
(૮) ૫ રૂ. (૯) ૧૯ રૂ. ૧૪ આ. નફો (૧૦) ૧ રૂ. ૫ આ. (૧૧)
૮ રૂ. ૮ આ. (૧૨) ૪૯ રૂ. ૯ આ. (૧૩) ૧૨^૩/_૪ ટકા (૧૪) ૨૪^૩/_૪ ટકા
તોટો (૧૫) ૧૨^૩/_૪ ટકા નફો (૧૬) ૩^૩/_૪ ટકા (૧૭) ૧૪૪ રૂ.
(૧૮) ૫ રૂ. ૮ આ. ૯^૩/_૪ પા. (૧૯) ૧૧ રૂ. ૪ આ. (૨૦) ૨ રૂ. ૪ આ.

પ્રકરણ ૭ મું—(૧) ૨૦ ચો. ઇ. (૨) ૧ ચો. ફ. ૧૧૪ ચો. ઇ.

(૩) ૮^૩/_૪ ચો. ફ. (૪) ૬૪^૩/_૪ ચો. વા. (૫) ૩૦ ^૩/_૪ ચો. વા. (૬)
૨૦૫^૩/_૪ ચો. ફ. (૭) ૬^૩/_૪ ચો. મા. (૮) ૮૧ પૈસા (૯) ૧૨ ચો. ફ.
(૧૦) ૩^૩/_૪ ચો. ફ. (૧૧) ૮ રૂ. ૧૨ આ. (૧૨) ૨૧૦^૩/_૪ ચો. ફ.
(૧૩) ૮૬૮ ચો. ફ. (૧૪) ૧૨૬૦ ચો. ફ. (૧૫) ૧૧૨૦ ચો. ફ.
(૧૬) ૧૦૬૭^૩/_૪ ચો. ફ. (૧૭) ૩૫ રૂ. ૭ આ. ૨^૩/_૪ પા.

પ્રકરણ ૮ મું—(૧) ૩૦ ઘ. ઇ. (૨) ૨૭ ઘ. ફ. (૩)

૧૩^૩/_૪ ઘ. ફ. (૪) ૩૦૦૦ ઘ. ફ. (૫) ૧૨૭૦^૩/_૪ ઘ. ફ. (૬) ૨૪^૩/_૪ ઘ. ઇ.;
૧ ઘ. ફ. ૭૬૫^૩/_૪ ઘ. ઇ. (૭) ૩૦ છો. (૮) ૪ મા. (૯) ૨૪૦
(૧૦) ૭૦ રૂ. (૧૧) ૩૧ મ. ૧૦ શે. (૧૨) ૪ મ. ૨૭^૩/_૪ શે.
(૧૩) ૩૬ મણ (૧૪) ૧૫ મણ (૧૫) ૩૦૦૦ મણ

પરચુરણ—(પહેલું વર્ષ-સીનિઅર)—(૧) અ ૬, બ ૬^૩/_૪,

ક ૫, ડ ૬^૩/_૪ (૨) ૧ રૂ. ૪ આ. (૩) ૨૮૪^૩/_૪ ચો. ફ. (૪) ૭૪ (૫)
અ ૫ મ. ૧૬ શે., બ ૮૦ પાં. ૪ શિ. (૬) ૧ રૂ. ૮ આ. ૨^૩/_૪ પા.
(૭) ૮^૩/_૪ ઘ. ફ. (૮) ૬^૩/_૪ (૯) અ ૨૫, બ ૮ મ. ૧૬ શે.

(૧૦) ૬૦ ઇ. ૫૩.૨ દો. (૧૨) ૪૦૦ માર્ક, ૭૫ ટકા (૧૩) ૮ મ.
 (૧૪) ૧૬ ડટ્ટેટ ટકા (૧૫) ૧૧૯ રૂ. ૧ આ. ૯ પા. (૧૬) ૯૦૦ રૂ.
 (૧૭) ૧૬૮ રૂ. ૧૨ આ. (૧૮) ૧૦ રૂ. ૧૪ આ. (૧૯) ૫ એકર
 (૨૦) ૨૧ પૌ. (૨૧) ૩ દિ. (૨૨) ૩૦ રૂ. (૨૩) અ ૧૧૫૦,
 ૬ ૪૪૦, ૬ ૯૦૦ (૨૪) ૧૧૫૨-૧૭૩ (૨૫) ૧૬ પૃષ્ઠ (૨૬)
 ૧૫ આને; ૧ રૂ. ૧૦૩ પા. (૨૭) ૨૮૩ શે. (૨૮) ૨૦ (૨૯) ૬૦૪ રૂ.
 ૧૪ આ. ૪ પા. (૩૦) ૩૦૫ પૌ. ૬ શિ ૩૩૩ પે. (૩૧) ૯૩૩ રૂ.
 (૩૨) ૩૬૩ (૩૩) ૨૦૦૦૦ પૌ. (૩૪) ૨૪ રૂ. (૩૫) ૯૫ (૩૬) ૪ લં.
 ૩ કવા. ૫૩ પા. (૩૭) ૮ દિ. (૩૮) બને ૭૦ રૂ. (૩૯) ૫૧૬ યો. વા.;
 ૬૪ રૂ. ૩ આ. ૯૩ પા. (૪૦) ૪૧ રૂ. ૮ આ. ૩૩૩ પા.

વાર્ષિક પરીક્ષાના પ્રશ્નો-(પહેલું વર્ષ-સીનિઅર)-
 [૧૯૨૬](૧) ૧૬૩૩ (૨) ૯ (૩) ૧૫૭ રૂ. ૧૦ આ. (૪) ૧૦૦ દિ.
 (૫) જુઓ કન્યાગણિત ભાગ પહેલો [૧૯૨૭] (૧) જુઓ
 કન્યાગણિત ભાગ પહેલો (૨) ૬ રૂ. ૧ આ. ૨૩૩ પા. (૩) ૧૬૫ મા.
 (૪) અ. જુઓ કન્યાગણિત ભાગ બીજો. ૬. ૩૦૪૫૦ (૫) ૫૬૧૬ રૂ.

પ્રકરણ ૯ મું—(૧) ૬ ટકા (૨) ૫ ટકા (૩) ૯ ટકા
 (૪) ૧૩ ટકા (૫) ૬૬૬ ટકા (૬) ૮ ટકા (૭) ૫ ટકા (૮)
 ૬૩૩ ટકા (૯) ૧૦ ટકા (૧૦) ૭૩૩૩ ટકા (૧૧) ૪ વ. (૧૨) ૪૩૩ વ.
 (૧૩) ૩ વ. (૧૪) ૫૩૩ વ. (૧૫) ૬૩૩ મહીના (૧૬) ૧૬ વ.
 (૧૭) ૨૦ વ. (૧૮) ૪ વ. (૧૯) ૩૩૩ વ. (૨૦) ૮૩૩ વ. (૨૧)
 ૨૦૦ રૂ. (૨૨) ૨૭૦ પૌ. (૨૩) ૩૪૦ રૂ. (૨૪) ૧૮૦૦ પૌ. (૨૫)
 ૩૮૪ રૂ. (૨૬) ૭૦૦ રૂ. (૨૭) ૭૦૦ રૂ. (૨૮) ૩૫૦ પૌ. (૨૯)
 ૨૧૨ રૂ. ૪ આ. (૩૦) ૫૦૦ રૂ.

પ્રકરણ ૧૦ મું—(૧) ૩ વ. (૨) ૧૬૨ રૂ. (૩) ૪૫૦ રૂ.
 (૪) ૩૩૩ ટકા (૫) ૭૩૩ વ. (૬) ૩૩૩ વ. (૭) ૬૩૩ ટકા (૮)
 ૧૦૩૩ વ. (૯) ૪ ટકા (૧૦) ૧૦૦૦ પૌ. (૧૧) ૬ ટકા (૧૨)
 ૨૦૦ રૂ. (૧૩) ૪ વ. (૧૪) ૮૦૦ રૂ. (૧૫) ૬૦૦ રૂ. ૨૬ મ, ૫ ટકા
 દર (૧૬) ૬૦૦ રૂ. (૧૭) ૩ વ. (૧૮) ૪૩૩ ટકા (૧૯) ૧૫ આ.
 ૩૩૩ પા. (૨૦) ૪૦૦ રૂ. (૨૧) ૬૨૫ રૂ. (૨૨) ૪૦૦ પૌડ (૨૩)
 ૮૦૦ રૂ. (૨૪) ૧૦૦૦૦ રૂ. (૨૫) ૫૦૦ પૌડ

પ્રકરણ ૧૧ મું—(૧) ૮૦ રૂ. (૨) ૩ રૂ. ૫ આ

૪ પાઇએ (૩) ૪ આને (૪) ૪૦ રૂપીએ (૫) ૪૦ રૂપીએ (૬)
૨૦ રૂપીએ (૭) ૮૧ રૂ. (૮) ૫ રૂ. ૫ આ. ૪ પાઇએ (૯) ૧૦ આને
(૧૦) ૩૬ રૂપીએ (૧૧) ૨૨૫ રૂ. (૧૨) ૩૬૦ કેરી (૧૩) ૨૮ રૂ.
(૧૪) ૪૦૦ લીંબુ (૧૫) ૪૮ મણ; ૨૫ ટકા (૧૬) ૧૫ ટકા (૧૭)
૧૨ $\frac{૩}{૪}$ ટકા (૧૮) ૩૩ $\frac{૩}{૪}$ ટકા (૧૯) ૭ $\frac{૩}{૪}$ ટકા (૨૦) ૧૦ ટકા (૨૧)
૪૪ રૂપીએ (૨૨) ૬૦૦ રૂપીએ (૨૩) ૫ રૂ. ૧૦ આને (૨૪)
૫૪૦ રૂપીએ (૨૫) ૪ આના ૨ પાઇએ; ૫ આને

પ્રકરણ ૧૨ મું—(૧) અને ૨૭૦ રૂ., બને ૩૦૦ રૂ. (૨)
સવિતાને ૨૮ રૂ., કમળાને ૭૦ રૂ., મોતીને ૯૮ રૂ. (૩) મગનને ૨૦૦ રૂ.,
હરિને ૨૦૦ રૂ., ચંદુને ૫૦૦ રૂ. (૪) રમુને ૧૦૨ રૂ., છાદુને
૧૫૩ રૂ. (૫) લલ્લુને રૂ. ૧૬૭ $\frac{૩}{૪}$, કનુને રૂ. ૬૫૧ = (૬) અને
૧૫૦ રૂ., બને ૨૦૦ રૂ. (૭) અને ૩૨૦ રૂ., બને ૩૮૦ રૂ., કને
૫૦૦ રૂ. (૮) રમુને ૨૦૮ રૂ., નોતમને ૧૯૨ રૂ. (૯) અને ૬૯૬ રૂ.
૧૫ આ. ૬ $\frac{૩}{૪}$ પા., બને ૪૬૯ રૂ. ૧૧ આ. ૧ $\frac{૩}{૪}$ પા., કને
૫૮૩ રૂ. ૫ આ. ૪ પા. (૧૦) અને ૩૪૭ રૂ., બને ૩૮૩ રૂ.,
કને ૬૨૬ રૂ. (૧૧) મગનને ૧૩૫૬ રૂ. ૪ આ., મોતીને ૯૬૮ રૂ. ૧૨ આ.

પ્રકરણ ૧૩ મું—(૧) ૭૭૬ રૂ. (૨) ૧૦૭૧ રૂ. ૧૪ આ.
(૩) ૧૪૩૪ રૂ. (૪) ૮૦૦ રૂ. ના (૫) ૭૭૨ રૂ. ૩ આ. (૬)
૫૭૦ રૂ. (૭) રૂ. ૯૮૪ $\frac{૩}{૪}$ (૮) રૂ. ૧૦૨૩ $\frac{૩}{૪}$ (૯) ૫૦૦ રૂ. ના
(૧૦) ૬૪૮ રૂ. ૧૨ આ. (૧૧) ૫ $\frac{૩}{૪}$ ટકા (૧૨) ૭ ટકા (૧૩)
૯ $\frac{૩}{૪}$ ટકા (૧૪) ૫ $\frac{૩}{૪}$ ટકા (૧૫) ૧૬ $\frac{૩}{૪}$ ટકા; ૬ ટકા

પ્રકરણ ૧૪ મું—(૧) ૮૩૨ રૂ. (૨) ૭૮૨ રૂ. ૮ આ.
(૩) ૨૧૬૦ રૂ. (૪) ૫૦૦૦ રૂ. ની (૫) મુક્ત પાસે ૧૨૦૦ રૂ. ની;
શાંતિ પાસે ૮૦૦ રૂ. ની (૬) ૮૭ રૂ. ૮ આ. (૭) ૪૫ રૂ.
(૮) ૨૭૫ રૂ. (૯) ૧૬૦ રૂ. (૧૦) અતી પેદાશ ૧૨ રૂ. વધારે
(૧૧) રૂ. ૬૧૯૧ $\frac{૩}{૪}$ (૧૨) ૧૧૯૮ રૂ. ૨ આ. (૧૩) ૯૬૮ રૂ. ૭ આ.
(૧૪) ૧૨૦૦ રૂ. ની (૧૫) ૬૦૦ રૂ. ની (૧૬) ૫૦૦૦ રૂ. ની
લોન થઈ; ૧૦ રૂ. ની આવક વધી. (૧૭) ૧૨ રૂ. પેદાશ ધટી
(૧૮) ૮૪ રૂ.ને ભાવે (૧૯) ૪ $\frac{૩}{૪}$ ટકા (૨૦) ૧૧૭ રૂ. ના ભાવની

પ્રકરણ ૧૫ મું—(૧) ૩૧૦ રૂ. ના (૨) ૬૫૯૦ રૂ. નાં (૩)
૬૦ રૂ. ના આવશે અને ૧ રૂ. વધશે. (૪) ૫૦૪ રૂ. (૫) ૮૪ રૂ.

(૬) ૯૦ રૂ. (૭) ૮૮૧ રૂ. ૪ આ. (૮) ૩૨ રૂ. (૯) ૨૭૩ રૂ. ૪ આ. ૬ પા. મળે; તેમાં ૩૩ રૂ. ૪ આ. ૬ પા. વ્યાજના છે. (૧૦) તા. ૫-૬-૩૨ ને રોજ; ૫ ટકા

પ્રકરણ ૧૬ મું—(૧) ૬ રૂ. (૨) ૮૬ રૂ. ૪ આ. (૩) ૧૧૬ રૂ. ૧૦ આ. (૪) ૧૨ આના; ૫૫૯ રૂ. ૪ આ. (૫) ૧૧૪૦ રૂ. ૮ આ (૬) ૨૫૦૦ રૂ. નો (૭) ૨૦૦૦ રૂ. નો (૮) ૫૦૦ રૂ. નો (૯) ૩૩૦૦ રૂ. નો (૧૦) ૫૧૦૦ રૂ.

પ્રકરણ ૧૬ મું—(૧) રૂ. ૦૮૩૩૩ (૨) રૂ. ૦૮ (૩) ૮ આ. ૪૬ પા. (૪) ૪૬૩૩૩ રૂ. (૫) ૩૭૫ રૂ. (૬) ૨૦૦ રૂ. (૭) ૯૩ રૂ. (૮) ૧૩૫ રૂ.

પરચુરણ-બીજું વર્ષ—(૧) અ રૂ. ૬૬; બ ૧૬ હં (૨) ૩૦૦ રૂ. નું (૩) ૬ આને (૪) ૩૨૦ રૂ. અને, ૨૦૦ રૂ. અને, ૮૦ રૂ. અને (૫) ૧૨૦૦ રૂ. ની (૬) ૩૯૧ રૂ. (૭) ૨૬૬ આ. (૮) ૧૧ રૂ. ૧૧ આ. ૨૬ પા. (૯) ૫૬ રૂ. ૪ આ. (૧૦) ૯૩ રૂ. ૯ આ. ૯૬ પા. (૧૧) ૩૨ (૧૨) ૨૦ રૂ. ૩૫ આ. ૩૩. નફો (૧૩) ૧૯૩૨ રૂ. (૧૪) ૨૮૮૦ રૂ. (૧૫) ૩૦ મળુ (૧૬) ૧૦૫ ફૂટ (૧૭) ૩૦૦૦ રૂ. (૧૮) ૮ (૧૯) ૧૨ ટકા (૨૦) કહ -૯ ઈ., ૨.૨ સે. મિ.; ફ ૧.૫ ઈ., ૩.૮ સે. મિ (૨૧) ૪૬ ટકા (૨૨) ૧૧ રૂ. ૧૪ આ. (૨૩) ૩૫ રૂ. ૧૨ આ. ૧.૯૨ પા. (૨૪) ૧૬૬૦ (૨૫) વીંટીના ૧૫ રૂ.; એરિગના ૭૦ રૂ. (૨૬) ૨૦૮૫ રૂ. ૧૨ આ. (૨૭) ૫૬૬ ટકા (૨૮) અ ને ૩૦૦ રૂ., બ ને ૨૦૦ રૂ., ક ને ૪૦૦ રૂ. (૨૯) શાંતિને ૫૬ ટકા, મુક્તાને ૫ ટકા (૩૦) ૪૬૭ રૂ. ૪ આ. (૩૧) ૧૨ ફૂટ (૩૨) ૧૫ રૂ. (૩૩) ૨૦ રૂ. (૩૪) ૩ રૂ. ૯ આ. ૭૬ પા. (૩૫) ૧૩ ટકા નફો (૩૬) ૮ રૂ. આવક વધી. (૩૮) ૫૨૫ રૂ. (૩૯) ૪૨૬ રૂ. ૪ આ. (૪૦) ૫૫૦૦ રૂ.

વાર્ષિક પરીક્ષાના પ્રશ્નો-બીજું વર્ષ—[૧૯૨૬] (૧) જુઓ ક. ગ. ૨ (૨) ૧૨ શિ. ૧.૭૫ પે. (૪) અ. જુઓ ક. ગ. ૨; બ. ૯૧ (૫) અ. જુઓ ક. ગ. ૨; બ. ૩૭૫૦ પૈાડ [૧૯૨૭] (૧) ૭.૫૬૨૫ રૂ.; -૬૨૫ પૈા. (૨) રૂ. ૩ (૩) જુઓ ક. ગ. ૨; ૨૫૩૦, ૨૭૮૩ (૪) ૩ રૂ. ૧ આ. ૩.૯૪૮ પા. (૬) જુઓ ક. ગ. ૨ [૧૯૨૮] (૧) રૂ. ૨ (૨) ૦૯૩૭૫, ૧.૦૬૨૫ (૪) ૨૦૦ રૂ. (૫) ૯૫૫ રૂ. ૧ આ. ૩.૩૬ પા.

તૈયાર છે.

*જુઓ ઇલાકાના સરકારી કેળવણીખાતાએ અને પશ્ચિમહિંદ એજન્સિએ ટેકરડ બ્રક તરીકે ગણાવવા મંજૂર કરેલાં

- ૧ સરલ બાળપાઠી (આદમી આગ્રત) x ... રૂ. ૦ -- ૧ -- ૦
- ૨ કુમાર-ગણિત ભાગ પહેલો (ત્રી.આ.) x ... રૂ. ૦ -- ૧ -- ૦
- ૩ કુમાર-ગણિત ભાગ બીજો (ત્રી.આ.) x ... રૂ. ૦ -- ૮ -- ૦
- ૪ કન્યા-ગણિત ભાગ પહેલો (ત્રી.આ.) ... રૂ. ૦ -- ૮ -- ૦
- ૫ કન્યા-ગણિત ભાગ બીજો (ત્રી.આ.) ... રૂ. ૦ -- ૧ -- ૦
- ૬ સરલ બાળપાઠીનાં કાંડની પેટી ... રૂ. ૦ -- ૧ -- ૦
- ૭ આંક અને કોષ્ટકો (બી. આ.) ... રૂ. ૦ -- ૦ -- ૧

મળવાનાં મુખ્ય સ્થળ

૧. ડાહ્યાભાઈ તુળસીદાસ બોળખી

મહનગાપાળ દવેલી, મોચીપેળા, અમદાવાદ

૨. રતનશી પુરુષોત્તમ અનડા

ત્રાવકના દહેરા પામે, વાલજીવ નર, બ્યારસદ

